

GÖMÖR BÉLA

Szemben az árral

LÁSZLÓ KÁROLY PORTRÉJA

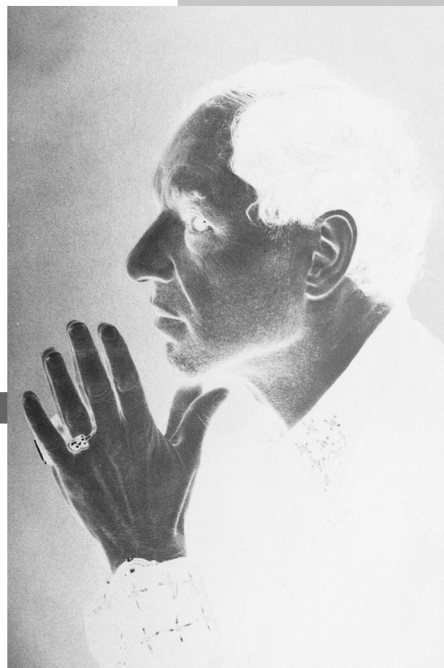

Szemben az árral

GÖMÖR BÉLA

Szemben az árral

LÁSZLÓ KÁROLY PORTRÉJA

© Dr. Gömör Béla

Kiadta a GMR Reklámügynökség Bt.

A borítón Maria Resnick felvétele László Károlyról

Tervezés, nyomdai előkészítés: Dömény Csaba / ARCUS STÚDIÓ
Nyomdai munkálatok: MULTISZOLG Bt.

ISBN 963 86842 3 2

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	7
1. Békés, boldog ifjúság – elkezdődő vészkorszak	9
2. Holocaust	12
3. Új élet Svájcban	14
4. Szürrealizmus, dada, színház, punk, folyóirat- és könyvkiadás	17
5. Műkereskedelem, műgyűjtés	23
6. Magyarországi tartózkodások	30
7. Mozaikok (gondolatok, vélemények)	33
Így látták ők László Károlyt (Bartha Miklós, Dr. Bíró Ferenc, Fitz Péter, Vörösváry Ákos)	38
Művészmutató	45
Irodalomjegyzék	46
Epilógus	48
Képek, dokumentumok László Károly életéből	49

László Károly rövid életrajza

1923 július 16-án született Pécsen

1941-ben érettségizik a pécsi Nagy Lajos Ciszterci Gimnáziumban

Két éven át jogi, majd 1943-tól orvosi tanulmányokat folytat

1944 július 3-án Auschwitzba deportálják

1945 májusában szabadul

1945 őszén Bázalba települ

Orvos-, majd bölcsészhallgató

Egyetemi tanulmányait nem fejezi be, pszichoanalízissel foglalkozik

1955 megírja a koncentrációs tábor „élményeit” Tóparti nyaralás címmel

1957 kiadja a Panderma művészeti folyóiratot (1977ig)

1957 – 1968 dadaista manifesztumokat ad ki

1960 – 1983 művészeti könyveket ír és ad ki

1962 műkereskedői galériát nyit

Bekapcsolódik a nemzetközi művészi elit életébe (Párizs, London, New York)

70-es évektől Távol–Keleti utazásokat tesz

1987 megjelenik németül „Az út Auschwitz felé – Ifjúságom Magyarországon”

1996 kiállítás a László-gyűjteményből a Műcsarnok összes termében

1998 válogatás a László-gyűjteményből (Potsdam, Erfurt, Fellbach)

László Károly bemutatása során nem törekedhetünk teljes körű ábrázolásra, de kísérletet teszünk arra, hogy különleges személyiségét és a hosszú, fordulatokban gazdag életútját minél jobban megismertessük az olvasóval.

E könyvben az a legfontosabb, hogy tisztelő barátsággal készült László Károlyról. Ugyanis a szerzőt együttesen nyűgözik le László Károly életútjának tényei és szellemiségének egyedi, sokrétű, nagyon tanulságos, de kiismerhetetlen tulajdonságai.

Ellentmondásnak tűnik, de módszerét tekintve a portré készítése a sok szöveges és képi dokumentum felvonultatásával igen objektív igyekszik lenni, míg a megítélések vonatkozásában vállaltan teljesen szubjektív.

László Károly portréjának kialakítása során nem az elhíresült magyarországi múzeum-alapítási hercehurca állomásait emeljük ki. Ugyanakkor tény, hogy László Károly úgy lett „közismert” Magyarországon, hogy az 1970-es évek végétől újságcikkek sora jelent meg „a bázeli gyűjtő hazá akarja ajándékozni a gyűjteményét” tárgykörben. Jó indulatú újságírók próbáltak feltáró riportokban értetlenkedni, hogy az országnak egyértelműen csak hasznos aktus miért nem tud megvalósulni. Természetesen a háttérben igen bonyolult okok álltak, s kompetencia-hiányok, személyi érdekek egyaránt hátráltatták az ügyet még az első, pécsi fázisban is, de meglepetésre, teljesen hasonlóan a rendszerváltozás után eltelt több mint 15 év alatt is. Ez év augusztusában a veszprémi megnyitással mégis megvalósulni látszik a László Károly Múzeum nemes ügye.

Természetesen ezek a kulturális információk nem mindenkéhez jutottak el. Annak ellenére, hogy László Károlynak az irodalomjegyzékben felső-

rolt négy írásműve könyv alakban többször is megjelent Magyarországon, és a KAPU Stúdió 2000-ben kétszer egy órás portré filmet készített vele, melyet a közszolgálati és más csatornák ismételten levetítettek, bizonyára sok olvasó számára e kötet tartalma újdonságként fog hatni.

E sorok írója 1979. július 12-én lépett be először Bázelen, a csendes kertvárosi utca lenyűgöző villájába. Bartha Miklós galériás, aki a szüleivel gyermekként emigrált Bázelenbe, vitt el atyai jó barátjához, László Károly műgyűjtőhöz. A ház különleges atmoszférája döbbenetes volt a látogató számára, nem különben az, hogy László Károly folyamatosan szivarozott és erős kávékat ivott. Közben szigorúan fürkészte a vendéget, s természetesen magázott, mint ahogy az a béke időkben pátriájában szokásos volt. A későbbiekben megfigyeltem, messze áll tőle az, hogy első találkozáskor nyájas legyen valakihez. Ha azonban a szellemi rokonságra fény derült, végtelen nyitottságot mutatott bárkivel szemben, s bármilyen kérdést fesztelenül meg lehetett vele tárgyalni. Az évek során, a gyakori találkozások alkalmával olyan embert ismerhettem meg László Károlyban, aki széles alapon nyugvó műveltséggel és ismeretekkel rendelkezik, de történelemről, művészetekről, társadalmi kérdésekről, egyszóval mindenről kialakított egyéni véleménye van, ami sokszor szöges ellentétben van a közvélekedéssel.

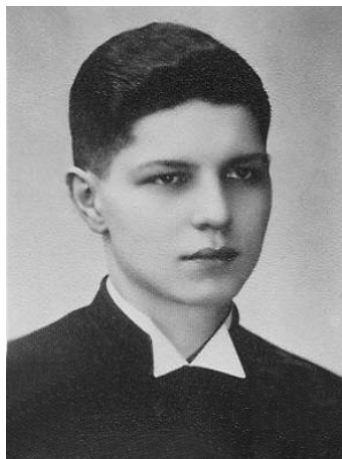
Felfogására igen jellemző, hogy 1999. október 16-án, a Napi Magyarország újságírójának

– Úgy tudom, ön zsidó származású? – kérdésére a következő kategorikus választ adta:

„Nem. Én zsidó vagyok. Zsidó vallású magyar. A nép, amelyhez tartozom, a magyar. A vallás, melyhez tartozom, a zsidó. Egyébként svájci állampolgár vagyok. Ez a három kötődésem van. Tehát a zsi-

dó az nem etnikum, hanem az én esetemben azt jelenti, hogy magyar származású, zsidó vallású vagyok. Zsidó faj, zsidó nemzeti-ség nincs. Magyarul beszélek, nem héberül”

Ahogy a fenti sorok is szó szerinti idézetet tartalmaztak könyvünk „tárgyától”, úgy – ezt a technikát szisztematikusan követve, a későbbiekben is erőteljesen támaszkodunk László Károlytól írásban vagy szóban pontosan idézhető megállapításaira, hiszen ezek fejezik ki hitelesen énjét. Az olvasót ezen részek nyomdatechnikai elkülönítése segíti. Magam, csak képességemnek megfelelően próbálok az idézhető tényeket viszonyításokba helyezni, esetleg magyarázni.

1. BÉKÉS, BOLDOG IFJÚSÁG – ELKEZDŐDŐ VÉSZKORSZAK

László Károly 1923. július 16-án reggel 4 óra 2 perckor született Pécsen, az Irgalmasok utcája 4. szám alatti házban, mint azt a születési anyakönyvi kivonat bizonyítja. Akkor még többnyire otthon születtek az anyák. Néhány év múlva a család átköltözött a 8. szám alatti házba – melyet mai állapotában fotónk illusztrál – s így ez számított az otthonnak.

„Családi házunk, mely emlékeimben palotaként élt, ma már egy kis egyemeletes, tipikus neoklasszicista ház a XIX. század végéről – amilyen alkalmasint mindig is volt”

„Pannóniából, főként az egykori Sopianae és mai Pécs környékéről származtak az utóbbi két évszázad során valamennyi őseim; mind atyai, mind anyai ágon a Duna-Dráva háromszögből jöttek, Pécs és Mohács között fekvő kis falvakból”

Ugyanis László szerint Baranyában és így Pécsen, 1848-ig túlnyomórészt a XVII. században betelepített németek, továbbá zsidók éltek. Ezután kezdődött „az elmagyarosodás”, s megjelentek a protestánsok is.

László Károly soha nem tudott rögzített családfájukról. Ugyanakkor írásaiban igen sok személyesen ismert, vagy csak hallomás alapján azono-

sítható felmenőjéről tesz említést. Sikerült erőt vennünk László Károlyon, s a biztosra vehető adatok összegyűjtésével összeállítani családfáját. Sajnos ez erősen magán viseli a zsidóüldözés szomorú tényét.

Édesapja 1911-ben változtatta a nevét Löwenbein-ről Lászlóra, amikor falusi jegyzői állást vállalt. Miután négy évig katonáskodott a világháborúban, 1918-ban odahagyta a jegyzőséget, városba költözött és bőrkereskedéssel kezdett foglalkozni. Ebből szép lassan, de meggazdagodott.

„Anyám a kohániták nemzetségéből eredt. Apám családja levita származású volt – a leviták voltak a közönséges papok, Lévi törzsből származott a bibliai Mózes is. Így azután, bár családomon belül számos vegyes házasság kötöttetett keresztényekkel, jómagam színtiszta papi származék vagyok, legalábbis a legutóbbi 2500 évig visszamenőleg. Nevetnem kell, ha a származás olyan fanatikusára gondolok, mint Hitler Adolf, aki nem lehetett biztos benne, ki volt a tulajdon apja (netán Bloch doktor, a linzi zsidó orvos?!)”

„Dédapám – a szó szokványos értelmében sohasem „dolgozott” Naphosszat ott ült a nagy, nyitott könyv, a Talmud előtt, hétköznap elegáns sötét ruhában, ünnepeken fehér selyemöltözékben. Úgy tűnik, zsidónak lenni egész napos foglalkozás („fulltime-job”). Az igazi zsidó – és csakis a vallásos zsidó számíthat annak! – éjjel-nappal zsidó, és voltaképpen nem is érdekli semmi más”

László Károly tehát kifejezett jólétben, meleg családi körben, túlaradó gondoskodásban cseperedett fel. Ehhez például idegen nyelvű nevelőnőre is szükség volt.

„Szüleim – ha szüleimről beszélek, többnyire anyámat értem ezen – akkoriban, 1925 körül valamely ismerősöktől információkat kaptak arra nézve, hogy hol beszélnek legszebben a német nyelvet. Korát meg-

*előzve, anyám szenvedélyesen igyekezett mindenről minden lehetséges információt begyűjteni; így azután a legszebb német beszéd le-
lőhelyként Hannovert, illetve a szudétaföldi Reichenberget közölték
vele. Mivel számos kortársunkhoz hasonlóan megelégedett az infor-
mációkkal, Reichenbergből importáltatta a szudétanémet Grethét”*

*„Zsidó elemibe jártam, majd a szüleim beírtattak a ciszterci rend
Nagy Lajos gimnáziumába, mely Pécs központjában, a Széchenyi
téren volt található. E gimnáziumban a tanulóifjúság körülbelül 5
százaléka „más vallású” volt, protestáns, izraelita, stb. Az iskolában
azt a szót, hogy zsidó soha nem hallottam említeni”*

*„Kisfiúként Pécssett évekig a Continental Művek jelvényét viseltem,
amely egy ugró lovat ábrázolt. Apám ugyanis 1933-ig a hannoveri
Continental Művek délmagyarországi képviselője is volt”*

*„1936-ban, 13 éves koromban, cisztercita cserkészként részt vet-
tem a hollandiai dzsemborin. Ebből az alkalomból nemzeti viselet-
ben magyar néptáncokat adtunk elő Vilhelmina királynő előtt”*

A németen túl a francia nyelv megtanulásáról is gondoskodott a család.
Helyben gyakorlás céljából többször töltött hónapokat Svájc franciák lakta
területén. Később gimnáziumi osztályfőnöke, egyben e nyelv tanára nagy-
ra becsülte a franciául legjobban beszélő eminens diákját.

*„Anyám kifejezetten nemzeti beállítottságú volt (a „népi” szót ma
már nem merem használni); a vallási leszármazás nem sokat számí-
tott nála; a nép, amelyhez kizárólagosan, testestől-lelkestől tartozó-
nak érezte magát, a magyar volt, de nem egyszer rámutatott arra,
milyen dicséretes az, hogy származása révén rokonságba kerül az
ember olyanokkal, mint Jézus, Spinoza, Bergson, Einstein és Freud,
vagy akár – távolabbról – Montaigne, Hofmannsthal és Proust”*

László Károly zsidó vallásban nőtt fel, 13 éves korában került sor a férfivá
avatási szertartására, a bar micva-ra. Emlékei szerint Baranyában egyálta-
lán nem voltak ortodox zsidók. Családja is „csak kicsit” tartotta a vallást, de
a nagy ünnepeken böjtöltek. Valóságos neológoknak számítja magukat. Nővére,
a mindig Zsuzsinak becézett Zsófia például teljesen a vallási szokások ellen
fordult. A Greiner nagymama viszont még nagyon tartotta a vallást.

*„A pécsváradi temetőben megtaláltam dédapám Greiner Márton sír-
ját, a besüppedt, magyar és héber feliratos fehér sírkövel. Számomra,
a tizenöt éves kolostornövendék számára, ez a sír jelentette az első
tudatos találkozást őseim zsidó múltjával, azonfelül Ábráhámmal és
Mózeszel, a prófétákkal és általában a mulandósággal”*

*„A tulajdonképpeni zsidó leszármazást neveltetésem nemigen vette
figyelembe; ez oda vezetett, hogy a családi fészek taszító, de mégis
biztonságot nyújtó melege, a távolságtartás tapintatlan hiányával,
az indiszkrét és sovíniszta szolidaritással, engem ugyan bizonyos cso-
dálattal töltött el, de számomra – bármilyen, tisztán rokoni összetar-
tozás formájában – mindenkor elviselhetetlennek tűnt”*

*„De ha már szóba jön a leszármazás – miközben hangsúlyoznám,
hogy származásilag minden ember összetartozik – én azonos szim-
pátiát érzek arabok és zsidók iránt, annál is inkább, mert a mo-
hamedánok (gyakran ellentétben a sok kereszténnyel) a zsidókat
évszázadokon át barátsággal megtúrték körükben”*

A tíz évvel idősebb nővére férjhez ment a szállítással foglalkozó Löwen-
heim Nándorhoz, s budapesti zenei tanulmányai után már állandó fővá-
rosi lakos lett.

*„Alapvető esztétikai világképem (amely a játékossághoz igen kö-
zel áll) a továbbiakban összeolvadt magyar identitásom felfede-*

zésével. A sajtóságos magyar atmoszféra szinte mágikus átalakító erővel hat mindenkire, aki valaha bevándorolt Magyarországra. A magyar mítosz varázsként élt azokban, akik eredetileg szlávok, németek, zsidók, románok, kunok, avarok stb. voltak”

Az 1941-ben kitűnő eredménnyel letett érettségi időpontjában, a zsidó törvények értelmében már folyt a zsidó férfiak munkaszolgálatra való behívása. Ekkor ez alól az egyetemi tanulmányok mentességet jelentettek. Túl azon, hogy László Károly családjában több ügyvéd, orvos is akadt, s elsősorban édesanyja elképzeléseinek a tudományos pálya felelt meg, a történelmi pillanatban az egyetemre bekerülni, egyenlő volt (az időleges) megmeneküléssel. Akit felvettek tovább tanulásra, annak nem kellett munkaszolgálatra bevonulni. Azonban zsidóknak igen csak nehezen lehetett az egyetemi padosorokba bejutni. László Károly tudomása szerint Budapesten már egyáltalán nem vettek fel zsidót az egyetemekre. Neki viszont sikerült Pécssett a jogi karra beiratkozni. Ebben meghatározó segítséget nyújtott a ciszterci gimnázium. Volt osztályfőnöke, Böröcz Marcell többször közben járt érdekében az egyetemen. Így két éven át biztonságban volt. Római jogból le is tette a szigorlatot. Az igazibb vágyai megvalósulásának felelt meg, hogy 1943-ban sikerült az orvosi karra felvételt nyerni, egyébként a hasonlóan zsidó vallású Kornfeld Móric fiával együtt.

Huszonéves kora ellenére, a konzervatív neveltetés jegyében továbbra is szinte kizárólag a család kötelékében élt. Színházba, moziba szülői engedéllyel és nagy ritkán járt. Viszont nyitott füllel hallgathatta a kiterjedt család több helyén is az intellektuális összejöveteleket. „Kicsapongást” egyedül – az akkor már Budapesten lakó és a Zeneakadémia zongora-szakkán tanuló nővérének, az iskolai szünetekben történt meglátogatása jelen-

tett. Már amennyire a késő estékbe nyúló szellemi viták és némileg több szórakozóhely-látogatás kicsapongást jelent.

Nem sokkal a németek március 19-i bevonulása után Pécssett is bekövetkezett a zsidók gettóba terelése. A családi házból, szinte mindent hátra hagyva kellett az elkülönített városrészbe költözniük. László a róla készített filmben mondta:

„kalandként fogtam fel. Hosszú unalmas élet után, végre valami változás”

Visszaemlékezésében leírja hat hetes szerelmi kalandját a gettóban. A deportáló vonat, melynek egy-egy marhavagonjában több mint 100 ember volt össze zsúfolva, 1944. július 3-án indult László Károlyval az ismeretlenbe.

2. HOLOCAUST

Három napos szállítás után érkezett meg a transzport Auschwitzba. A rampára kiterelt deportáltakat Mengele kézmozdulatainak megfelelően tereltek vagy jobbra, vagy balra. Az egyik irányba tereltek rögtön a gázkamrákba jutottak. Köztük voltak László szülei és számos rokona. Őneki a másik irányba jutott.

„La Rochefoucauld „Maximái” – az egyetlen könyv, amely Auschwitzban érkeztemkor, a rámpán, még nálam volt – valamit megérintett, sőt felébresztett bennem, aminek mélységesen meg kellett felelnie a bennem élő személyek egyikének – valami nem keresztény, nem zsidó, nem buddhista, valami tipikusan francia”

Holocaust, a Magyar Értelmező szótár szerint: „a náci haláltáborokban üldözötteknek, főként zsidóknak tömeges elpusztítása” Longman Dictionary of Contemporary English szerint „the loss of many lives, esp. by burning” – elnézést kérve, akik számára felesleges a fordítás: sok élet elvesztése, főleg égetés által. Van egy kis különbség a két meghatározás között! László szerint is, a görög szóeredetnél (tűz) maradva, csak az égetés tartozik ennek a szónak a tárgykörébe. Ez kizárólag a zsidóknak és kisebb mértékben

a cigányoknak jutott osztályrészül. A sok más eszközzel történt gyilkolás, pontosan véve nem a holocaust része.

Auschwitzban, mint a Kapu készítette filmben mondta:

„az addigi teljesen bezárt világom helyett érdekes volt oly sokféle emberrel megismerkedni és kiismerni őket. Mert volt tisztességes német fogoly és együttműködő zsidó is. Az addigi élet teljesen megváltozott. Csak a túlélés volt a cél, s ennek érdekében érzelmeiket nem engedhetett meg magának az ember, viszont meg tudott keményedni”

Hosszabb idő után egyszer csak többedmagával elszállították egészen a Berlin-közeli Sachsenhausen-ig, majd több táboron át Thüringiába ért. Amikor az amerikai csapatok közeledtek, a még járóképesek menetét elkezdték gyalog Buchenwaldig hajszolni. Itt várt rá a legkiméletlenebb hely, naponta 12 óra munka a kőbányában. Jelszava csak az volt: „Nem energiát veszteni. A munka elől menekülni” Már amennyire lehetett. „Főfoglalkozás a túlélés” Innen még hat héten át fedél nélküli marhavagonokban „utaztak” tovább.

„Csontig lesóványodva, s a flekktifusztól alaposan megviselve, jómagam már alig éltem”

Váratlanul élte meg a fel sem fogható szabadulást. Egyszer csak a németek eltűntek és cseh csendőrök intézkedtek, hogy a kb. 5000 vándorból megmaradt mintegy 800 félholt felszabadult deportáltat új gyűjtő-lágerben helyezték el.

„Akkor harmincnegyzet kilót nyomtam, normális súlyom hetven volt. Megfürdettek, tetvetlenítettek, megborotvtáltak, mondhatni méltó külsőségek közt ravataloztak fel”

S ekkor a (rég) cseh–német határra egy prágai leány érkezik, keresni vőlegényét, akit mint zsidót deportáltak. Nem találja, de László Károly nagyon

hasonlít rá, s amikor már lehet, Lászlót kihozza a terezini karanténból és Prágába viszi a családjához. László emlékezete szerint előkelő családról van szó, a nagypapa valamikor pénzügyminiszter volt. A sors kegyeként tehát itt töltheti a láger utáni első heteit. Bartováék igen kedvesek hozzá, segítenek visszanyerni erejét. Még szilvás gombócot is kap enni.

„Az eleven holttestből lassanként újra testileg életképes ember vált belőlem”

A szerencsésen fennmaradt, még soha nem közölt, de most itt bemutatott, dokumentumok – teljes értékű történelmi tabló bemutatására adnak lehetőséget.

Május 16-án, tehát egy héttel a győzelem napja után állítja ki a Nemzetközi Vöröskereszt László Károly menlevelét. A diplomáciai nyelvhasználatnak megfelelően, a helyi, azaz cseh nyelv mellett franciául szól a szöveg. Fordítása: „Charles Laszlo a mai naptól kezdve 1 hónapos időszakra a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt áll. A védelem Bohémia és Morvaország területére terjed ki. Ez meg fog szűnni, amikor e levél birtokosának státusa, az illetékes hatóságok által szabályozásra került” Ekkor még nincsen szó Carl második névről, csak egyszerűen lefordítják a magyar Károlyt.

Május 26-án még Terezin-ben van és a kórházban dolgozik, amit az olvashatatlan nevű táborparancsnok írásos engedélye bizonyít: „Karla Laslo úrnak, aki a városi kórházban dolgozik, engedélyezem a terezini menekült táborból való kilépést és belépést”

A Prágában június 1-én elvégzett orvosi vizsgálati dokumentum szövegének teljes fordítását az illusztrációk között tüntetjük fel.

„Életben maradtam, nem vetettem bele magamat a múltba, továbbéltem, de nem tudtam miért?”

Még június folyamán Budapestre érkezett, amit a DEGOB (Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága) igazolvány június 13-i dátuma tanúsít.

Hamarosan tovább jutott Pécsre. Ezt dokumentálja a július 5-én Pécssett keltezett igazolvány, amit a Nemzetközi Vöröskereszt adott ki – olvasható, hogy milyen célból. Az akkor élők tudják, hogy milyen fontos volt, az igazoláson lévő (pecsétetekkel igazolt) orosz nyelvű szöveg, a bumácska, a szovjetek igazoltatásainak túlélésére. Akinek nem volt valamilyen hivatalos papírja, könnyen rárakták egy szibériai transzportra, ha éppen létszámbíány volt.

Azt már rég sejtette, hogy szűkebb hozzátartozói és távolibb rokonai sokasága odaveszett. Tudomására jutott, hogy a Pécsről elhurcolt férfiak száma 1000 körüli volt, akik közül vele együtt csak 12-en tértek vissza. Házukban idegenek laktak. Egyik sikeresen elbujdosott rokona fogadta be kósz-kvartélyra. De nem tudott egyetérteni a rokon viselkedésével. Teljesen gyökértelennek érezte magát hön szeretett szülővárosában.

Dr. Kellner Béla, későbbi patológus professzor egy leveléből vett idézet találóan jellemzi a háború utáni pécsi helyzetet: „Pécs hihetetlenül furcsa és kihalt, olyan, mintha temetőben járna az ember”

3. ÚJ ÉLET SVÁJCBAN

A döntés hamar megszületett. Az erőre kapott 22 éves fiatalember örökre el kívánta hagyni Pécsét. Mi tartotta volna ott? A sok elpusztított családtag emlékezete? Az egyetlen túlélő rokon furcsa, önző viselkedése? A háború utáni szegénység, a zavaros helyzet? A szovjet csapatok jelenléte? Nem, ezek mind csak taszították.

Tudta, hogy nővére és annak kislánya, még 1944 nyarán, egy volt német katonatiszt (!) segítségével, különleges engedéllyel, egy hermetikusan lezárt gépkocsiban távozni tudott Magyarországról. A mentőakciót a nővér férje, vagyis László Károly sógora szervezte, aki üzleti ügyben még 1942-ben Spanyolországban járt, ott kellemetlenségei támadtak, de sikeresen Svájcba jutott, ahonnan már nem jött haza Magyarországra. László Károlynak nem volt híre arról, hogy a menekülők sikeresen megérkeztek-e, s csak később derült ki, nővére a nyolc éves kislánnyal július 9-én Bazelba jutott.

Abban a reményben, hogy nővére Bazelban van, ahová a már ott lévő férjéhez igyekezett, az egyedüli kiutat az odaindulásban látta. Egy kis bőrönddel indult el Budapestre, melyben csak egy törülköző volt. A fő-

városban a svájci követségről lebonyolított telefon révén bizonyosodhatott meg, hogy nővére Bazelban van. A Vöröskereszt szabad mozgást biztosító iratának angol nyelvű változatát július 16-án Budapesten állították ki.

A nyugati határ felé elindulni nem is volt érdemes, azt a szovjetek zárva tartották. Jó ötletnek látszott Prágába utazni, s felkeresni a családot, akiknél májusban éledt újra. Így is történt. László Károly először Bratislavába jutott el. A szerencsésen megőrzött sürgöny-dokumentum tanúsítja, hogy sógorának, Löwenheim Nándornak Szendrő nevű régi munkatársa július 27-én táviratozott Bazelba. A háború utáni időkre jellemző, hogy a feladó ugyan a célszemély címét nem tudta, de a sürgönyt a munkahelyként ismert szállítási cégnek küldte, s az célba is ért.

A prágai igazolás fordítása „Igazolom, hogy Lazzlo Karl Úr, lakhely Prága, az As város Élmezési Hivatalától 3 nap érvényességű, szállodai étkezési utalványokat kap – Kelt: As, 1945 augusztus 4. – bizonyítja, hogy ekkor már a cseh fővárosban tartózkodott. Innen újabb távirattal, ezúttal a nővérét értesítették, hogy László Károly útnak indult Svájcba. Bartova írja Prágából madame Löwenheimnek „Károly Franzensbadban várja az indulást Svájcba, mert a cseh határ le van zárva” (1945. augusztus 8.) Címként a prágai család is a Gondrand szállító céget használta.

Tehervonatokra felkapaszkodva, kis útszakaszokat megtéve, egy több gyermekes magyar asszonyhoz csatlakozva, lassan haladt a célállomás, Bazel felé. A Bregenzben kiadott igazolvány szerint szeptember 10-én már a svájci határnál volt. Az utazás tehát összesen hat hétbe (!) telt.

Megérkezés után a nővérénél kapott szállást, ellátást. Már 1945-ben beiratkozott Bazelben az egyetemre. Mivel Magyarországon az orvosi tanulmányai során vizsgát nem tett le, ez az ideje elveszett. A Kollegienbuch

bizonyítja a beiratkozás tényét, s így az egyetem kötelékébe való tartozást, s tartalmazza a felvett előadások megnevezését, a bejelentkezést és a teljesítést igazoló előadói aláírással. Az indexből kiderül, hogy az ott Sommer, illetve Winter Semester-eknek nevezett félévekben milyen tantárgyakat hallgatott László Károly. Az élettannál több Verzár aláírás látható. Verzár Frigyes (Bp., 1886 – Bazel, 1979) már 1930-tól egy időben volt Bazelben és Debrecenben az élettan egyetemi tanára. De másik „magyar aláírás” is található az indexében. 1948 nyarán bakteriológiából Tomcsik szignó olvasható. Ugyanis Tomcsik József (Bp., 1898 – Bazel, 1964) szegedi egyetemi tanárság után OKI főigazgató lett, de még a háború alatt, 1943-ban Bazelben nyert kinevezést a közegészségtani katedrára.

Mint a „Semester-Gebühren Bezahlt” beírás bizonyítja, az egyetemi tanuláshoz költségei is voltak. 1946 első félévében sikeresen levizsgázott a természettudományos alaptantárgyakból, majd 1948-ban sikeresen letette záróvizsgáit anatómiából és élettanból.

Ennek megfelelően 1948 őszétől már úgy nevezett préklinikai tárgyakat hallgat. Belgyógyászati fizikális vizsgálat, sebészeti alapok, nőgyógyászati vizsgálat, boncolási gyakorlatok, gyermekgyógyászat, stb. Az egyetemen lehetséges volt az „áthallgatás” is, vagyis más fakultások előadásait is fel lehetett venni. Így láthatjuk, László Károly rész vett „Die gotische Malerei”, Nietzsche és Kant szemináriumokon is. Úgy emlékezik vissza, egyre jobban kialakult benne az érzés, nem akar gyakorló orvos lenni. Érdekelte viszont a kutatás.

Elkesen kísérletezik ebihalakon, s dokumentum is igazolja, hogy emiatt professzora Mainz-ba, kongresszusra magával vitte. Mindkét indexborítóján feltüntetésre került, hogy egyszer csak bölcsész hallgató is lett. Az előző index folytatásaként felfogható, 1950-től érvényes Testatbuch-

ban már zoológiai, filozófiai, majd pszichológiai tárgyak szerepelnek. Az utóbbi években már kizárólagosan ezek, s az utolsó, 1956 nyarán történt bejegyzések között: „Grundlage d. Psychotherapie” S ezzel megszűntek egyetemi tanulmányai, diplomát nem szerzett.

„Én semmit nem fejeztem be az életemben, mert minden csak addig érdekelt, amíg a kíváncsiságom ki nem elégült”

(Ez nem teljesen igaz, mert 1952-ben Rohrsach-diplomát szerzett.)

Az egyetemi évek alatti néhány említésre méltó tény.

Nem csak a saját szabadságának örült, hanem másokkal együtt igyekezett lehetőségeket találni magyar diákok kihozatalára svájci tanulásra. A Székely Beáta aláírta megbízó levél bizonyítja, hogy ezt komolyan vették Magyarországon, felhatalmazták a magyar főiskolák svájci képviselőit!

Érdekesség az 1947-es magyar útlevelel. Nem is emlékszik, hogyan milyen célból, s hogyan került erre sor. Budapesten állítottak ki 1947-ben, s a család kérésére, valaki közvetítő hozta el.

Klein Györgyöt, a Karolinska világhíres immunológus kutatóját még a budapesti Áfonya utcai zsúrokból ismerte. Miután kitudódott, hogy Klein György és felesége Éva Stockholmban él, felvették a kapcsolatot, s az igazolás bizonyítja, hogy az 1948-as téli egyetemi szemeszter végzéséhez szükséges anyagi hátteret (papíron?) László Károly sógorának Intercontrol nevű vállalata biztosította Kleinék számára.

Visszatérve László sorsának alakulására, az egyetemi évek alatti pszichiátriai, pszichológiai érdeklődés meghatározónak bizonyult. Elkezdett pszichoanalízissel foglalkozni. Sokat olvasott a tárgykörrel, tanuló analízise-

ket végzett. Tagja lett a Freudista Társaságnak. Közben kezébe került a közeli Zürich-ben élő Szondi Lipót könyve, a Schicksalanalyse, mely az ösztön szerepével és így a sorsanalízissel foglalkozott.

Dr. Szondi Lipót (Nyitra, 1893 – Küsnacht, 1986) 1915-ben Budapesten szerzett orvosi oklevelet, majd pszichiátriai, pszichológiai gyakorlatot folytatótt. Alkati, örökléstani, családfa kutatási kérdések izgatták, s kialakította a sorsanalízis módszerét (Szondi-tesztek). A sorsban jelentős genetikai meghatározottságot vélt felfedezni. Ezért is volt szellemi fekete listán a kommunistáknál. 1944 júliusában Bergen-Belsenbe deportálták, de onnan sikeresen kimenekítették, s 1944 decemberében Zürichben telepedett le. Megalakította a Kísérleti Ösztöndiagnosztikai és Sorsanalitikai Munkaközösséget, majd 1969-ben a Szondi-intézetet. Zseniális megállapításait tudományos berkekben, bizonyítottság hiányára hivatkozva nem igen fogadják el.

Miután László Károly jelentkezett Szondinál, az szívesen fogadta. Természetesen egymás között magyarul beszéltek. Három éven át élt a téma bűvkörében, számtalanszor vonatozott át a másik svájci városba, hogy tevélegesen részt vegyen az oktatásban, kutatásban. Bazelban doktori disszertáció tervét nyújtotta be, melynek tárgya a Szondival együtt végzett kutatás eredményei voltak. Mivel az illetékes professzor a pszichoanalízis elhivatott ellensége volt – a dolgot elfogadásáról szó sem lehetett. László Károly Szondit a világ egyik legnagyobb varázslójának tartja, akinél az ösztön szellemi értéké vált.

Egyszer csak azonban –

„már eleget láttam a sorsanalízis egyetemes voltából, s az egyedi sorsok nem érdekeltek”

– odahagyja Szondit. 25 évvel későbbi találkozásuk alkalmából lezajlott érdekes párbeszéd megjelent magyar nyelven is.

– Sokszor hangsúlyozod „paroxizmatikus ember vagyok” Mit jelent ez?

***„Szondinál négy típus létezik S = szexualitás P = paroxizmus
Sch = schizoid, kataton paranoia DM = depresszió-mánia.
Az elvégzett analízis alapján én egyértelműen a P csoportba tartozom. Igyekszem is ennek megfelelően viselkedni. Nem fojtom vissza a dühkitöréseimet”***

Életét anyagilag – akkor mikor náluk lakott és később, mikor egy diáktárssal együtt albérlésbe vonult – teljességében nővére, illetve annak férje fedezte. 1960-ban – az Európát fenyegető hidegháború miatt Löwenheimék áttelepültek Kanadába. László mehetett volna velük, de nem állt szándékában, így családi támasz nélkül, egyedül maradt Bazelban.

4. SZÜRREALIZMUS, DADA, SZÍNHÁZ, PUNK, FOLYÓIRAT- ÉS KÖNYVKIADÁS

Az 1950-es évek végétől, párhuzamosan a pszichoanalitikus tanulmányokkal, vagy talán azokból következően a szürrealizmust kezdte tanulmányozni. Természetesen ebben közre játszott az is, hogy olyan művészekkel jött össze, akik érintettek voltak ettől az irányzattól.

Előzménynek vehető az irtóztató háború elől Svájcban tartózkodó katonaszökevények által gründolt Dada mozgalom. A román Tristan Tzara, a német Hugo Ball és az elzász-lotharingiai Hans Arp 1916-ban Zürich-ben hívta életre a mozgalmat. A Voltaire Cabaret-nek nevezett műsoraikat egy kávéházban adták elő, majd február 8-án délután hat órakor egy papírvágó kést találomra bedugtak egy lexikonba, s az így, vakon kiválasztott szó (Dada = vesszőparipa, paci) lett mozgalmuk címadója. A szürrealisták csoportja, André Breton és mások 1924-ben az I. és 1929-ben a II. Kiáltványban nyilvánították ki lázadásukat a polgári művészet, általuk meghaladottnak ítélt vonulatai ellen.

László Károly 30 év körüli volt és szegény, de tele ambícióval. Aktivitásba kezdett. A lélektani ismeretek és a művészeti mozgalmak összeértek benne. Írni kezd, folyóiratot ad ki, manifesztumokat tesz közzé, valamint színdarabokat ír, melyek kamara előadásokra is kerültek.

„Ekkorra már biztossá vált, hogy nem akarok szokásos polgári egzisztenciát kialakítani. A szellemi forradalmak: szürrealizmus, dada érdekeltek”

Első írása a „Die Erde ohne Himmel” 1954-ben született meg, még nem saját kiadásban jelent meg. A cím szó szerinti fordításban értelmetlen, László javaslatára, Az elsikkasztott mennyország. A balett előadás számára írt darab egy öngyilkos allegorikus, expresszív történetéről szól. Ez is, mint minden későbbi műve, német nyelven íródott. Előadásra nem került, noha még a balett színpad tervei is elkészültek.

Harminckét éves, amikor 1955-ben megjelent a „Ferien am Waldsee, Erinnerungen eines Überlebenden” (magyarul: „Tóparti nyaralás. Egy túlélő visszagondol”).

Nem sokkal később László Károly saját kiadót kezdett működtetni, noha erre nem nagyon volt anyagi alapja. A kiadó neve PANDERMA lett.

– Miért ez a szó lett a kiadó és a folyóirat neve? Pán mint előtag, mindent egyesítőt jelent, derma pedig bőrt?

– „Minden megérintés – az én elgondolásomban”

Az 1956-os forradalmat követően a vezetése alatt álló Panderma nevű, bázeli szürrealista csoport nevében kiadványt jelentetett meg, hogy Magyarország számára pénzt tudjon gyűjteni. A lapon Ady Endre Sírní, sírní, sírní versét olvashatjuk László fordításában.

Az 1957-ben kiadott kiáltvány jellemzően szürrealista termék. A megszólítás Liebe Zeltgenossen und Zeltgenossinen! és alul a végszó: Helft Hüte verbrennen.

Az intuitív és vidám szürrealista élet természetesen több performance jellegű megmozdulással is járt. Módunk van közölni a „Panderma-Figurenball” meghívóját. Az 1957. június 22-ei invitálás nem jelmezbálra

szól, hanem kitalált művészi alakok megjelenítésére szólít fel. A falak kifestéséhez hajnali fél háromkor fogtak hozzá.

Próza darabokat is írt, sőt gondoskodott előadásukról. Például 1961-ben, Bernben, a Galerietheaterben került színre a „Die Rampe bringt Carl Laszlo's Aufruf zum Luxus”

„Összeálltunk fiatal színészekkel, kibéreltünk színházat, termet éjféltre. Alig került valamibe, mert akkor normálisan már nem működtek. Az egyik barát tehetős apja adott némi támogatást. Belépőjegyek is voltak. Színjátásunk szerény körülmények között, de jól működött”

– Hogy-hogy ez a kisvárosi, polgári környezet lehetőséget biztosított a kisé polgár-pukkasztó dadaista megnyilvánulásoknak?

„A dadaizmus eleve nem nagy városokban élte fénykorát. Zürichben, Kölnben, Hannoverben virágzott. Bazel mindig is inkább nagypolgári, mint polgári város volt. Jelentős kulturális története van. Itt élt Nietzsche, miután 29 éves korában egyetemi katedrára hívták meg”

1957-ben megjelent a Panderma kiadó Panderma folyóirata, a Revue PANDERMA, más néven Revue de la fin du monde. A világ vége jegyében beindított folyóiratot is László Károly elkötelezett szürrealizmusa megnyilvánulásaként könyvelhetjük el. Az első számban többek között Arp, Ball, Breton, Duchamp, Man Ray, Picabia írásai jelentek meg. Hans Arp, Kemény, Man Ray és Poliakov illusztrációk is szerepeltek a lapban.

– Hogy fogtál hozzá az addig számodra ismeretlen dologhoz, a folyóirat szerkesztéshez?

„Mindent magam csináltam. Egy-egy szám létrehozásához három nap kellett. Akkor jöttem rá mennyi felesleges ember dolgozhat az

újságoknál, ha én, – aki semmihez nem értettem – ilyen rövid idő alatt meg tudtam csinálni a folyóiratot”

S ezután következnek újra a manifesztumok, mint egykoron, a dadaizmus születésekor.

„A mindig és soha nem aktuális manifesztumok”

– mondja ma László Károly.

„Manifest gegen den Avantgardismus” 1958 március. Németül, franciául és angolul jelent meg, vörös papíron. Aláírói között egy magyar származású is található: Kolos-Vary

„Manifest gegen nichts – für die Internationale Ausstellung von nichts” 1960-ban. Tehát kiállítás a semmiről. Benne áll: „Semmi nem eladó, megnyitásként senki nem beszél” A három leginkább használt svájci nyelven (német, francia, olasz) íródott. László mellett (helyesebben alatt) 2 svájci, 4 német és 2 olasz művész neve szerepel.

„Die grosse Niemandszeit 1. Babeltürmer” 1960. A szerkesztőségében Carl Laszlo mellett Bazon Brock, aki 1936-ban született filozófus, politológus, ma egyetemi tanár Wuppertalban, Lehrstuhl für Ästhetik.

1960 decemberében „affiche” Nyolc lapból áll, összehajtogatható plakát. 800 példányban készült különkiadás, Guido Biasi rajzaival. Magyarul szerepel benne Ady Endre: Dús lovag násza verse.

Még ismert 1966-ból: Bevor Neo-Dada da war, war Dada da cimmel, ami önmagában is dadaizmus és 1968-ból „Wo bleibt der Ausdruck Genossen?”

– A Panderma 7–8 számot tartom a kezemben, 1966-ból. Teli van hirdetésekkel. Akkor, negyven évvel ezelőtt milyen szerepet játszottak a hirdetések a lapkiadásban?

„Nem jelentettek komoly bevételt, sőt sok közülük szíveségi megjelenítés volt. A költségek egy részét tudták csak fedezni. Ami-

kor már a műkereskedelemből kellő bevételem volt, a lapkiadás nem jelentett számomra anyagi problémát

– Sok írótól, művésztől közöltél írásokat, reprodukciókat. Mi volt a helyzet a szerzői jogok kérdésével?

„Akkoriban – ebben a tekintetben is – még egészen más volt a helyzet. Szerzői jogi probléma egyáltalán nem létezett! Soha nem találkoztam olyan művésszel, aki pénzt kért volna műve reprodukálásáért, vagy tiltakozott volna a reprodukálás miatt. A későbbiekben Dalí és Vasarely például nyilvánosan mondtak le a szerzői jogaikról. Szinte felszólítottak mindenkit, közöljék műveiket reprodukciókban. Végeredményben így is jelentősen hozzájárultak saját népszerűsítésükhöz. Vasarely különben őszinte kommunista volt, meg volt győződve, hogy amit ő csinál, az a népé”

– Látni hosszabb svédországi beszámolót Hundertwassertől.

„Ingyen adta ő és ingyen tettem be én. Sok embert belevettem, nem lehetett tudni kiből mi lesz. Így került be Kolos-Vary is”

– Már több mint negyven évvel ezelőtt számítógépes grafikákkal is foglalkozott a lapod. Miféle előrelátás volt ez?

„Igen. Azt hittem a komputerrel új dolog jön létre, de nem. Azt gondoltam a komputerekkel az összes meg nem festett képet egyszer létre lehetne hozni. Például Mondrian esetében ez milyen egyszerű lenne”

„A Panderma folyóirat kiadása naivitás volt. Senki nem vette, senki nem olvasta. Tizenegy számot ért meg”

Tegyük hozzá, volt egy tizenkettedik szám. Ez 1974-ben, Freedom for Timothy Leary címmel, az USA-ban lefogott próféta szabadulásáért köz-

rebocsátott különszám volt, grafikai mellékletekkel. Érdekeség, hogy a három hiperrealista Gritzner munka mellett, Bartha Miklóstól is található egy nagy alakú Leary-ábrázolás a számban. De lennie kellett 13. számnak is, mert a Sims Reed honlap, a Panderma kompletten fellelhető mind a 13 (1957-1977) számáról, mint ritkán beszerezhető periodikumról szól.

1978-ban Londonban adták ki az „up – tight„ kötetet, mely a Velvet Underground zenekara története 1965-68 között. A címlapon látható, hogy a Radar 100 számozott példányt állítottott elő magának. Az 1964-ben alakult zenekar Andy Warhol támogatásával haladt előre, tartózkodási helye is sokáig a képzőművész Factory néven elhíresült, régi és elhagyott gyártelepen kialakított főhadiszállása volt, s végül bekerültek a Rock Halhatatlanok Klubjába.

S most megszakítjuk a kiadványok nem is teljes felsorolásának száraz, dokumentációs jellegét. Ugyanis utalni szeretnénk arra, hogy az eleinte csak svájci művészi-társasági kör, a 60-as évektől kezdve messze nemzetközivé bővült László számára. Eleinte Párizsba, Londonba jutott el, majd a továbbiakban egyre gyakrabban New Yorkba. Egyre több és több érdekes embert ismert meg. Kétszáz körülire taksálja, a szerinte a szellemi elitet jelentő, a tömegek által egyáltalán nem ismert és így nem becsült írók, gondolkodók, képzőművészek, zenészek, fotósok körét – akikkel élvezet volt együtt lenni.

„Soha nem buli miatt mentem, hanem a pezsgő szellemi dolgok, irodalmi est, felolvasás, vita érdekelt”

„John Giorno, amerikai költő nagy szilveszteri partiján, ott állt körülöttem Amerika legjelentősebb íróinak, költőinek egy része. Gondoltam, nem tudom lesz-e az életemben még egyszer alkalmam egy ilyen vonzó és illusztris társaságban meghalni”

Jelenléte ekkor már természetesen nem választható el (a következő fejezetben részletezett) műgyűjtői, műkereskedői tevékenységétől. Ugyanakkor e művész világban óhatatlanul szerepet játszottak drogos, homoszexuális attitűdök is, amiket a felületesen értékelő tömegek messze eltúloznak és csak ezekről beszélnek. Holott ezek tulajdonképpen intimitások, magánügyek.

„Allen Ginsberg nagyon barátkozó ember volt. Két dolgot tartott fontosnak: a szocializmust és a homoszexualitást. Szerintem más is van”

Timothy Leary amerikai pszichológus nagy barát volt, sokszor jár Bázelen is. Ő aztán minden, akkor elérhető kábítószer kipróbált. Például megpróbált szelni kokain használata után. László Károly nem értett egyet vele, hogy mindenkit rá akart beszélni a kábítószer fogyasztásra.

„Szex, drog, rock and roll – hülyeség, hogy ennek a hármasnak mindenhatóságát prédikálta. Túl leegyszerűsítés ez”

„Ellene vagyok a kábítószer melletti és a kábítószer elleni propagandának. El kell mondani, milyen veszélyei vannak, s utána hagyni kell mindenkinek, hogy önmaga döntse el, vállal-e ilyen veszélyt vagy lehetőséget”

Learyt aztán el is bocsátották egyetemi tanári állásából. William S. Burroughs volt a szellemi kör nagy öregje. Híres és hirhedt regénye, az 1959-ben írt „Naked lunch” magyarul csak 1992-ben, Meztelen ebéd címen jelent meg.

„Amellett, hogy nagyra tartottam mint író, nagyon kedveltem a társaságát. Jókat lehetett vele hallgatni”

Burroughs és Ginsberg négy éven át tartó levelezése teljes szövegűségi kerület kiadásra egy vaskos kötetben.

„Intimitások 420 oldalon át. Azért érdekes, mert híres emberek”

„A popvilág jogos forradalom. A nemtörődömség, negatív protestálás, visszavonulás jellemzi”

„A pop zenét a városi lakos népzenejének tartom. Alapja mindig is a rock and roll fog maradni. Létrejött kizárólagosan angol-szász vonatkozású”

László a hippiséget öltözködésében is vállalta. Ezekben az években a New York-i zenészekkel, fotográfusokkal közeli kapcsolatba került. A közös szellemi avantgárd tevékenység mellett e körökre ekkortájt külsőségekben a pop-magatartás volt a jellemző.

„Egy egész este mellettem ült valaki, később mondták Frank Zappa volt,,

Andy Warhol – akinek a Kárpátaljáról származó anyja tudott magyarul – a már említett Factoryban összetartó kapocs volt a sokféle ember és művész között.

„Warholt nem a zene érdekelte, hanem minden. Mindenben részt vett, amit a kor adott. Túl szemérmes volt, nehezen tudott kapcsolatot teremteni. Nem sokat beszélt, mindig fényképezett”

László mindig is nagyra értékelte a krimiket. Patricia Highsmith-t, akivel nagyon jó barátságban volt, zseniális krimi írónak tartotta. Az írónő vett egy házat Svájcban, ott is tartózkodott élete végéig. Leukémiában halt meg.

„Ő azt mondta nekem egyszer, egész hihetetlen élmény volt, mikor ment a tengerparton, s szembejött egy fiatalember. Így találta meg a Ripley figuráját”

Robert Mapplethorpe, a világ egyik leghíresebb fotográfusa szintén tagja volt a New York-i köröknek, ahová László Károlynak módja volt bekapcsolódni. A László-gyűjtemény kiállításán szerepelt is hat Mapplethorpe alkotás, közülük kettő Lászlónak dedikálva.

– Ha ennyire érdekeltek a kor szellemi forradalmai, hogyan viszonyultál a politikainak mondható forrongásokhoz, a nyugati országokon végigseprő diáklázongásokhoz?

„Nekem először úgy tűnt, ezek megfelelnek az én beállításódomnak, van egy közös vonal. Oda is szaladtam Berlinbe, részt vettem az eseményeken. Találkoztam Rudi Dutschke-vel, amidőn melltartókat égetett. Mondhatnám két hétig forradalmár voltam. De aztán rájöttem, ez nem az, amire én gondoltam. Ez nem igazi forradalom, hanem neurotikus polgárgyermekek lázadozása”

Visszatérve a könyvkiadásokra, László Károlyra igen jellemző az 1978-ban, a hasisról szóló Panderma kötet sztorija. Korábban hozzá jutott egy magyar nyelvű könyvecskéhez, mely Bálint Lajos fordításában Oscar Schmitz elbeszéléseit tartalmazta. A könyvet 1918-ban a Kultura adta ki. László ezt lefordíttatta németre, Bartha Miklós illusztrálta és 60 évvel a magyar kiadás után, Haschisch címen újra németül kiadta. Az eredeti német szöveg soha nem került elő.

1981-től jelentek meg az újabb folyóirat, a Radar számai, szintén rendszertelenül. Az acélszürke külsejű periodika hat számot ért meg.

Die zweite Gehirnstufe. Hand und Mensch. 1982. A címlapon Williams Burroughs kezei. Szász Tamás, New Yorkba került magyar pszichiáter mondta Lászlónak, amikor említette neki, hogy a kezeiről akar könyvet csinálni: „ez remek, a kezek az agy meghosszabbított részei” Így lett a cím, magyarul mondva, az agy második fokozata. Számos közismert és kevésbé ismert egyén szerepel benne, kinagyítva a kezek helyzete. Jean Cocteau egy fényképét küldte a könyv számára, s a Lászlónak írt üzenetét a kezére írta.

Ugyanabban az évben a Radar sorozat újabb könyvei is kijöttek.

„A punk a 70-es évekre jellemző mozgalom. Londonban alakult ki. Jelszava a „No future” volt, mely egy apokaliptikus kifejezés. Vége

a világnak. De tulajdonképpen nem depresszív kijelentés, hanem azt fejezi ki, nem számít a jövő, a jelennek kell élni. Ez még jobban érthető, a nyugati világban akkor divatossá váló zen buddhizmus alapján”

„Elmondtam egy svájci újságírónak milyen is ez a mozgalom és buzdítottam, írjon erről egy könyvet. René Matti meg is írta No Future címmel – a punk mozgalom története a kezdettől az ideiglenes végéig”

A könyv egyik lapján feltüntetett kis táblázat arra biztat, hogy a társadalom felsorolt fontos szavaiban ne higgyen senki.

– Hogyan viszonyultál Te magad a beat, pop, stb. zenékhez, hiszen ezek messze esnek a klasszikus zenétől, amin Te nevelkedtél?

„Meg kell jegyeznem, a modern zene az én fülemnek nem volt idegen, mert a zeneművészeti főiskolás nővérem órákon át játszott Bartók-ot otthon is. Másrészt sokat közlekedtem fiatalokkal, s náluk már régen a zene a központ. Egyszer itt a házban egy fiatal egész nap Pink Floyd-ot hallgatott. Először kibírhatatlan volt, de aztán szép lassan javult a helyzet”

1982-ben, a Radar sorozat 4. könyve tisztelgés az író-barát előtt: „William S. Burroughs. Photo-Portraits von Michael Heitmann” A kötetben az író életrajza és 95 darab őt ábrázoló fotó található.

– 1987-ben, egy bázeli kiadónál jelent meg „Der Weg nach Auschwitz. Jugend in Ungarn, (magyarul „Az út Auschwitz felé. Ifjúságom Magyarországon”) kötet. Azzal kezdted a kötetet, hogy közlöd, a könyvet a fogházban írtad meg. Mi volt az odakerülésed története?

„Bázelben egy étteremben volt egy kokain elosztó csoport. Megadták mindenkinek a nevét, aki tőlük vett, köztük én is. A bűnügy

abból állt, túl sok volt nálam, több mint amit szabad tartani, s adtam ajándékba másnak. Mindent be is vallottam. Végezetül a vizsgálati fogság után kisebb időre ítélték el, mint amennyit már letöltöttem, s azt is felfüggesztéssel, tehát az ítélet csak akkor lett volna érvényes, ha visszaesek. – SOHA nem írtam volna meg „Az út Auschwitz felé” visszaemlékezésemet, ha nem kerül sor a szabadságvesztésre! Rém érdekes élmény volt a fogházban lenni. A koszt nagyon jó volt, híztam is. Találtam egy embert, aki megcsinálta az ágyamat és egyéb apróságokban a segítségemre volt. Szóval úgy éltem, mint egy főúr, inassal. Nem találkoztam ott nagy, jelentős gonosztevőkkel. Azok a politikában vannak. Saját pénzből azt csináltam, amit akartam. Szivarokat hozattam be. Karácsonykor az emelet összes lakóját meghívtam krémes evésre. Mindenki azt mondja a börtönben a nagy probléma, a szörnyűség a magánzárka. Valóságban szép cellában voltam, három emberrel együtt. Ez volt az én problémám! Azok állandóan zavartak. Kitáláltam, hogy megírom életem korábbi szakaszát, az ifjúságomat Magyarországon. Kértem a vezetést, tegyenek kinzárként magánzárkába. Amikor ez sikerült, kértem a saját pénzemen megvett írógép használatára engedélyt. Leültem a sarokba s megírtam a könyvet. Azon a napon, amikor közölték velem, hogy befejeződött a vizsgálati fogság, akkor értem az utolsó oldalhoz”

– Itt Bázelen soha nem okozott problémát a szokásostól elütő öltözködésed, esetleg viselkedésed?

„Én soha sem illeszkedtem be a társadalomba. Bazel viszont mindig is gazdag, konzervatív, nagypolgári, protestáns kisváros volt. Megszoktak és szívesen láttak minden abnormis dolgot. Öltözködé-

semet nem üldözték, engem magam elfogadtak immár több mint hatvan éve. Sokszor és szívesen voltam heteken át a világ nagyvárosaiban, elsősorban Londonban, Párizsban és New York-ban, de mondhatom, az állandó életre nekem nem a nagyvárosi forma, hanem ez a vidéki élet felel meg, s mindig örömmel jövök haza”

5. MŰKERESKEDELEM, MŰGYŰJTÉS

Serdülő korában hallatlan lelkesedéssel járta a falvakat Baranyában, hogy népművészeti tárgyakat gyűjtsön. László innen származtatja affinitását, amely két évtized után bontakozhatott ki. Érdekesség, hogy a falukutatóként megszerzett ifjúkori gyűjteményét, főleg népi szőttesek és himzések – a deportálás előtt sikerült Pécssett megőrzés céljából a múzeumnak átadni, s a háború után, szállítási kapcsolataik révén, a tárgyak java részét a nővére ki tudta szállíttatni Svájcba. Dokumentum tanúsítja, hogy 1948-ban több tárgyat átadott a bázeli Népművészeti Múzeumnak.

Különben sem volt a művészetek területe számára teljesen ismeretlen. Nyilvánvalóan felidéződhetett benne a háború előtt megélt idilli hangulat. Amikor az ír származású Martyn Ferenc festőművész (Kaposvár, 1899 – Pécs, 1986) hosszabb párizsi tartózkodása után, 1940-ben ismét Magyarországon élt, sokat járt barátnőjéhez, későbbi feleségéhez Pécsre. A hölgy Wiesenberg Klári volt, László Károly apai ági rokona. Így László a pécsi lakásban gyakran találkozhatott művészekkel. Emlékezetében maradt a két jelentős művészettörténész, Fülep Lajos és Kállai Ernő, valamint Weöres Sándor költő és Gábor Jenő festőművész alakja. Martyn egyébként

1946-ban végleg Pécssett telepedett le, s László a 70-es évektől több ízben meg is látogatta.

Amidőn az ötvenes évek végén a különböző kiadványokkal buzgókodott, de az anyagi háttérrel sokszor csak kölcsönökből tudta biztosítani, Hans Arp, aki 1959-ben véglegesen Svájcba költözött mondta neki: „ez így nem mehet tovább. Próbáld eladni őket” Így kezdődött. S lassan, jó érzékkel bányáztatva a témával, egyre több művész-barát portékáját sikerült értékesítenie.

„Ez nagyon jó korszak volt számomra és a műkereskedelem számomra. A mai hírességek ekkoriban még ismeretlenek voltak”

Az ötvenes évek végén meglátogatta Párizsban Tristan Tzarat. Bár ő a kommunista párt tagja volt, luxus körülmények között élt, mert egy dúsgazdag svéd nőt vett el feleségül, akinek pénzéből összeállította csodálatos néger maszk gyűjteményét. Akkor még egy telefon után bármelyik hírességhez el lehetett menni. Fogadták az érdeklődőt, s nem voltak testőrök.

Hundertwasserrel a bécsi származású, később igazi világhírű festővel László Károlynak tartós kapcsolata volt. A közölt dokumentumok betekintést engednek ennek milyenségébe, a kereskedelmi vonatkozásokba.

„Egyszer fogházba juttattam Hundertwassert. Egy művész kollégájával meglátogattak itt Bazelben, de egy kicsit összevesztem vele. Az idő alatt, míg valamilyen okból elmentem, hazulról, s magukra hagytam őket, elvitték a képeiket, melyek között voltak az én tulajdonomban lévők is. Bejelentést tettem a rendőrségen, s azok lefoglalták őket. Másnap megbántam a feljelentést, s egy ügyvéddel kihozattam őket. Hundertwasser az éjszaka folyamán valamit festett a cella falára. Nem tudni, mi lett ezzel az alkotásával, talán ma is ott van még”

Egyedülálló vállalkozás volt részéről 1960-ban a díszes La Lune en Rodage kiadása. Százötven számozott példányban jelent meg a nagyméretű album. Irodalmi munkák (Jean Cocteau, Eugène Ionesco) mellett, többek között Max Ernst, Friedrich Hundertwasser, Meret Oppenheim, Arnulf Rainer, Victor Vasarely szignált munkáit lehetett az albumban megtalálni. Az album további két kötete 1965-ben és 1977-ben jelent meg, összesen 178 művésztől hozva egyedi alkotásokat. A harmadik kötetben magyar művészek, Fajó János, Kassák Lakos, Kocsis Imre, Kovács Attila is megjelenhettek. A komplett három kötetért az antikvitás piacon manapság 15 ezer angol fontot kérnek.

László Károly hivatalosan 1962-ben nyitotta meg Kunstgalerie-jét, a Hardstrasse 62-ben. Ennek működése nem egy mindig nyitva tartó üzletet, hanem lakásgalériát jelentett. Ezt a típusú műkereskedést mindvégig fenntartotta. Ekkor még Európa bolhapiacain a szecesszió becses iparművészeti darbjai teljesen értéktelenek voltak. László jó szemmel gyűjtötte be a bútorokat, kerámiákat, üvegtárgyakat és mindent, ami számára érdekes és szép volt, mások számára pedig érdektelen. Így a szürrealizmus után a szecesszió világa is közel került hozzá. Van aki azt feltételezi, hogy a békeidők és a családi otthon köszönt vissza e felfedezésekben.

A teljes egyedüllétben és ismeretlenségben 1955-ben Párizsban elhalálozott orosz emigráns festő, Nicholas Kalmakoff teljes hagyatéka, mint érdektelen anyag, a párizsi bolhapiacra került. Más felfedezőkkal együtt, Lászlónak is jó érzéke volt számos alkotást felvásárolni, az egyéni hangú, szecessziós stílusú festő művei közül. Kalmakoffot még a Vollmer Künstler Lexikon sem említi, ezzel szemben az artprice honlapon ellenőrizhető, hogy az utóbbi öt évben a nemzetközi aukciós házak 31 olaj-, és 30 vízfestményét adták el.

„A társadalom teljesen szecesszió ellenes volt. Azt gondolták, hogy ezeket a dolgokat ki kell dobni”

1963-ban sikerült megszerezni a Sonnenweg 24. szám alatti házat, ahol ma is él. Az 1912-ben épült villa szerencsés körülmények között jutott birtokába. Egy egyetemi tanár özvegye lakott benne, aki fiaihoz akart költözni. László Károlynak messze nem volt annyi pénze, hogy a vételárat kiegyenlítsse. Hirtelen ötlettől vezérelve egy tehetős egyénhez fordulva ajánlatot tett. Folyamatosan jelentős művészeti alkotásokat (Beöthy, Herbin, stb.) fog átadni az illetőnek, hogy az rendelkezésére bocsásson annyi pénzt, hogy a házat azonnal meg lehessen venni. Az alku létrejött, de a jelzőlog sokáig rajta volt még az épületen.

Az ebédlő bútorait Morandini tervezte. Minden fekete és fehér és geometrikus. A mennyezeten Vasarely alkotása látszik. A mester e művét a bázeli múzeumnak ajándékozta, majd engedélyével elkészült az ebédlő számára a négyszeres nagyságú másolat Az oldalfal Yvaralnak, Vasarely fiának a munkája.

Értelemszerű, hogy a század eleji avantgárd magyar művészet felkutatása során László érdeklődéssel fordult Kassák személye felé. Első levelét 1962. október 14-én írta a Budapest, III. kerület Bécsi út 98-ba, ahol a mester második feleségével, Klárral élt. László leveleit, mint a Kassák-hagyaték részét, a Kassák Múzeum őrzi. A levelek az akkori viszonyoknak megfelelően leginkább Kassákék kiutazásairól, útlevel- és vízum nehézségeikről, valamint a kinti kiállítások szervezéséről, könyv- és album-megjelentetési problémákról szólnak. A levelek még László Károly a Hardstrasse 62. sz. alatti lakásáról érkeztek

A regnáló hatalom Kassák Lajost először 1960 decemberében engedte Nyugatra utazni. Ugyanezen évnek az elején volt Párizsban, a Denise

René Galériában a 73 éves Kassák első háború utáni nyugati kiállítása. Erre azonban a magyar hatóságok nem engedélyezték a kiutazását. Vasarely Viktornak nagy szerepe volt Kassák nyugati „újra felfedezésében” amit megkönnyített, hogy az említett galéria tulajdonosával, kiállító művészként és művészeti tanácsadóként szoros kapcsolatban állt. Ugyanebben a galériában 1963-ban is volt Kassák kiállítás.

A levelezés tanúbizonysága szerint László Károly személyesen először 1963 január 7-én találkozott Kassák Lajossal, mégpedig Bázelen. Ugyanis a vonaton Párizsba tartó Kassák-házaspár Bázelen szállt át, és három napra megszakították útjukat. Kassák már előzőleg írta, milyen kíváncsi a László-gyűjteményre. A látogatás tárgyi bizonyítéka a két korai Kassák-mű (reprodukálva „Ma – Kassák” könyv 55. és 109. oldalán), melyek „László Károlynak Kassák Lajos 1963. január 8” dedikációval kerültek László birtokába.

A későbbiekben még többször találkoztak nyugat-európai városokban és Budapesten is. Természetesen László Károly megnézte Zürichben az „50 Jahre Dada” kiállítást, melyen több Kassák-mű szerepelt.

A Panderma 1965-ben adta ki a Kassák: Bildarchitektur, tíz eredeti linometszettel és egy szerigráfiával. Az aláírásokat Kassák postán küldte el Bázalba.

1966. április 25-én írja Kassákné Lászlónak: „Június 5-én érkezünk Bécsbe – ha kapunk útlevelet, és 15-ig maradunk” – „a Kassák-anyag felett Maga diszponál”, majd „kérem tehát, rendezze meg a kölni kiállítást a legjobb tudása szerint” (a Galérie Tobies und Silex-ben került sor a kiállításra). Másfél hónappal a mester halála előtt, 1967. június 10-én írja Kassák Klári: „a férjem mindig türelmetlenül várja a Maga levelét”

A Kassák – László levelezésből kitűnik, hogy a Kassák-kötet svájci megjelenése éveken át húzódott. Az akkori időkre jellemző sok nem egyér-

telmű nehézség miatt a könyv végezetül csak 1968-ban jelenhetett meg, vagyis a mester már nem érte meg. A Panderma kiadásában megjelent könyv előszava Lászlótól van, de az elhúzó előkészületeket bizonyítja, hogy még 1966-ban írta meg. A 177 oldalas mű utolsó lapján Kassák gyászjelentése látható. S bár a kiadás idegen nyelvű, a hátsó borítón a mester egyik ismert tipográfiájának hasonmása látható: le hát a háló sipkákkal.

„Burroughs-ra és Kassákra egyaránt érvényes: mindenki elismerte a hallgatag emberek vezér voltát”

„Vasarely hozott össze Beöthyvel is, mint Kassákkal is. Fontos tudni, hogy Párizsban Beöthyék nem messze laktak Vasarelytól. Én kerestem a nagy magyar kortársakat a 20-30-as évekből. Kiderült, hogy a németországi Bauhaus-kör mellett volt egy nagyon jelentős párizsi magyar csoport, Csáky, Vasarely, Beöthyék, Réth Alfréd. Beöthy Istvánt nagyon jelentősnek tartottam, hiszen ekkor már egy hajlamom volt a geometrikus művészet felé”

László Károly természetesen nem csak a magyar művészekkel foglalkozott, hanem kereste a kapcsolatot neki megfelelő típusú nyugati kortárs művészekkel, és igyekezett a 20-as évek jelentős mozgalmának, például Bauhaus a berlini Sturm Galéria hirmondóihoz is közel jutni.

A 60-as években, alkotásai fejében havi 500 DM-t apanázst biztosított Johannes Grützke-nek. Egyébként úgy talált rá a festőre, hogy a berlini kommunista újságban olvasott a figuratív alkotásairól, s ennek alapján felkereste. László 1998-as potsdami kiállítását Grützke nyitotta meg, s beszédében hálásan emlékezett vissza a mecénatúrára, mely akkor a megélhetését biztosította.

A művészek, barátok, az alig egy évtizedes műgyűjtői, műkereskedői tevékenység után már nagyon kedvelhették László Károlyt, mert 1968-ban

csinos kötet jelent meg Hommage á Carl Laszlo címmel, melyet 1972-ben a II. kötet követett. A száz példányban megjelent 1968-as kiadás belső oldalán látható a kiadó jelzése és Vasarely aláírása, valamint egy másik oldalon az eredeti alkotásokkal közreműködők nevei. A II. kötetből nem csak képzőművészeti darabokat mutatunk be, hanem a nemrég elhunyt Ligeti György 1971-es zenei lapját.

1971 szeptemberében a bécsi Kurier arról írt, hogy Innsbruckban, a Galerie Taxis-Palais-ban „Konstruktive Tendenzen zwischen den Weltkriegen” kiállításra került sor a Carl Laszlo gyűjteményből. A cikk szerint Laszlo-ból 1960 és 1970 között lett műkereskedő.

1972-es kiadású a Panderma Christian Schad 251 oldalas kötete. Benne található László egy oldalas írása, a művész életrajza, néhány dokumentum és gazdag képanyag. László Károly igen nagyra tartja Schadot.

„A dadaista Christian Schad a „Neue Sachlichkeit” egyik legjelentősebb alkotója. Megkérdezte tőlem, beleegyezem-e, hogy lerajzoljon. Így született a tőle származó portrém”

1974-ben a német Thilo Maatsch-ról is könyvet adott ki a Panderma. A konzekvens absztrakt művész akkor még szinte teljesen ismeretlen volt.

A magyar avantgárd művészeket bemutató „vándor” kiállítást Bartha Miklóssal együtt hozta létre. Ennek a szép katalógusát 1975-ben a Panderma adta ki. Érdekes, hogy a Churban, a Bündner Kunstmuseum-ban Ungarische Kunst seit 1914, a müncheni Galerie Hesperer-ben pedig Avantgarde Progressive ungarische Kunst des 20. Jahrhunderts volt a kiállítás címe.

Harminc éve, hogy László egyedülálló kötetet jelentetett meg. A „13 Wiederentdeckungen” – az alig ismert, vagy elfeledett művészeknek biztosított fórumot. Az újra felfedezetttek között négy magyar – Etienne

Beothy, Anne Beothy-Steiner, Gábor Jenő és Kassák Lajos is megtalálható. László szerint az újra felfedezetttek között néhányan, pl. Thilo Maatsch, az orosz Kalmakoff, az olasz Italo Primi és a magyar származású Anne Beothy-Steiner, vagyis Beöthy István felesége – különböző pszichológiai, vagy politikai okokból az aktív alkotó korszakukban valójában teljesen ismeretlenek voltak. Sajnálatos magyar jelenség, hogy a 20-as évek magyar avantgárd művészei a szocialista rezsim több mint negyven éve alatt sorra feledésbe merültek, holott többségük már 1945 előtt szocialista érzelmű volt, mint például Kassák.

Etienne Beothy még Beöthy Istvánként 1924-ben Vaszary növendéke volt Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán. 1926-ban véglegesen Párizsban telepedett le. 1931-ben az Abstraction-Création alapító tagja.

– Auguste Herbin nem szerepelt a kötetben, pedig ő sem volt a hírnévtől elkényeztetve.

„Kiváló művésznek tartom. Akkor olyan szegénységben élt, hogy a magyar származású Henri Noevau-val együtt, hetente egyszer tudott meleget enni, amikor Beöthyéknél voltak ebédre hivatalosak. Beöthy sem dúskált az anyagiakban, mint művész, de a felesége divatáru boltja biztos megélhetést biztosított”

– Beszéljünk kicsit bővebben Beöthynéről!

„Krausz Annaként született Nagyváradon. Amikor művészettel kezdett foglalkozni, a férje neve mellé felvette az édesanyja nevét, s így lett Anne Beothy-Steiner. A 30-as évek második felétől, férje művészetét biztosítandó és a két leány nevelése miatt teljesen felhagyott a művészettel. Bár azt is mondhatjuk a férjére vonatkoztatva, hogy „nem szeretnek az Istenek maguk mellett másikat” Amikor a 60-as években egy ízben, már mint özvegnél

nála jártam Párizsban, egy komódból érdekesebbnél érdekesebb absztrakt művek kerültek elő. Meg voltam győződve, hogy a férj munkái, de kiderült, hogy az asszony készítette őket a 30-as években. Így indult meg az újra felfedezése”

„Több mint 30 éve, hogy Markus Kutter, író, forgatókönyvíróval, az „Abschied von der Werbung” híres szerzőjével elhatároztuk, hogy magánmúzeumot csinálunk Bázelen. Mi magunk is összeadtunk képeket, s természetesen kértünk a művésztől, gyűjtőktől is. Kinyitottuk a múzeumot, de hamarosan költöznie kellett, mert nem volt hol elhelyezni. Egy ideig a tőzsde egyik részében funkcionált, azok ingyen adtak helyet. Itt az állam egyáltalán nem támogat ilyen művészeti lépéseket! A végén elosztottuk az anyagot, például a zürichi konstruktív múzeum is kapott alkotásokat. Az anyag egy részét sikerült eladni”

Egyébként Markus Kutter ajánlotta, hogy múzeumnak leginkább az felelne meg, ha egy most létező áruházat a teljes egészében „eltennének” a jövő múzeuma számára. Akkor később pontosan meg lehetne tudni, mik voltak a kor jellemzői.

Bemutatjuk a Das Progressive Museum kis tárgyi emléket, a Morandini tervezte, egész napra érvényes belépőjegyet. Az illusztrációk között Buchholz 1970-es levelében a Múzeum után érdeklődik.

1979-ben a Panderma igen szép kötetet adott ki Wauer-ról.

– Hogyan látod William Wauer jelentőségét?

„A mai napig el van hanyagolva. Kilencvenöt éves volt, amikor 1962-ben meghalt, akkor még a családdal nem voltam kapcsolatban. Később Berlinben sokszor találkoztam az özvegyével és a fiával. Majdnem minden idekerült hozzám. Csak néhány múzeumban

van még szobra. Megpróbáltam jelentősebbé tenni, csináltam róla egy könyvet. Minden késői leöntés, a művésznak nem volt pénze öntésre. A jogok és a gipszek a családnál maradtak”

Mint említésre került, László Károly intenzív műkereskedői tevékenysége nem a szokásos módon, „utára nyíló galériával” zajlott. Viszont az 1945-től állandósult lakhelyén sorra kerülő művészeti vásárokon, eltekintve az utóbbi évektől, mindig jelen volt. Az 1981-es Art katalógusából tudhatjuk meg, hogy standján Tamara de Lempitzka is kiállításra került.

1983-ban is nagyon jelentős művészeti könyv kiadására kerül sor. A Panderma, együtt a Galerie von Bartha-val, Ungarische Künstler am Sturm címmel jelentetett meg szokásos négyzet alakú kötetet. Az egyedi összeállítás emléket állít a Herwarth Walden által vezetett legendás berlini Sturm galériához kötődő magyar avantgárd művészeknek. A kötet átdolgozott magyar kiadására 1998-ban került sor.

A továbbiakban röviden érinteni kell a Magyarországon történeteket. László Károly már a rendszerváltozás előtt foglalkozott a gondolattal, hogy hazájának juttat gyűjteményéből. A műtárgyak (egy részének) hazai elhelyezésére eleinte kézenfekvő volt a szülőváros, Pécs kiválasztása. Mondták, csak akkor fog menni a dolog, ha a kultúra mindenk felett álló ura elé kerül az ajánlat. László Károly azonban nem volt hajlandó találkozni Aczél Györggyel. Eleinte a múzeumi igazgatóhelyettes állította, hogy Pécs múzeumi világváros lesz. Lehetne ott László Károly múzeum is. Kiválasztottak egy épületet, azt mondták Aczél beleegyezett. Később Nemes Endrének adták. Végül 1990-ben lejárt az előszerződés határideje. Nem lett semmi a pécsi Káptalan utcai tervekből.

„A tárgyalás fázisában egy gyűjteményi részt leküldtem Pécsre – az ma is ott van. Hárs Éva művészettörténész mondta, ami oda

bejött, azt nem lehet kivinni. Egy másik illetékes kijelentette, nem tehetem be Batthyány Gyulát a múzeumomba, mert az arisztokrata. Mondtam, akkor nem kapnak semmit"

1996-ban a Múcsarnok összes termében létrejött a László-gyűjteményt bemutató kiállítás.

A tíz-tizenötezer darabra becsült László Károly gyűjteményt meghatározni, osztályozni kemény dió a művészettörténészek számára is. A múcsarnoki kiállítás katalógusának előszavában, a Beke László – Fitz Péter páros, az alábbi „tárgycsoport” felosztást alkalmazta.

1. képzőművészet
2. iparművészet
3. ázsiai gyűjtemény
4. könyvtár
5. design (prototípusok, modellek)
6. pop-art gyűjtemény
7. fotógyűjtemény

„A Múcsarnokban rekord sokaság nézte meg a kiállítást. A közönség nem olyan rossz, mint a szakértők”

„Azért vannak meg a gyűjteményem kvalitásos darabjai, mert korábban ezeket nem lehetett eladni”

„Minden érdekel, ami a korhoz tartozik”

– ez magyarázza azt, hogy a laikusok, de még a hazai műgyűjtők is értetlenül állnak a tény előtt, a László-gyűjteményben a nagy értékű szokványos műtárgyak mellett, robotok, wurlitzerek, reklámórák, zacskók és más használati tárgyak is megtalálhatók.

– A Múcsarnokban kiállított képeid között, a magyar művészek sorában nem csak nagy mesterek (Berény, Patkó, Perlrott, Rippl-Rónai,

Szőnyi) alkotásai találhatók, hanem például Belányi Viktor, Bihari Sándor, Dudits Andor, Góth Imre, Karlovszky Bertalan, Márk Lajos, Mihalik Dénes, Molnár Z. János, Pállya Carolus művek is. A hazai avantgárd válogatásokban nem nagyon képzelhető el, hogy ez utóbbiakból is előforduljanak képek. Valósággal „polgár-pukkasztó” akciónak felel meg ez a magatartás. Hogyan létezhet ennyiféle stílus a gyűjteményben egymás mellett?

„Mindig elhárítottam magamtól azt a dogmát, hogy csak a geometrikus, vagy csak a figuratív művészet a helyes vagy a helytelen. Több stílust, irányzatot természetesnek vettem. Másodszor: amikor kerestem a magyar művészet összefogó koncepcióját, észrevettem, hogy vannak, akik a szecesszióból jönnek, vannak, akik a realizusból jönnek, vannak akik a szürrealizmus felé tartanak, szóval akkor kiegészítettem a gyűjteményt azokkal a magyar művészekkel, akiket többé-kevésbé jelentősnek tartottam”

– Vannak, akik nincsenek a kollekciónban. Kerülted őket?

„Soha nem azon a törtem a fejemet, kit nem akarok. Nem akarok művészeket üldözni. Csak megmondom a véleményemet”

– Ténykérdés, hogy az Európai iskola alkotóitól hirmondó sem található nálad.

„Nem értékelem sokra az úgy nevezett Európai iskolát. Ha párizsi iskolának neveznék, ugyan az lenne a véleményem. De jobb elnevezés lenne, hiszen meghatározóan francia orientációról van szó. Azt a kort túlbecsültnek tartom a francia viszonylatban. Ezek a művészek valami után futottak. Be kell látni, nem csak remek és pocsék alkotók vannak, hanem léteznek jó közepesek is”

– Milyen kapcsolatod volt, van a kortárs magyar művészekkel?

„Már több mint három évtizede, hogy az akkor fiatal geometrikus absztrakt festőket, Fajó, Hencze, Bak, Nádler és másokat Bartha Miklóssal együtt támogattuk. A mostaniak közül Regős István groteszk művészetét tartom figyelemre méltónak”

– Mi magyarázza, hogy egy kortárs magyar fotográfustól, Balla Demetertől a műcsarnoki kiállításon 45 felvétel szerepelt?

„Sokszor találkoztunk, többnyire meglátogattam a műtermében. Nagyon jóba voltunk. Az volt az érzésem, hogy az akkor élt fiatal művészek között messze a legjelentősebb. Volt fotó, amit ajándékoztam nekem, de sokat vásároltam is tőle. Nem tudom, hogy kerültem hozzá. Nagy krónikás, mindenkit lefényképezett. Barát-ságos ember”

– Hogyan alakult ki a kapcsolat Járitz Józsa művészetével?

„Nem én találok meg a dolgokat, hanem a dolgok találnak meg engem. Ez vonatkozik Járitz Józsa-ra is. Először az volt fontos, hogy nem hasonlít senkire. Meglepő volt mennyi fajta képe van. S az idő folyamán egyre jobbnak tűnnek”

„Mindig igyekeztem elkerülni a szoros kapcsolatot a művészekkel, s ez be is vált. Az ember természete teljesen független a művészi teljesítménytől, egy borzalmas ember létrehozhat remek alkotásokat és egy bájos ember pocsékokat. Akikkel komoly, jó kapcsolatomban volt: Vasarely, Kassák, Schad”

„Sok művész mondta, hogy kiraboltam őket, mert olcsón vettem, ami évtizedek múlva sokkal többet ért. De ezt az én rizikómra tettem! S ha semmit nem érnének? Azonkívül lehet nyerni tévedésből is”

„Az, amit mindenki gyűjt, az nem egy fontos funkció, amit mások elfelejtenek, azzal érdemes foglalkozni”

Ennek megfelelően választotta az art magazin 1998-ban, a Lászlóval foglalkozó nagy cikkének címéül mondását: „Ich sammle gegen Vergessen”, vagyis, hogy a felejtés ellen gyűjt.

„A művészet 1907-ben kezdett haldokolni, s a haldoklása egy nagy virágzás volt. 1909-ben a futuristák kimondták, a művészetnek vége, itt van az autó, a repülőgép. A II. világháború után már Beuys, Warhol és mások nevével jegyzett művészetrombolásról beszélhetünk. Ezek után már a művészet virágzása látszólagos, de a műkereskedelem virágzik, tökebefektetés zajlik”

László Károly, mint műgyűjtő nevet szerzett magának Európa több országában is. Elismeréseként 1998. május 24-én Potsdamban nyílt meg a László-gyűjtemény nagyszabású kiállítása, mely ezután még hónapokon át Erfurtban, majd Fellbachban is látogatható volt. Ebből az alkalomból, Der Sammler Carl Laszlo címmel különlegesen szép könyv jelent meg. – Der Kultsammler címmel film is készült Lászlóról, Edith Jud rendezésében, melyet 2001-ben a solothurni filmnapokon vetítettek.

6. MAGYARORSZÁGI TARTÓZKODÁSOK

Először 1966-ban járt ismét Magyarországon. Igazán nem is volt tervezve a hazalátogatás, de amikor Prágában volt barátaival, egy hirtelen elgondolás nyomán Budapestre utaztak. Ekkor látogatta meg Kassákékat is. Előzményként mondható el, hogy 1945 után, a család minden tagjával együtt úgy könyvelték el, Magyarország teljes mértékben megszűnt számukra létezni. A Rákosi-rendszerrel hallottak nyomán már egy csepp honvágyuk sem maradt. Viszont 1956 októberében felvillanyozódtak, mindenről tudni akartak. Sok emigránssal is beszéltek, hogy pontosan megtudják, hogyan zajlottak a forradalom napjai.

Egyre többször látogatott Magyarországra, természetesen szülővárosába, Pécsre is. Budapesten a Gellért szállót választotta állandó szálláshelyéül. Talán az első számú törzsvendég több mint harminc éve.

„1968-ban a prágai tavasz után autóval érkeztem Budapestre. Olyan volt Prága után, mintha siralomházba érkeztem volna. A sötétség uralkodott”

László Károly a Nyugaton sikeresnek mondható, több kiadást megélt „Tóparti nyaralás” magyar kiadásra is gondolt. Először le kellett fordíttatni a könyvet németről magyarra. Erre Esterházy Mátyást, Esterházy Móric egykori mi-

niszterelnök fiát, Esterházy Péter író édesapját kérte fel. Meg is született a fordítás. A kiadatással a Magvetőnél próbálkozott. Szalay Károly író, szerkesztő, aki sokáig ott dolgozott, Az ezredes című, Kardos László mindenható igazgatóról szóló művében pontosan leírja az elutasítás történetét.

Végezetül a rendszerváltás után először saját kiadásban, vékony füzet formájában volt magyarul olvasható, a tipikusnak egyáltalán nem mondható láger-beszámoló, kiegészítve az Udo Breger szerkesztővel folytatott „Harmincöt év múlva” beszélgetéssel. Később a Bázelen 1987-ben kiadott könyve is megjelent magyarul, ugyan csak Esterházy Mátyás fordításában, Az út Auschwitz felé címmel.

László Károly, szimpátiáját és együttműködési készségét kifejezve, elsősorban Pécssett, folyamatosan kereste a kapcsolatot a római katolikus egyházal. Többször fogadta őt Cserháti József (1914–1994) megyés püspök. Meg is ajándékozta a püspökséget, a gyűjteményéből kiválogatott vallásos tárgyú alkotásokkal. A 90-es évek elején történt egyik találkozásukra emlékezik a közölt felvétel. Alapvetően a cisztercieknek volt hálás, az egész életre szóló tanításukért, amit a nyolc gimnáziumi évén át kapott tőlük. Nemes gesztusnak tűnik, hogy az 1996-os nagyszabású műcsarnoki kiállítás megnyitóján a zirci apát is beszélt az egykori tanítványról. László Károly az osztályfőnöke, Dr. Böröcz Marcell emlékére 2000. november 25-én tanulmányi díjat alapított, a magyar, latin illetve francia nyelvből kiválóan tanuló diákok jutalmazására.

Nagy aktivitást fejtett ki az 1990-es év elején, hogy a törvényjavaslattal szemben a zsidóság ne minősüljön Magyarországon nemzetiségnek. Ugyanis még az első szabadon választott országgyűlés összehívása előtt ilyen szándékú alkotmánymódosítást kívántak megszavaztatni. Hatoldalal levélben fordult a Magyar Izraeliták Országos Képviselőtétéhez és más zsi-

dó szervezetekhez, újságcikkeket jelentetett meg, sőt nemzetközi tiltakozást szervezett a zsidóság kollektív diszkriminációja ellen. A tiltakozást aláírók között volt Nobel-díjas tudós, André Kosztolány, Lukács János, Soros György, számos külföldön élő magyar arisztokrata, a művészek közül Christo, Hundertwasser és a dokumentummal bemutatott Habsburg Ottó. A Magyar Nemzetben megjelent „Alkotmányos koraszülött”-et, igazság tartalma, szép stílusa és nyelveze miatt, mint kordokumentum, teljes terjedelemben közöljük.

„Magyarországnak ma minden kétséget kizáróan az a legfontosabb, mi több, itt helyénvaló pátozzsal: legnemesebb feladata, egy soha nem volt mélységű történelmi átrendeződés gyűjtőpontjából választ találni egy kátyúba jutott társadalom kibontakozásának a kérdéseire. Nem túlzás, a világ feszült figyelemmel kíséri, hogy az emberi együttélés milyen konstruktív javaslataival fog az ország az alakuló új európai és világrendhez hozzájárulni.

A pesti parlamentben gyűlésezők jónak látták ebbe a helyzetben, úgy látszik, gondolkodás nélkül elhatározni, hogy néhány héttel a remélhetően szerencsés kimenetelű országos választások előtt alkotmány kiegészítő határozatokat hozzanak. Ezek között kitűnik a nemzetiségi politikára vonatkozó, amely a nemzetiségeknek még a választási eredményektől is függetlenül képviselői helyet biztosít. Az alkotmány felfoghatatlanul eszeveszett szava szerint ilyen nemzetiség Magyarországon immár a zsidó is.

Az újságolvasó a fejét forgathatja. Százötven évvel Eötvös és Deák után nem hisz a szemének. A zsidó emancipáció óta csak két esetben lett, méltó párhuzamossággal, a „zsidó” melléknév ilyen súllyal az alkotmány mérlegének a serpenyőjébe dobva: Hitler és Sztálin

világában. Az efféle szövegek által meghatározott kisebbségek át is változtak sebtében állampolgárokból tetszés szerint ide-oda tologatható masszává. A legközvetlenebb megoldásként, emlékszünk rá 1944-ből, marhavagonokban. Aki, mint e sorok írója, éppen hogy túlélte Auschwitzot, és a sztálini szférát is éppen hogy elkerülte, az tudja, miről beszél, ha itt mindjárt ezekre a következményekre emlékeztet. S amilyen önkénytelen és magától értetődő számára gondolatársítás a törvényes megkülönböztetés és az annak nyomán járó különleges elbánás között, olyan nehezebbre esik a „zsidó” jelzőtől mint melléknévtől, mint például zsidó vallás, kultúra, családi hagyomány (ezerféle változatban) kultúra stb. melléknévi jellemzésektől eljutnia a „zsidó”-hoz, mint főnévhez, ahogy a „zsidó nemzetiség”, vagy egyből a „zsidó faj” példázza.

Aki majd elolvassa e sorok írójának rövidesen magyarul is megjelenő visszaemlékezéseit a haláltáborról (László Károly: Tóparti nyaralás), amely életút reprezentánsa lehet sok százezer más magyarnak, azelőtt nyilvánvalóvá kell válnia, hogy egy kikényszerített metamorfózis a „zsidó”-ból mint melléknévből a kitüntetett, hogy ne mondjuk kiválasztott „zsidó” főnévvé éppen a magyart kontextusban elfogadhatatlan javaslat.

Aki, mint e sorok írója magyarnak tudja magát, ez annak része kizárólagos és elcserélhetetlen nemzeti hovatartozást jelent, amihez teljes értékű svájci állampolgárság járulhat. Egy élőlényt nehezen lehet megfosztani külsőnek tűnő burkától, de teljesen lehetetlen szervezetét egy idegen, vagy éppen koholt speciesére kicserélni. Ám a csodálkozó felháborodást reflexió követi, és felmerül a kérdés, ki lehet a bábája ennek az alkotmányos koraszülöttnak?

A gyanútlan idegen gondolhatná, hogy vannak ennek a zsidó kisebbségi jognak Magyarországon bár meggondolatlan, de valóságos alanyai. Akiknek ez nyilván kell, és nemcsak gondolják, hogy ez jó. Igen ám, de ehhez kellene egy választóvonal is, amely elhatárolja azokat, akik ezt nem gondolják. Így például e sorok írója, aki nem kíván egy nemhogy halva, de netán halálra is született nemzetiség másoktól kinevezett várományosa lenne. De honnan az alkotmányjogászok ihlete, ha nem akarjuk feltételezni, hogy hitlerista vagy sztálinista forrásokból táplálkoztak? Ők, ugyanúgy, mint azok, akik megszavazták, nem láthatták volna mit is művelnek?

Legyünk elnézők: elvakította őket vagy a régről itt maradt rossz lelkiismeret, talán az előttük tornyosuló problémák halmaza, vagy egyszerűen nem mertek ellentmondani az érdekeltek sugallatának. Feltételeznünk kell, ezen utóbbiak maguk is zsidók., akiknek a diszkrimináció kívánatos. Ő, nem a múltból itt maradt érthető, de reméljük, múlandó szindrómaként, amely szerint „hiányzik valami, ha nem üldöznek”, hanem a jövőre irányított számításból. De bármi legyen is végső motivációjuk, a lényege annak, amit tesznek, csak e két alternatívával értelmezhető: vagy önvészélyesek, mert öngyilkossággal kacérkodnak, vagy elvetemültek, mert csapdát építenek szabad emberek elgáncsolására, akik legalább a maguk oldaláról biztonságban érezhetnék magukat.

Magyarországnak demokráciát kívánnak az otthon és a kint élő magyarok, de ki hallgatja meg itt az érdekelteket, ami a demokráciába vezető út első lépése? Azonban lehet-e egyáltalán érdekeltekről beszélni egy kizárásos eljárás esetében? A többség biztosan nem szólhat hozzá, mert a demokrácia ellenkezik a meg-

különböztetéssel. Határozhatnak akkor a magukat kizárók? Ők csak személyes nevükben szólhatnak, s így csak a célba vett kisebbség kisebbségére zsugorodnak. Hogyan születhet meg ilyen feltételekkel többségi határozat? Az ügy, könnyen belátható, már csak eljárásilag, procedurálisan is elveszítettnek lett volna tekintendő. Mégis, látva az eredményt, itt hamiskártyások művére kell következtetni.

Sajnos az „érdekeltek” kifejezésnek ebben az esetben is két jelentése van. Először a köznapi értelemben érdekeltek mindazok, akik valahogy és valahol zsidók, másodsor a szó pregnáns értelmében tényleg érdekeltek. E sorok írója az elsők közé tartozik, aki ezért a legélesebb formában tiltakozik”

Basel, 1990. március

László Károly

Mint tudjuk, a tiltakozás eredményes volt.

7. MOZAIKOK (GONDOLATOK, VÉLEMÉNYEK)

Egy jóslata Magyarországról. Megjelent a Pesti Hírlap-ban 1992. szeptember 28-án.

„Nem gazdaságilag lesz nehéz rendbe jönni, hanem szellemileg, erkölcsileg. A Bibliában negyven évig vándorolnak a zsidók, amíg Egyiptomból az ígéret földjére jutnak. Ez azért van, hogy kihajjon az a generáció, amelyik ismerte Egyiptomot”

TÖRTÉNELEM

Minek alapján állítod, hogy Kossuth népdemagóg?

– *„Mert Széchenyi is ezt mondta”*

„...a balszerencsés Károlyi Mihály gróf vakon átengedte a hatalmat a kommunistáknak (ma baloldali liberálisnak neveznék)”

– írja 1982-ben!

„Fájó szívvel gondoltam vissza az öreg ellentengernagy idejére – aki inkább áldozata, mintsem irányítója volt a történelemnek”

– Mi a bővebb magyarázata ezen vélekedésednek Horthy Miklósról?

– *„Az a véleményem, nem szabad túl dicsérni őt, de nem szabad igazságtalanul dolgokat a nyakába varrni, amiről nem tehetett. S azt sem*

szabad elfelejteni, hogy Budapest az a város, ahol a legtöbb zsidó maradt élve, ami nagy mértékben neki köszönhető”

„Magam biztosan tudtam, hogy a szocialista rendszer meg fog bukni”

ÖNSAJNÁLAT, KÁRPÓTLÁS

„Nekem az a véleményem, hogy az ember legtöbbször az önsajnálásban megy tönkre, abban veszíti el önmagát a leggyakrabban. Az ember olyannyira sajnálja magát, hogy végül – már csak ebben kikészül. Én Auschwitzban éppen hogy nem sajnáltam magamat, és utólag sem sajnálom. Az is a véleményem, hogy részben mi is vétkesek vagyunk, nem voltunk rá felkészülve. Az életben harcolni kell, nem szabad áldozatoknak lenni”

Kárpótlást nem volt hajlandó kérni, és nem hajlandó elfogadni. Akkor ki kellene jelenteni, hogy lelkiileg és testileg tönkrement a lágerélet következtében. Erre nem hajlandó.

„Ha ott nem törtem meg, miért törjek meg most? Nem vagyok hajlandó Hitlernek vagy Sztálinnak utólag a győzelmet a kezébe adni. Én legyőztem őket, nem fegyverrel, hanem azzal, hogy élek és túléltem őket. Ez egy olyan győzelem, amit én nem adok oda azzal, hogy hagyom magamat utólag megtörni”

ARISZTOKRÁCIA

– Több ízben tapasztaltam, hogy kiterjedt kapcsolataid vannak az arisztokráciával. Mi a magyarázata ennek?

„Ezen kapcsolatok alapja véleményem szerint visszamegy arra a gyerekkori tudatossá vált élményre, hogy nagybátyám dr. Greiner József, „a város esze”, mint ügyvéd a legtöbb nagybirtokot ke-

zelte Baranya megyében és ez által intim kapcsolatba került a nagybirtokosokkal. Ezek legtöbbször bárók és grófok voltak, vagyis az az osztály, amelyet a magyar arisztokráciának nevezünk. Nagybácsim ezekről a kapcsolatokról részletesen mesélt anyámnak. Innen jött, hogy kamasz koromban sok mindent tudtam a baranyai arisztokraták-ról, kastélyaikról és életmódjukról. A nagybácsim egyszer elvitt az állomásra, ahol egyik kliensével találkozott, (egy gróf Benyovszky volt) és nekem feltűnt, hogy tegeződtek”

– Találkoztunk mi együtt, nem is egyszer Széchenyi leszármazottakkal?

„Igen, tényleg a mai napig a Széchenyi család több tagja közeli jó barátom. De most jön a meglepő tény. A kapcsolat a Széchenyi családdhoz két Széchenyi leány férjén keresztül jött létre! Egy fiatalkori barátom, egy cseh herceg, Lobkowitz Ottokar elvette feleségül Széchenyi Zsuzsanna grófnőt. Mit tesz Isten, egy másik nagyon jó fiatalkori német barátom, gróf Schönburg Joachim egy nap egy másik Széchenyi leányt vett el feleségül, Széchenyi Beatrixot. Mindkét Széchenyi leány megözvegyült és az özvegyekkel és a gyerekeikkel a mai napig nagyon jó a kapcsolat. Különböző Széchenyi Beatrix egyenes ági leszármazottja a „legnagyobb magyarnak”, dédunokája”

S tegyük még közzé, a Schönburg-Széchenyi házaspár egyik gyermeke Gloria, akit egész Európa, mint Thurn und Taxis hercegnét ismer. A másik utód pedig, hasonlóan Széchenyi István ükunokája, Alexander Schönburg, jelentős író, újságíró Németországban. László Károly mindkettőjünkkel szoros kapcsolatot ápol.

„Természetesen elvben nem teszek semmi különbséget az emberek között származásuk alapján, de annyit mondhatok, hogy a magyar

és más nemzetiségű arisztokraták között sok jól nevelt megbízható és korrekt, szótartó, hazatisztelő embert ismertem meg”

ZSIDÓSÁG

„A zsidó történelem szimbolikus interpretációja: Isten és Ábrahám kötöttek egy szerződést. A szerződés kétoldalú. Az ótestamentumi Isten betartja – akikkel kötötte, a zsidók, nem tartják be”

„A vallásos ember célja, halál után az égbe kerülni. Nem érdekli az élet. Az csak egy átmenet. Célja egy életen át, hogy az égbe kerüljön. A deportálásakor találkoztam egy bonyhádi asszonnyal, akinek nyolc gyermeke volt. Nem félt. Mitől féljek, amit Isten akar, az fog történni – mondta”

„Én magam vallásos vagyok, csak nem tartom a vallást. Büntetésnek tartom, hogy életben maradtam”

„Ismételten hangsúlyozom: egyrészt elutasítom azt, hogy a koncentrációs táborok borzalmait kizárólag a németek rovására írjuk, és ugyanígy elutasítom azt is, hogy manapság már a legcsekélyebb okból is jajveszékelnünk kezdünk, mondván, hogy hiszen ez megint a koncentrációs táborokhoz fog vezetni! Nem ilyen egyszerűek a dolgok. Ne akarjuk ezt a sokkot minden időkre továbbadni – a legjobb esetben is csak beleőrülnénk”

„Gyakran feltűnt nekem, hogy bizonyos zsidók milyen hihetetlen erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy zsidóknak számítsanak, mások pedig azért, hogy ne ismerjék fel bennük a zsidót.

E két mechanizmus szintézise a cionizmus”

A cionisták bázeli kongresszusa alkalmával Kohn Sámuel – akkor már pesti főrabbi – így nyilatkozott: Magyarországon a felekezetből nemzetet csináló

cionizmus sohasem fog híveket toborozni. Zsidó vallású magyarok vannak, zsidó nemzet nincsen. Ugyanezt mondja Lipschitz Lipót, az ortodoxia szóvivője: A cionizmus megítélésében az ortodoxok egyetértenek a haladókhoz tartozó zsidókkal. A zsidó hitű magyarok itthon akarnak boldogulni.

„Most Izrael államban az üldözöttekből üldözők lettek. Most az arabok a zsidók”

„Nem tudtam magamat a zsidósággal azonosítani. Az ember csak egy néphez tartozhat”

LÁGERKÖNYVE

S akkor itt érintsük röviden a kérdést, hogy a szokványos láger-beszámoló sorába messze be nem illeszthető Ferien am Waldsee először 1955-ben jelent meg Németországban, s ismert a nyolcadik (!) újra kiadása is. El kell olvasni, nem lehet mesélni róla. Nem a holocaust dokumentációja. Jelen könyv szerzőjének véleménye szerint, ez a korábban született holocaust-mű legalább olyan egyéni hangú, mint a Nobel-díjas Kertész Imre később íródott Sorstalansága.

MŰVÉSZETEK

„Franciaországban, ahol ezrével lefejezték az arisztokratákat, az ízlés megmaradt. A francia kultúrában rendkívüli jelentősége van az ízlésnek. A Bauhaus soha nem ízléses”

„Az egyszínűségnek és a díszítésnek a harca végig megy a művészetek történetén. Amikor valamelyikből túl sok van, jön a másik”

„A kispolgárnál szétválnak a hétköznapiak és a kultúra. Az egész heti munka után, a hét végén átlép egy másik világba, szmokingot ölt és elmegy a színházba. A popkultúrában a két világ összefonódik”

„A giccs szót nagyon óvatosan használnám. Giccs valami addig, míg ki nem derül, hogy művészet, és amikor kiderül a művészetről, hogy nem jó, akkor azt mondják, hogy giccs. Ezek egymásba állandóan átmennek. A giccs szót nem lehet abszolutizálva használni”

„Az eddigi művészet meghalt. Ami itt lóg a házam falain, az múzeum”

„Nagyra becsülöm az anonim művészetet. Első sorban a román katedrálisokra, szobrokra gondolok. Ma ez a grafiti. Itt nem érdekli a művészt, hogy az ő neve maradjon fenn”

„Odáig megyek merészségemben, hogy kijelentem, a mai művészetnek vagy kizárólagosan, vagy többek között, a legfontosabb kifejezőmódja a grafiti. Mert nem úgy nevezett művészek hozták létre, mert a művészet önmagától jön, mert nem kiszámított anyagi érdekekből történik és mert anonim”

DROG

„Az ötvenes évek elején Fischer Lóránt, magyar származású vegyész jött hozzám, hogy az egyetemi pszichiátrián önként jelentkezőket keresnek egy pszichotrop anyag kipróbálására. A szer Hofmann-tól jött, a Sandoz gyárból. A klinika egy üres szobájában meg kellett innom a vizsgált szert és be kellett számolnom, hogyan reagálok. Ez volt életem első kábítószer használata. Csodás legális trip volt állami költségen. Kétségtelenül megindította az érdeklődést a kábítószerek felé. Később még néhányszor utaztam LSD-szerű szerrel. Ugyanis a kísérleti szer, az LSD mexikói rokona, a gombából származó teonatacal volt. Később meszkalin is sorra került, az kicsit más, de nagyon érdekes volt az is. Megjegyzem Albert Hofmann, aki 1943-ban kiderítette az LSD hallucinogén hatását – nemrég volt száz éves.

A témáról könyvet írt, LSD, az én problematikus gyermekem címmel. A kísérletet követően tartósan jó viszony alakult ki közöttünk. Fia játszott a zenekaromban. Sok érdekes embert vittem el hozzá"

– Drog és képzőművészet kapcsolata?

„A drog révén megszűnik a kritika. Volt aki szedett, jó képet csinált, de nem tudni milyen csinált volna anélkül"

„Aki hülye, az jobban lesz a kábítószerektől hülye"

„Az utóbbi 30–40 év pop zenéjének közismert a de facto kapcsolata a drogokkal"

TÁVOL-KELET

– Letagadhatatlan, nagy érdeklődésed lehet Távol-Kelet irányában, hiszen a bázeli ház teljes harmadik emelete onnan származó méretes tárgyakkal van túlszűfolva.

„Való igaz, amióta több mint három évtizede anyagilag megengedhetem magamnak, több utazást tettem ebben a régióban. Mint mindenre, ide is elsősorban a kíváncsiság vezetett. Érdekelt az egzotikum, a buddhizmus, vonzott a stílus. S ha már ott voltam, több helyről, de első sorban Indonéziából, Burmából és megkülönböztetetten Tibetből vásároltam fa-és fémplasztikákat és számos egyéb tárgyat"

(A Magyarországon páratlan anyag egy része, 122 tárgy bemutatásra került 1996-ban a Műcsarnokban, amelyek között két méternél magasabb fa Buddha szobor is akadt.)

– Különleges lehetett Tibet meglátogatása?

„Hazudnék, ha azt mondanám, hogy arrafelé nem voltak adminisztratív és egyéb nehézségek. De pénzzel mindent le lehet győzni. Sike-

rült meglátogatni a dalai lámát. Nagyon kedves volt. Öt negyedórát beszélgettünk. Mikor megtudta, hogy magyar vagyok, azt mondta: Mi mindketten menekültek vagyunk"

A bemutatott dokumentum szerint László Károly és két svájci honfitársa, az 1973-as év második napján kapott rendőrségi engedélyt Bylakuppe helység két órás meglátogatására, de fotózniuk nem szabadott.

„Szinte természetes, de Ázsiába mindig többen kell együtt menni. Indiába Rosenkranz német műgyűjtővel és feleségével, Nepálba a zürichi Paul Mirani Pagano divattervezővel és feleségével utaztam. Mindenütt luxushotelekben laktunk. Ezeken a helyeken a kulturális érdeklődés leszűkült a vallásra"

„Fülöp szigetekre kizárólag a nyaralás kedvéért mentünk. Szédítő kaskaviadalmakat láttam, gyönyörű csigákat hoztam. Érdekes volt Thaiföld északi csücskében, a régi fővárosban. Ott nincs hiány taxiban, annyi van, amennyit akarsz, elvisz bárhová, vár három-négy órát. Remek időben voltam még Kambodzsában, a nagy háború előtt. Laoszban is remek volt a hotel. Utoljára, még a 90-es évek elején Bali szigetén jártam"

NYELV

László Károly igen szépen, ízesen beszéli a magyar nyelvet. Mindig azt mondja, mint vidéki ember őrzi a Baranyában tanult beszédet. Büszke rá, hogy nagynénje, Péchy Blanka színésznő milyen sokat tett a magyar nyelvért, többek között a „Beszélni nehéz” mozgalmával.

„Számomra a nyelv központi kérdés, az ember lényege. S ehhez még jön az esztétikai szükséglet"

„Előnyben részesítem a szép beszédet (itt elsősorban a magyarra gondolok, de más nyelvekre is érvényes)"

VEGYES

„Ha a világ nem lenne buta, korlátolt, szóval olyan amilyen, akkor az embernek semmilyen lehetősége nem lenne. Ha minden jó dolgot mindenki azonnal felismerne, akkor sohase jutna az ember semmihez! Egy örült szerencse, hogy annyi hülye és tudatlan van ! Az embernek még maradnak dolgok, amit még meg tud szerezni. A legrosszabb dolog panaszkodni, hogy milyen rossz a világ, hát kitűnő a világ!”

ÉRDEKESSÉG

László Károlynak van egy híres névrokona. László Károly (1830–1894) Kecskeméten született. Jogi és teológiai tanulmányok után mérnöki diplomát szerzett. Az 1848–49-es szabadságharcot tüzér hadnagyként fejezte be. Az emigrációt választva a vidini táborba került, ahol október végétől, mint Kossuth írnoka és levéltárnoka tevékenykedett. Nemcsak a török „vendéglátás” idején volt a kormányzó kísérője, hanem az angliai és az egyesült államokbeli utazásokon is. A mi László Károlyunk nem hagyta ki a látogatást a kecskeméti utcablánál.

MEGTÖRTÉNT

Este 11-kor az étteremben

- Főúr, legyen szíves, hozzon nekem egy csésze feketekávé !
- Nincs túl késő ehhez, uram?
- Akkor hozzon két kávé !!

*

John Cage (1912 – 1992) dadaista irányzatú zeneszerző, mindig jó viszonyban volt a modern zenészekkel.

„Egy ízben megérkezett a bázeli házamhoz és csengetett. Kimentem, s ő csak annyit mondott – Please, no music! „

VÉGSŐ ÍTÉLETEK

„Abszolút a kapitalizmushoz vonzódom. Nem tartom igazságtalannak a kapitalista metódusokat, még ha néha rosszak is. Mindenki, aki a kapitalizmus ellen küzd, az kommunista, csak nem tudja. Nincs harmadik út”

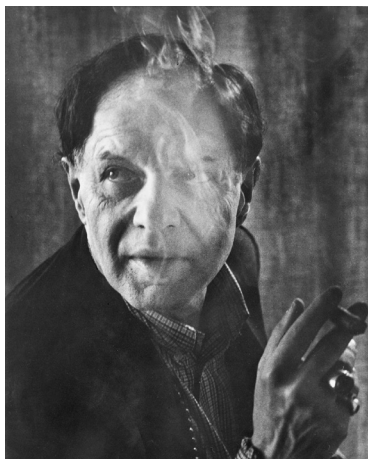
„Konzervatív magatartás, megtartani egy részét annak, ami már volt, és ami van. Nem az a konzervatív, aki mindent megtart – az marad. A konzervatív ember nem dob el mindent. Önmagában van az állandóság, ezért jobban túri a körülötte zajló változásokat”

„ A világ minden információja manipulált”

„Magyarországon semmit nem lehet elintézni, amit Nyugat-Európában könnyedén meg lehet tenni – de mindent el lehet érni, ami Nyugat-Európában lehetetlen”

„A magyar sors nem vidám. Több mint tíz éves a pozitív fejlődés, viszont negatívum, hogy: a jót ignorálják, csak a rosszról beszélnek, egymás elleni harc, intrikálás dominál. A svájci akkor is tudja utálni egymást, ha összefog. Fiatalkorban aki Magyarországról elmegy Nyugatra, egy hülye, ott minden széken ül már valaki”

„Benn vagyunk a világ végében”

ÍGY LÁTTÁK ŐK LÁSZLÓ KÁROLYT

1967-ben vagy 68-ban jöttem először ebbe a házba. Akkor végeztem el Bázelen a grafikai iskolát. Volt egy szédítő tanárunk, Armin Hofman, akinek nagyon sokat köszönhetek, megtanította nekem azt, ami a legfontosabb, hogy az ember lásson. Mások talán tudnak, én inkább látok. Közben azért megtanultam tudni is. Akkor kerültem ide ebbe a házba először és az érdekes az volt, hogy itt minden más volt, mint máshol. Tulajdonképpen Bázelen csak két lehetőség volt, valami mást látni a múzeumokon kívül, ahová állandóan elvittek minket. Hetente egyszer, mégpedig szerda egész napot a bázeli Kunstmuseum-ban töltöttük, professzor Hernandez-szel, egy nagyon jó művészettörténésszel. Mindig ugyanazon Klee kép és ugyanazon Hodler kép előtt álltunk. Sokszor persze osztrák Kokoschka-t is néztük, de tulajdonképpen minden ugyanaz volt, mint Európa összes más múzeumaiban. Ugyanazokat a képeket lehetett látni, mint Zürichben vagy Párizsban vagy Londonban, vagy Amerikában, ahol akkor még nem jártam. Egy szép nap meguntam a dolgot, megmondtam Hernandez professzornak, hogy engem unat Klee, – a mai napig sem szeretem – és ahelyett inkább a Sonnenweg 24-be megyek László

Károlyhoz, ahol tényleg érdekes dolgokat lehet látni. Karcsin keresztül aztán elkerültem Richard Dreyfus-hoz is. Ez volt a két ház, ahol teljesen mást lehetett látni. Dreyfuss-nál és itt László Károlynál is lehetett látni Magritte-t, akitől a bázeli múzeumnak a mai napig még nincsen képe, de itt lehetett látni olyan dolgokat is, mint Walter Dexel például, és lehetett látni olyan dolgokat, mint Erich Buchholz, akit aztán meg is ismertem, Christian Schad-ot, aki talán a német Neue Sachlichkeit-nek az egyik legfőbb reprezentánsa. Belátható, soha máshol nem tudtam volna ezeket se látni, se megismerni. Ezen kívül New York-ot is megtaláltam ebben a házban, mert találtam pop art-ot, találtam wurlitzereket, egy egész pop kultúrát. Akkoriban nekem nem volt se pénzem, se lehetőségem New York-ba menni. Ide jártak nagy emberek, mint Burroughs, Timothy Leary. Mindezeket megismertem ebben a házban. Ami érdekes volt, és én egy kíváncsi ember voltam, hogy belépett az ember a kapun és egy teljesen más világban találta magát.

Időnként hallottam róla, hogy László személyisége, öltözködése hogyan hatott másokra. Kommentálták, de engem az soha nem érdekelt, hogy mások mit gondolnak valakiről. Én mindig a saját véleményemet akartam megcsinálni és így nagyon sok nagyon érdekes embert ismertem meg, akikről azt mondták nekem, hogy csak nehogy ezzel vagy azzal lépjek kapcsolatba, mert az borzalmas ember. Róla ezt nem mondták, hiszen a sógorom hozott össze vele, akivel 1948 óta ismerik egymást, és nagyon jó barátságban vannak még ma is. Engem az érdekelt, amit én láthatok, és sok mindent láttam és nagyon érdekes dolgokat láttam. László Károly mindig nagyon sokat segített rajtam, a galériát nem is tudtam volna nélküle megcsinálni itt Bázelen. A mai napig is, ha nagyobb dolgokat kell eldöntennem a műkereskedelemben, akkor ő az egyike azoknak, akit

megkérdezek, hogy mi az ő véleménye. Nagyon sokat tanultam tőle. Mert azt hiszem, ha valakitől tanultam az életemben, hiszen én is tanultam valamit, akkor az – mint már mondtam, Armin Hofman volt, aki a grafikában kiképzett engem, nagyon híres ember, egy nagy svájci plakáttervező és grafikai művész. Egy időben Bazelben és a Yale egyetemen tanított, fél-évenként itt volt, fél-évenként ott volt. Ő tőle tanultam és László Károlytól tanultam, hogy hogyan kell viselkedni a műkereskedelemben, mik a jó döntések, mik a rossz döntések. Mindig azt mondta nekem, hogy vegyél egy darab papírt, vegyél egy ceruzát, irjad fel, mibe kerülnek a dolgok, mi a maximum, amit lehet rajta elveszteni, mi a maximum, amit lehet rajta keresni és akkor így egész egyszerűen egy darab papíron egy ceruzával el lehet dönteni, hogy érdemes-e foglalkozni egy üggyel vagy nem.

Itt ismertem meg Kassák festésétét, aki közben író is volt, megismertem Moholy-Nagy László, Péri László munkáit, Csákynek a munkáit, Beöthy Istvánnak a munkáit, vagyis minden olyan dolgot, amit sehol másol nem lehetett látni. Kádárt, Scheibert – akikkel Magyarországon annak idején Passuth Krisztinán és Szabó Júlián kívül senki nem foglalkozott. 1991 után tele van az ország szakértőkkel, akik „már mindig tudták” – de halvány gőzük sincs, hogy miről beszélnek, tudni illik, nem lehet 91-ben felfedezni valamit, amivel tulajdonképpen már a 30-as, 40-es évek óta, de legkésőbb a 60-as évek óta kellett volna foglalkozni.

1975-ben együtt organizáltunk meg egy nagy magyar avantgárd kiállítást, úgy a mi Galériánkban, mint Berlinben, Zürichben is. Ebben nem mi voltunk az elsők, mert Emilio Bertoni úr, a milánói Galleria del Levante tulajdonosa Milánóban már 1970-ben, majd Münchenben 1971-ben csinált egy nagyon jó magyar avantgárd kiállítást, nagyon szép katalógussal, ami ma is még egy fontos katalógus (más kérdés, hogy később agyonlőtte

magát). Tehát a 60-as évek óta mi is intenzíven foglalkoztunk ezzel a művészeti folyamattal és tényleg mondom, egy-egy képen kívül, ezeket csak ebben a házban lehetett megtalálni.

– Milyen tapasztalatokat szerezte ebben a házban az itt megfordult különleges emberekkel?

Timothy Leary egyszer megkínált kokainnal, és én azt mondtam, hogy ez engem nem érdekel. Soha nem érdekelt engem a kábítószer. Akkor azt mondta nekem, hogy bolond vagyok, vagy egy burzsoá, én meg azt mondtam neki, hogy ő egy marha és ebben maradtunk. Ez volt az én élményem a kábítószerrel. Engem nem érdekelt az, hogy Thomas Leary kokaint szedett, engem az sem érdekelt, hogy Burroughs heroinista volt, engem az érdekelt, hogy milyen érdekes és tanulságos dolgokat láthatok. Burroughs-nak már akkor szédítőek voltak a könyvei, ugyancsak 10–15 évvel később fedezték végleg fel. Angolul akkor még nem tudtam jól, de megértettük egymást. Különleges emberek voltak, Ginsbergnek mondtam egy vacsorán, most már haza kell mennem a feleségemhez. Egyszerűen nem tudta megérteni, hogy hogyan lehet az, hogy valakinek van egy felesége.

Bartha Miklós

Találkozásaim László Károllyal

Életemben sok híres és érdekes embert ismerhettem meg. A velük való találkozásaim során több-kevesebb jó, vagy rossz élményem keletkezett, amelyek az idők során halványodtak, ahogy emlékezetem lassan kopik. Kevés azon találkozásaim száma, amelyek viszont vissza-visszatérően foglalkoztattak, amik olyan hatást tettek rám, hogy még évek múlva is átgondolom és keresem a miérteket, újra és újra átértékelem a Velük való találkozást.

László Károllyal való találkozásaim ezen utóbbiak közé tartoznak. Az MDF országgyűlési képviselőjeként ismerhettem meg. A találkozás létrejöttének pontos körülményeire nem is emlékszem, de biztosan tudom, hogy pécsvárad lakásomban láttam vendégül 1992-ben. Furcsa csodabogárnak tűnt, de arca, beszéde nem csak intelligenciát sugárzott, hanem valami „furcsa” meggyőző bölcsességet is. Elmondta, hogy Pécssett járt középiskolába, aztán érettségi találkozójáról mesélt. A Ciszterci Nagy Lajos Gimnáziumban végzett, ahova én is jártam évtizedekkel később. Aztán boldogan mesélt arról, hogy megtalálta nagyszülei sírját a pécsvárad zsidó temetőben. Nevetve mesélte, hogy mivel a zsidó temető be volt zárva, átmászott a kerítésen és szisztematikusan minden sírkövet átvizsgálva találta meg ősei nyughelyét. Az elhagyott, elhanyagolt zsidó temető olyan mély hatással volt rá, hogy elhatározta, ide szeretne temetkezni. Ezért jött hát, ezért keresett, hogy ebben segítsék. Akkoriban Önkormányzati képviselő is voltam, így könnyen elértem, hogy a pécsvárad Önkormányzat adott egy nyilatkozatot, hogy halála után temetkezhet a lezárt zsidó temetőbe, az izraelita egyház beleegyezésével. Ezt a beleegyezést is viszonylag hamar sikerült megszerezni, hiszen az izraelita egyház pécsvárad temetőgondnoka egy régi ismerős volt, Grünhut Alfréd, aki készségesen segített ebben.

László Károly a temető gondozására egy számomra ismeretlen összeget ajánlott fel, az izraelita egyháznak.

Pécsváradot járva nagyon megtetszett neki a vár. Kisgyermekkorai élményei is előjöttek, mert többször járt itt szüleivel. Felajánlotta, ha szeretnénk, Pécsvárad városának adná két gyűjteményét, ha azokat a várban helyeznénk el. A város vezetése természetesen örült ennek, és megígérte a László Károly gyűjtemények végleges elhelyezését és gondozását a várban.

László Károly aztán, mint a város által megbízott kapcsolattartót meghívott bázeli otthonába, hogy átadja a városnak szánt gyűjteményt. Három napot töltöttünk ott feleségemmel, aki segített csomagolni a faszobrokat. Két gyűjteményt adományozott Pécsváradnak egy Bali-szigetéről származó, faragott, festett, kultikus faszobor kollektiót és egy XX. századi grafika gyűjteményt, amely Kassáktól Tilo Maatsch a modern amerikai művészekig közel félszáz grafikát tartalmazott.

Bázeli otthonában lehetőségem volt többször hosszasan is beszélgetni vele. Egyik este, egy kb. 2 órás videó riportot is készítettem róla a pécsváradiai számára, amelyet a helyi TV le is adott. Ebben a riportban beszélt gyökereiről, műgyűjteményeiről, amely a székely bokályoktól az 50-es évek amerikai játék automatáig szinte mindent tartalmazott. Látszólag mindent gyűjtött és mégis volt a tarka sokaságban rendszer. A többszintes lakás egy-egy helyisége a padlástól a pincéig egy-egy gyűjteményt rejtett. A nepáli bronzszobor gyűjtemény pl. a padláson volt, amely emlékezetem szerint közel 100 darabból állt. Ugyanúgy egy emeleti szobában volt a Bali-szigetek-i anyaga, amelynek egy nagyon szép válogatása került Pécsváradra.

Érdekes volt László Károly életmódja is: délelőtt 10–11óráig aludt, majd felébredve kedvenc kávéházába ment, egy kávé és egy szület kuglóf

elfogyasztása közben elszívott 2–3 vastag szivart, amit gondosan készített elő, papírszalvétába csavarta a szivar alsó harmadát, majd egy olcsó szipkába tekerte. Így gyűjtött rá és burkolózott a szivar kékes füstjébe. Kockás zakója legalább 20 éves volt, ujja több helyen olyan kopott, hogy csaknem kiszakadt. Ez úgy tűnt, senkit sem zavart a kávéházban, szinte családtagként kezelték. Tizenkét óra körül dolgozni kezdett, telefonálgatott, faxolt, ismerősöket fogadott, képek fénymásolatait küldözgette amerikai műgyűjtő barátainak. Kora délután elvitt és bemutatott bennünket egy magyar származású bázeli műgyűjtő barátjának és családjának. Érdekes emberek voltak, gazdagok, barátságosak, de látszott, hogy más világban élnek. Amikor azt kérdeztem, honnan tudják azt, hogy kiből lesz nagy művész és kit érdemes gyűjteni, sejtelmesen összenéztek. A kérdésre adott választ így lehetne összegezni: figyelgetünk, gyűjtögetünk egymás között is, egész világon a műgyűjtők között információkat cserélünk, aztán elindul egy áramlat valahonnan, valakitől, erre beindul a pénzvilág, a műkereskedelem és egyre feljebb kúsznak az árak. És máris valakiből keresett művész lesz. Ez legtöbbször a halála után következik be, miután életműüket már valamelyikük felvásárolta. Gyakran ezt a kezdeti hullámot maguk a műgyűjtők és műkereskedők indítják. Érdekes világ ez. Uzsonnára piritóst kaviárral és orosz pezsgőt szervíroztak. Ez akkoriban nagy divat volt, hiszen Svájcot rengeteg orosz emigráns árasztotta el, akik pezsgővel és kaviárral csencseltek. Ezért ez a fajta jólét mindenki számára elérhető volt, és éltek is vele. Ott láttam először azt a fajta polgári biztonságérzetet és jövőbe vetett hitet, nyugalmat árasztó hangulatot László Károlytól és barátaitól, amelyre mi is oly nagyon vágyódtunk.

Egyik délután mesélt pszichológiai tanulmányairól. Fiatal korában lehetősége volt a magyar származású Szonditól tanulni. Valószínű a „Szondi

iskola” hatására alakult ki benne egy számomra furcsa logikai megközelítése a problémáknak, a világ dolgainak. Érdekes volt ezt a gondolkodásmódot felfedezni kisregényeiben a „Tópart nyaralás”-ban. Ez a kis mű, amely a haláltáborról íródott megláttatja a borzalmak mögött annak ellentétét, a groteszk borzalmakban rejlő szépet is. Sokáig gondolkodtam ezen a képen, kezdetben nem értettem, aztán rájöttem, ez a gondolkodásmód is segítette a lelki túlélést. Beszélgettünk az akkori hazai politikáról, a pártokról, politikusokról. Érdekes volt az antiszemitizmusról alkotott véleménye. Szerinte ezt gyakran maguk a zsidók gerjesztik, részben önös érdekből, részben önvédelemből. Nagyon rossz véleménye volt egynéhány hazai zsidó korifeusról, azok véleményeiről... László Károly pontosan tudta, hol húzódnak a nemzeti érzés és a nacionalizmus határai.

Ő számomra így utólag értékelve megtestesítette a „nemzeti kozmopolitizmus” fogalmát, ami csak látszólag értelmetlen, de személyében feltétlenül értelmet nyert. Beszélgettünk szivarozása közben az egészségről, a dohányzás ártalmairól. Akkor ifjú titánként érthetetlennek tűnt önpusztítása. Ma már másként látom, sok dologban igaza volt. Azt hiszem, Ő az az ember, aki – mint ahogy mondta – nem különleges, de egyedi és megismételhetetlen. Jelet tud hagyni a világban és bennem is.

Bízom benne, hogy utolsó akaratát komolyan gondolta és majd ha eljön az ideje, Pécsváradra fog temetkezni, ősei közé, ahova elszakíthatatlan gyökerei kötik, ahová majd visszatér.

Dr. Bíró Ferenc

László Károlyról

László Károlyal először a 80-as évek első felében találkoztam, egy tárgylistát kellett összeállítanom olyan művekből, amelyeket éppen Pécsre készült ajándékozni. Akkor sem a művek, sem pedig gyűjtőjük nem tett rám különösebb benyomást. Legközelebb 1995-ben találkoztunk, amikor László Károly azon hosszú küzdelme, hogy kiváló gyűjteményét valahogyan Magyarországra juttassa, eljutott abba a fázisba, hogy éppen a főváros lett a kiszemelt, boldog jelölt. Schiffer János főpolgármester helyettes pontosan azt tette, amit egy okos politikusnak kell: megbízta a legkomolyabb szakértőt, Passuth Krisztinát a gyűjtemény felbecsülésével. Mint a Fővárosi Képtár igazgatója, én is részt vettem ebben a munkában, s ennek lett eredménye 1996-ban egy szerződés, melyben a főváros kötelezte magát, hogy megfelelő épületet biztosít a László Károly-gyűjteménynek.

Első lépésként nagyszabású kiállítást rendeztünk a Mücsarnokban a László Károly-gyűjtemény minden ágát bemutatva. A kiállítás előkészítés során egy hetet töltöttem László Károly bázeli házában, felmérni a gyűjteményt, kiválogatni a kiállításra kerülő műveket. Lenyűgöző volt az a változatosság, amellyel a gyűjtemény különféle rétegeiből elő-elő bukkantak különféle tárgyak. Számomra a legizgalmasabb rész kétségkívül a két világháború közötti, emigráns magyar művészet volt, olyan nevek és művek kerültek elő, melyek nem tartoztak, nem is tartozhattak a művészettörténeti kánonba, mégis kiváló és többé-kevésbé ismeretlen darabok. Reggeltől estig dolgoztunk, újabb és újabb tárgyak kerültek elő, a legvalószínűtlenebb helyekről. László Károly mindről tudta az összes lényeges adatot, mikor, ki készítette, ki volt alkotójuk, hol és mikor vásárolta, szerezte meg a művet. Ekkora tárgyhalmaznál még a muzeológus

is a katalóguscédulát szokta használni a pontos mű meghatározáshoz, de ő ilyenekkel sosem bibelődött, tudta fejből. A műgyűjtő természetesen saját ízlése, elgondolása által vezérelt, s nincs ez másként László Károly esetében sem. A különféle gyűjteményeit szinte semmi nem köti össze, személyén kívül. Másfelől nagyon is határozott elképzelései vannak a legkülönfélébb műtörténeti korokról és irányokról.

Két olyan gyűjteményrész is van, amely ennek a szenvedélynek szemléltetésére kiválóan alkalmas: a szecessziós tárgyak, amelyeket még akkor kezdett el gyűjteni a 60-as években, amikor azok még nemhogy nem voltak népszerűek, hanem mint művészeteken kívüli szemetet, egy magára adó műkereskedő sem tartott boltjában. „Menjen a bolhapiacra”- mondták neki, és ő ment is, nem is eredménytelenül. A szecesszió újra divatba jött, László Károly megérezése, hogy e stílus nem örökre tűnt el, igazolódott. A másik, művészettörténeti szempontból talán még sokkal fontosabb gyűjteményrész a két világháború közötti, emigráns magyar művészek alkotásait foglalja magába. Ez páratlan a maga nemében, hiszen a progresszív művészek jó része a húszas évek elején külföldre ment, a művek ott születtek, és alig-alig kerültek magyarországi közgyűjteményekbe. Az okok érthetőek, Kassáktól Moholy-Nagyig, Péri Lászlótól Beöthynt át Réth Alfrédig a névsor olyan, akiket modernségük miatt a konzervatív hazai közeg a háború előtt nem vásárolt, az ötvenes évektől az ilyesmi szóba se jöhetett, később pedig már az árak lehetetlenné tették megvásárlásukat. László Károly jó érzékkel vásárolta meg őket, s mi több, olyan külföldi művészekkel együtt, kikkel kapcsolat és művészi összefüggés létezett.

Úgy gondolom, rendkívül sokat tanultam L.K.-tól az elmúlt tíz évben, amióta viszonylagos rendszerességgel találkozunk, hiszen még egyikünk

sem tett le a közös múzeumi bemutatásról. Nagyra tartom azt a bölcs nyugalmat, amellyel gyűjteményeit minden nehézség ellenére Magyar-

országra akarja hozni. De közben gyarapítja, mozgásban tartja műgyűjteményét, elad és vesz, átalakít és befolyásol, élvezi az egész folyamatot.

Fitz Péter

A „Facetten der Moderne” c. könyv hátsó borítójának részlete /1998/

Magyarországi alkotók

Balla Demeter (Szentés, 1931)
Bortnyik Sándor (Marosvásárhely, 1893 – Bp., 1976)
Fajó János (Békéscsaba, 1937)
Gábor Jenő (Pécs, 1893 – Pécs, 1968)
Hincz Gyula (Bp., 1904 – Bp., 1986)
Járitz Józsa (Bp., 1893 – Bp., 1986)
Kassák Lajos (Érsekújvár, 1887 – Bp., 1967)
Kádár Béla (Bp., 1877 – Bp., 1956)
Regős István (Bp., 1954)
Scheiber Hugó (Bp., 1873 – Bp., 1950)
Schönberger Armand (Galgóc, 1890 – Bp., 1974)

Külföldön élt magyarok:

Beothy, Etienne (Heves, 1897 – Párizs, 1961)
Beothy-Steiner, Anne (Nagyvárad, 1902 – Montrouge, 1985)
Csáky József (Szeged, 1888 – Párizs, 1971)
Ébneth Lajos (Szilágysomlyó, 1902 – Chaclacayo /Peru/, 1982)
Forbát Alfréd (Pécs, 1897 – Stockholm, 1972)
Kocsis Imre (Karcag, 1937 – Düsseldorf, 1991)
Kolos-Vary, Sigismond (Bánffyahunyad, 1899 – Svájc, 1983)
Mattis Teutsch János (Brassó, 1884 – Brassó, 1960)
Moholy-Nagy László (Bácsborsod, 1895 – Chicago, 1946)
Nouveau, Henri /Neugeboren Henrik/ (Brassó, 1901 – Párizs, 1959)
Péri László (Bp., 1899 – London, 1967)
Réth Alfréd (Bp., 1884 – Párizs, 1966)
Vasarely, Victor (Pécs, 1908 – Párizs, 1997)

Külföldiek:

Arp, Hans (Strasbourg, 1887 – Basel, 1966)
Buchholz, Erich (Bromberg, 1891 – West Berlin, 1973)
Burroughs, S. Williams (St. Louis, 1914 – Lawrence, 1997)
Dexel, Walter (München, 1890 – Braunschweig, 1973)
Eemans, Marc (Termonde, 1907 – 1998)
Ginsberg, Allen (Newark, 1926 – New York, 1999)
Giorno, John (New York, 1936)
Grützke, Johannes (Berlin, 1937)
Herbin, Auguste (Quiévy, 1882 – Paris, 1960)
Hihgsmith, Patricia (Forth Worth, 1920 – Locarno, 1995)
Hundertwasser, Friedensreich (Wien, 1928 – New Zealand, 2000)
Eugène Ionesco (Slatina / Romania, 1909 – Paris, 1994)
Kalmakoff, Nicholas (Nervi, 1883 – Lagny, 1955)
Krenn, Hans (Innsbruck, 1932)
Laloy, Yves (Rennes, 1920 – 1999)
Lempitzka de, Tamara (Warsaw, 1921 – Mexico, 1979)
Maatsch, Thilo (Braunschweig, 1900 – Königsutter, 1983)
Man Ray (Philadelphia, 1890 – Paris, 1976)
Mapplethorpe, Robert (New York, 1946 – New York, 1989)
Morandini, Marcello (Mantova, 1940)
Primi, Italo (Rapallo, 1903 – 1983)
Schad, Christian (Miesbach, 1894 – West-Berlin, 1982)
Warhol, Andy (Philadelphia, 1930 – New York, 1987)
Wauer, William (Oberwiesenthal, 1866 – West Berlin, 1962)
Yvaral / Jean-Pierre Vasarely (Paris, 1934 – 2002)

László Károly írásai, kiadványai:

Manifesztumok

- Helft Hüte verbrennen! (1957)
- Manifest gegen den Avantgardismus (1958)
- Manifest gegen nichts (1960)
- Die grosse Niemandszeit 1. Babeltürmer (1960)
- affiche Stuttgart, Klaus Burckhard (1960)
- Bevor Neo-Dada da war, war Dada da (1966)
- Wo bleibt der Ausdruck, Genossen? (1968)

Könyvek

- Ferien am Waldsee. Erinnerungen eines Überlebenden
/ Verlag Gute Schriften, Basel (1955)
- La Lune en Rodage / Editions Panderma, Basel, Volumes I – III., (1960 – 1977)
- Ma – Kassák / Editions Panderma, Basel (1968)
- Christian Schad / Editions Panderma, Basel (1972)
- Laszlo Peri. Werke 1920–1924 / Edition Panderma, Basel (1973)
- Thilo Maatsch / Editions Panderma, Basel (1974)
- 13 Wieder-Entdeckungen / Editions Panderma, Basel (1976)
- Hans Krenn / Editions Panderma Basel (1978)
- William Wauer / Editions Panderma, Basel (1979)
- Laszlo, Carl – Ferien am Waldsee. Erinnerungen eines Überlebenden.
Erweitert um: 35 Jahre danach. Udo Breger.
/ Expanded Media Editions, Bonn (1981)
- Die zweite Gehirnstufe. Hand und Mensch
RADAR-Reihe 1 / Edition C.L.A.G. Basel (1982)
- William S. Burroughs. Photo – Portraits
RADAR-Reihe 2. / Edition C.L.A.G. Basel (1982)

René Matti: No future

RADAR-Reihe 3 / Edition C.L.A.G. Basel (1982)

William S. Burroughs. Photo-portraits von Michael Heitmann

RADAR-Reihe 4 / Edition C.L.A.G. Basel (1982)

Miklós von Bartha und Carl Laszlo: Der Sturm.

Die ungarischen Künstler am Sturm.

/ Galerie von Bartha, Panderma, Basel (1983)

Carl Laszlo: Der Weg nach Auschwitz. Jugend in Ungarn

/ Verlag Nachtmaschine, Basel (1987)

László Károly: Tóparti nyaralás. Egy túlélő visszagondol

/ Borsodi Nyomda. é.n. (1991?)

László Károly: Az út Auschwitz felé. Ifjúságom Magyarországon

/ Kapu Alapítvány é.n. (1992)

László Károly: Az út Auschwitz felé, Tóparti nyaralás, A nagybácsi,

Találkozás 25 év után / Panderma Kft. Budapest (1997)

Bartha Miklós és László Károly: Der Sturm. Magyar művészek és a Sturm

/ Galerie von Bartha, Basel. Panderma Kft. Budapest (1998)

László Károly: Az út Auschwitz felé – Tóparti nyaralás.

/ Emlékezések és interjúk, Mundus Kiadó, Budapest (2004)

Újságcikkek

Alkotmányos koraszülött

Magyar Nemzet, 1990. március 11.

Nemzetiséget nem lehet választani

Mai Nap, 1990. június 18.

A zsidókat a zsidóktól kell megmenteni !

Kapu, 1991. január

A László Károllyal foglalkozó jelentős publikációk jegyzéke:

Könyvek

- A László Károly-gyűjtemény – részletek egy bázeli műgyűjteményből
/ Műcsarnok. Fővárosi Képtár. 1996
- Ines Geipel, Maren Ulbrich: Der Sammler Carl Laszlo
/ Facetten der Moderne interArt e V. Potsdam, 1998

Újságcikkek

- Ich bejahe auch, was ich ablehne.
Ein Schweizer möchte ein modernes Kustmuseum für Innsbruck stiften
/ Kurier (Wien), 1971. szeptember 21., Johann Muschik
- Verwünschte Kunstwelt a la Laszlo
/ Häuser. Nr. 4. 80–87 Karl-Richard Königke
- Erinnerungen eines Überlebenden: Carl Laszlo und sein „Waldsee“
/ Basler Zeitung, 1981. június 30., René Matti
- Képek, művészeti gyűjtemények: ajándékba
/ 1989. október 27., Dobos Mariann
- Könnyebb eladni, mint ajándékozni
– Pécsnek nem kell a milliókat érő ajándék?
/ 1989. november 11., Cseke Hajnalka
- Házat a hazatérőnek
/ Vasárnapi Hírek, 1989. december 3., Bogyay Katalin
- A „megmozgató”
/ Új Dunántúli Napló, 1991. június 22. Méhes Károly
- A kivülálló / Elite, 1992. május, Serdián Miklós
- Hogy csinálta a svájci?
/ Reform, 1992. június 4., Dalla László

Bázeli szemmel

- / Pesti Hírlap, 1992. szeptember, Seressy Zoltán
- Vallomás az életre szóló biztonságról
/ Magyar Hírlap, 1992. szeptember 16., Kabdebó Lóránt
- Amikor megáll a kerék – Egy világpolgár mesél.
/ Fortuna, 1993. augusztus, D.L.
- László Károly, a műgyűjtő – Művek Bazel és Budapest között
/ Magyar Nemzet, 1995. október 17., P. Szabó Ernő
- Ördög a szenteltvíztartóban
/ Új Magyarország, 1996. október 17., Legény Péter
- Belekerülni a képbe
/ Új művészet, 1997. január–február, Szegő György
- „Ich sammle gegen das Vergessen”
/ art – Das Kunstmagazin, 1998. december, Frank Nicolaus
- Das Ende jede Bewegung ist das Kommerz
/ Basler Zeitung, 1999. január 21., Christian Fink
- Egy konzervatív forradalmár
/ Napi Magyarország, 1999. október 16., Stefka István
- „Nem érdekel a vacakolás műtárgyakkal”
– beszélgetés László Károllyal a műhalmozásról
/ Műértő, 2002. április, Ébli Gábor
- Több mint műgyűjtő – Otthonra találhat-e
a hatalmas Carl László-gyűjtemény Magyarországon?
/ Diplomacy and Trade, 2003. július, Galambos Róbert Tamás
- Veszprém és Budapest felvette a fonalat – László Károly gyűjtemény
/ Műértő, 2005. március Nagy Gergely és Spengler Katalin
- Művészet tágabb közegben
/ in Ébli Gábor: Magyar gyűjtemények 1945 – 2005. 216 – 222 o.

EPILÓGUS

Ha a nyájas olvasó eddig eljutott a kötet tanulmányozásában, megállapíthatja, hogy sok minden sorjázott el előtte eddig a könyv lapjain. László Károly életének folyása, több ember életére is elegendő tevékenységei, számos íróval, művésszel és másokkal való kapcsolatai, szó szerint idézett gondolatai és véleményei, néhány jeles személy róla irt emlékei, könyv- és folyóirat kiadásainak listája és nem utolsó sorban 127 illusztráció, róla, dokumentumokról, személyekről, művészi alkotásokról. Mindezeket sok-sok beszélgetés, sok-sok adatgyűjtés alapján lehetett összeszedni és meg lehetőségen sok vesződéssel sikerült fogyasztható formába szerkeszteni. S akkor a szerző felteheti a költői kérdést, sikerült a célkitűzés? Sikerült a 83 éves író, pszichoanalitikus, folyóirat- és könyvkiadó, műgyűjtő, műkereskedő és még sok minden más, de első sorban különleges, érdekes és egyben meghökkentő ember hiteles bemutatása, az évtizedek óta várt, hazai állandó kiállításának megnyitása alkalmából? A válaszom egyértelműen: NEM !

Ne áltassuk magunkat ! Még a több kötetes életrajzok – nem beszélve az önéletrajzokról ! – sem tudnak egy emberi életet minden árnyalatában

hitelesen megjeleníteni. Hatványozottan áll ez László Károlyra. Egyértelműen az az érzésem, nem kívánt semmit sem eltitkolni, nem erőltetett bizonyos beállításokat, amit az is tanúsít, hogy teljesen szabad kezet adott a könyv megírásában, összeállításában. De észlelhettem, hogy a fordulatos élet sok-sok évtizedére vonatkozó visszatekintő kérdésekre – már csak az emlékek nagy száma miatt is – nem mindig lehetett egyértelmű választ kapni. Szintén az eseménygazdagság rovására lehet írni, hogy mivel László Károly műgyűjtői, műkereskedői megnyilvánulásai, a sok-sok utazás, találkozás messzemenően nem volt hűségesen dokumentálva, ma már pontos biográfiát és bibliográfiát összeállítani szinte lehetetlen.

De véleményem szerint László Károly teljes analízise – bár ez ilyen meghatározásban nem is lehetett célkitűzés – nem a fentebb felsorolt, mentegetőzésnek tűnő okok halmaza alapján hiúsult meg. A kulcsot ő maga adja meg számunkra. „Az út Auschwitz felé – Ifjúságom Magyarországon” visszaemlékezésében hosszú oldalakon keresztül meghatóan szépen ír édesanyjáról, aki mindene volt neki. S az igen szoros kapcsolatuk ellenére így ír: „Ma már biztos vagyok abban, hogy anyám számomra is messzemenően kikutathatatlan volt, életét tulajdonképpen alig ismerem. Olyan volt ő számomra, mint a Nap, melybe egy másodpercnél tovább nem nézhetünk. Lelki életére csupán egyes kijelentéseiből tudtam következtetni”

Nos, azt hiszem így jártam én is László Károllyal, noha sok-sok időt töltöttünk el beszélgetésekkel. Amikor már egyéniségét kiismerni látszik az ember, akkor mindig jön egy új fordulat. Tehát az olvasó se higgye, hogy e nagy igyekezettel létrehozott, sokszor részletekbe is elvesző kötet alapján kiismerte László Károlyt! De ez így van jól!

A szerző

KÉPEK, DOKUMENTUMOK LÁSZLÓ KÁROLY ÉLETÉBŐL

Azonosság szám: 3242.23.0602 Pecs 1945

Születési anyakönyvi kivonat.

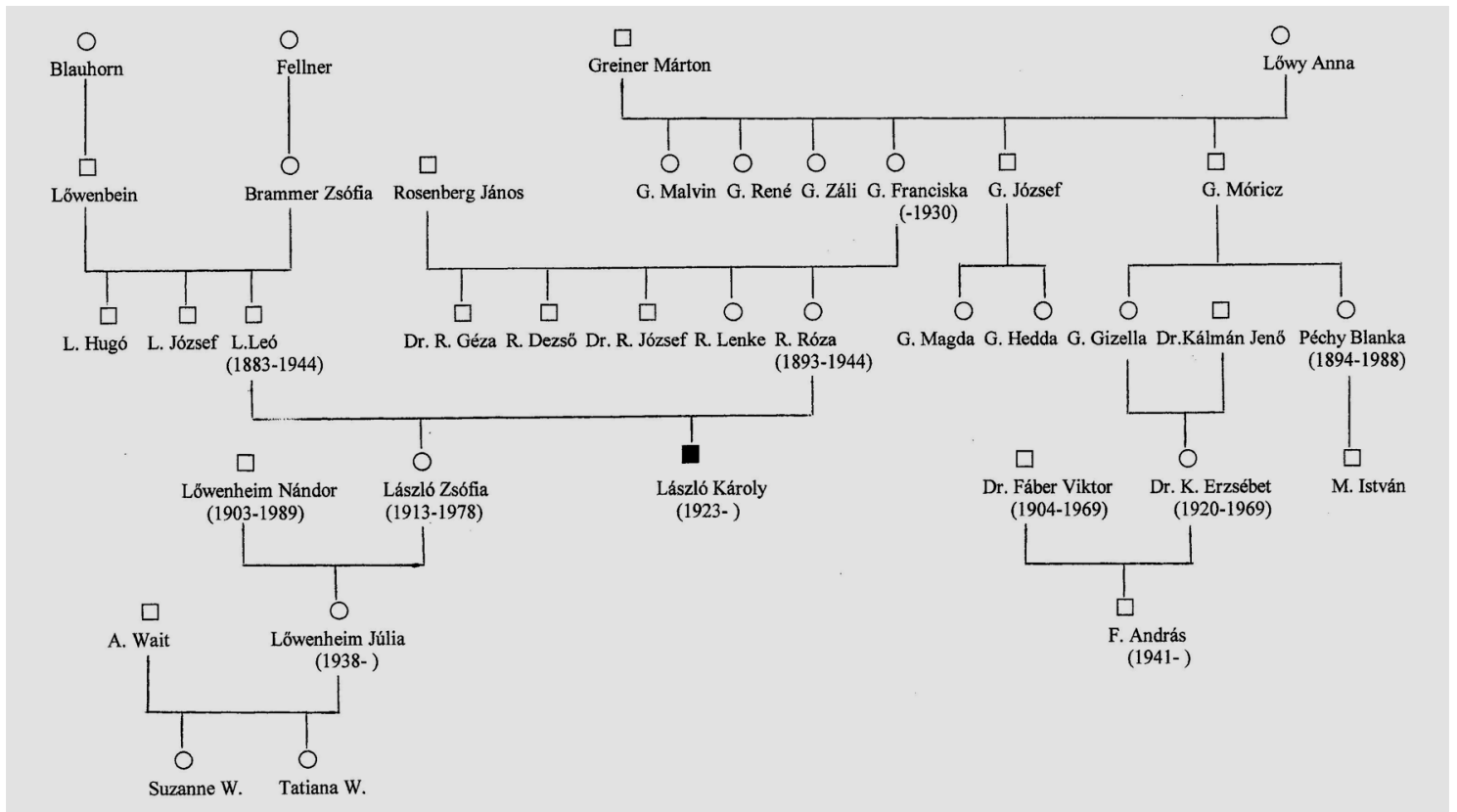
Folyószám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neme, vallása	A szülők		A születés helye, ha a születés nem az anya lakóhelyén történt	Aláírás előtti esetleges megjegyzések. Aláírások.
				családi és utóneve, előnév (foglalkozás, lakóhelye)	vallás, életkora		
	1923. júl. 25.	1923. júl. 16.	Károly János Dr.	László László	vi. 28.	—	Kézzel írt
				Wörköskehelyi			
				Rosenberg Rosa	vi. 28.		
				Pecs	Irgalmasok u. 6.		
				68. 1638	11945 ut. 21.		
Utólagos bejegyzések. — Kiigazítások.				Bizonyítom, hogy ez a kivonat a			
<p>Dr. Kiss Csaba miniszteri biztosa m. aljegyzőjével 1923. július 13-án kiállt az 1923. évi törvény 19. §-ának 1. bekezdésében előírtaknak megfelelően.</p>				<p>anyakönyvi kiegészítés anyakönyvvél megjegyző.</p> <p>8000, 1945. június 27.</p>			

Békési Nyomda, Pécs 1923

Születési anyakönyvi kivonat

Ahol ifjúságát töltötte. Pécs, Irgalmasok utcája 8. (Mai állapot. Dr. Kiss Csaba György felvétele)

Családfa. Helyszüke miatt nincs feltüntetve, hogy a Greinerről Péchy-ra magyarosító színművésznő első férje Magyar Lajos (1891 – 1940), a második Relle Pál (1883-1955) volt.

423/1946-47. sz.

A Ciszterci Rend pécsi Nagy Lajos-gimnáziuma 1941. év június havában érettségi vizsgálatot tett tanulók Anyakönyvében a következő adatokat találtam:

Anyakönyvi szám: 32.

A tanuló neve: L á s z l ó K á r o l y.

Születésének helye: Pécs, ideje: 1923. év július hó 16. nap, vallása izr.

Hol végezte középiskolai tanulmányait? I.-VIII. oszt. a Ciszterci Rend pécsi Nagy Lajos-reál-gimnáziumában 1933/34-1940-41.

Nyilvános, vagy magántanuló volt-e? nyilvános. Magaviselete jeles.

A tanuló érdemjegyei:

Tantárgy	Végleges érettségi osztályzata
Magyar nyelv és irodalom	jeles
Latin nyelv és irodalom	jeles
Német nyelv és irodalom	jeles
Történelem	jeles
Mennyiségtan	jeles
Természettan	jeles

A középiskola többi tantárgyában következő előmenetelt tanusított:

Tantárgy	Osztály	Érdemjegy	Tantárgy	Osztály	Érdemjegy
Hit és erkölcstan	VIII.	jeles	Természettan	VI.	jeles
Francia nyelv és irodalom	VIII.	jeles	Rajz	VIII.	jeles
Földrajz	VII.	jeles	Filozófia	VIII.	jeles

A vizsgálóbizottság általános ítélete: A követelményeknek jelesen megfelelt: érett.

Kelt Pécs, 1941. évi június hó 21-én.

dr. Fodor Ferenc s.k.

a bizottság elnöke

kormányképviselő

Kühn Szaniszló s.k.

igazgató és a történelem tanára

dr. Böröcz Marcell s.k.

a magyar és latin nyelv és irodalom tanára,

Barna Jácint s.k.

a német nyelv és irod. tanára

A színjeles érettségi bizonyítvány 1941-ből
(1947-es hivatalos másolat)

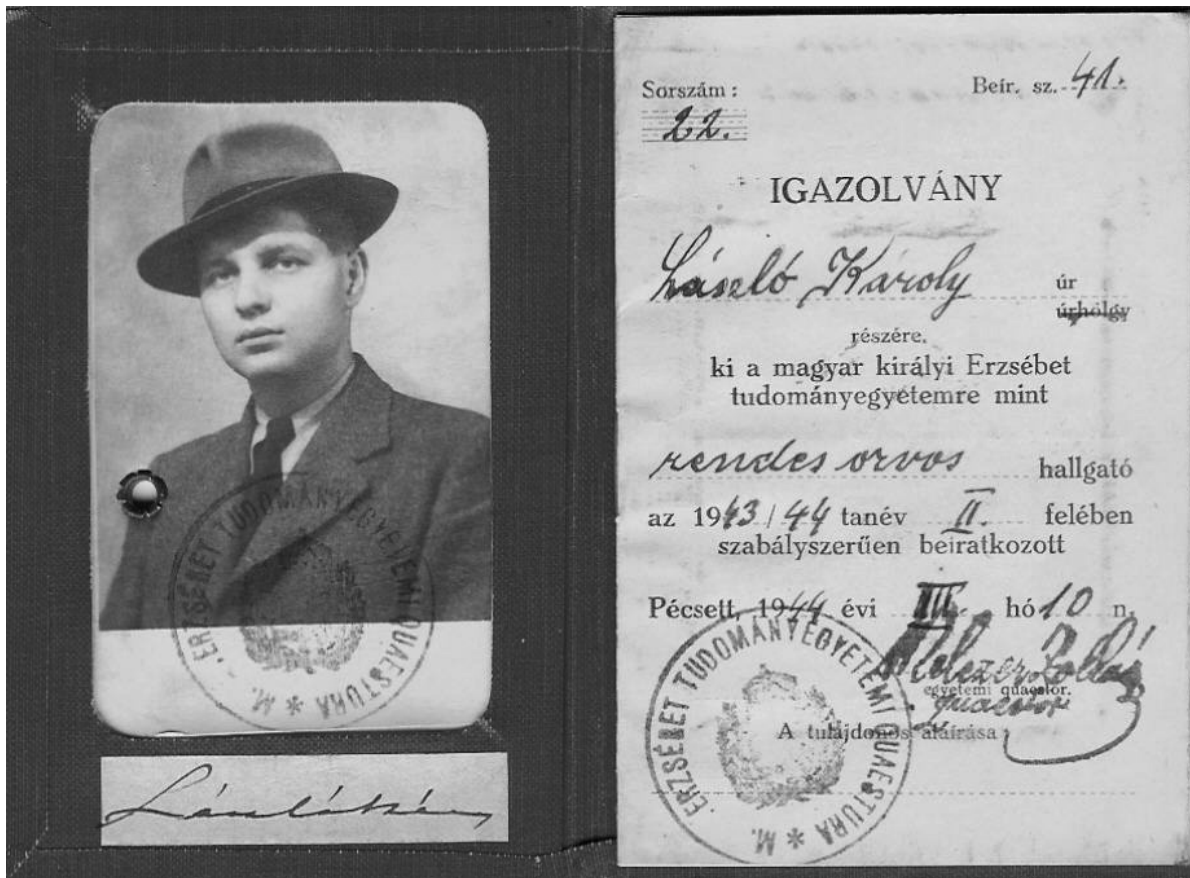
Pécs, 1947. ápr. 2.

Kühn Marcell

Nővére László Zsófia, akit a családban Zsuzsinak hívtak.
Később Löwenheim Nándorné

Sorszám :

L.H.

Beír. sz. *41.*

IGAZOLVÁNY

Károly Károly

úr
úrhölgy

részére.

ki a magyar királyi Erzsébet
tudományegyetemre mint

rendes orvos

hallgató

az 19*43/44* tanév *II.*

felében

szabályszerűen beiratkozott

Pécselt, 19*44* évi

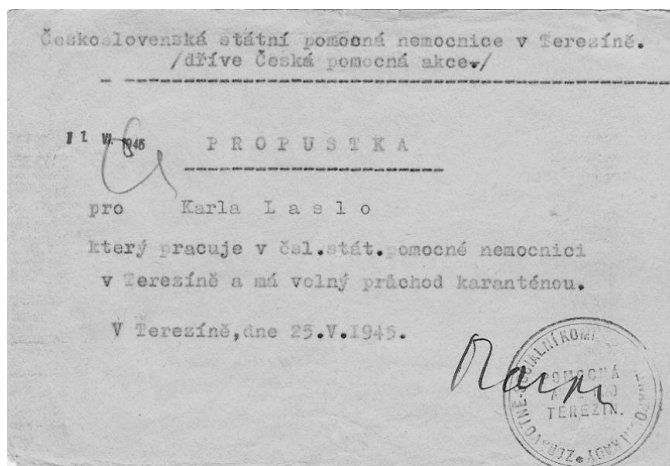
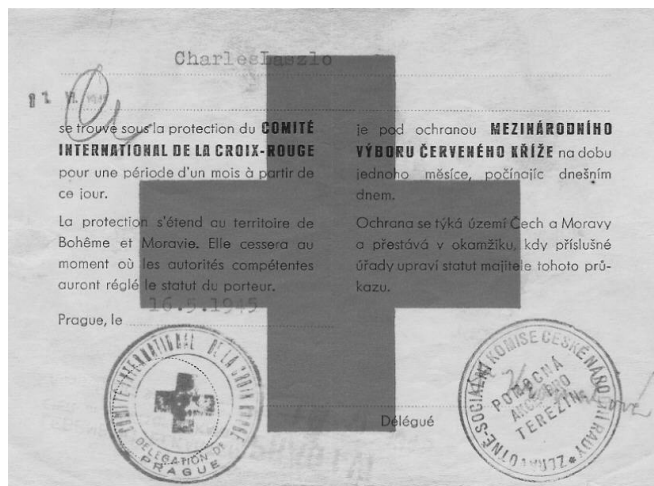
III. hó *10.* n.

A tulajdonos aláírása

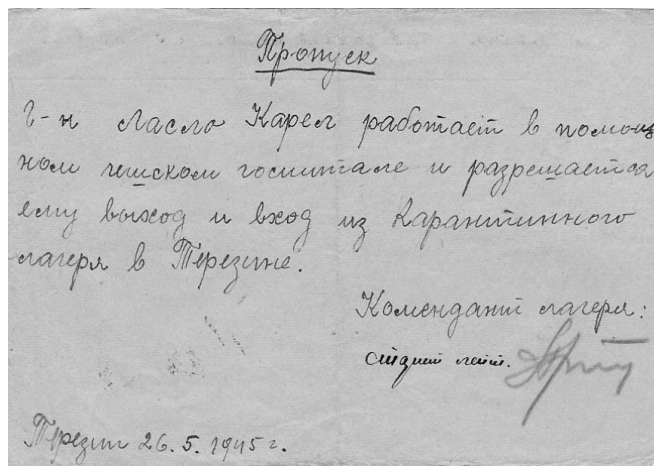

Orvostanhallgatói igazolvány.
1944. március 10.

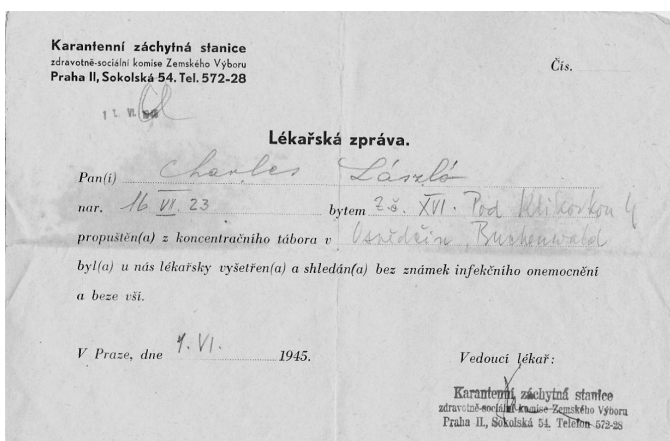
A nemzetközi Vöröskereszt 1945. május 16-án
Prágában kiállított menlevele

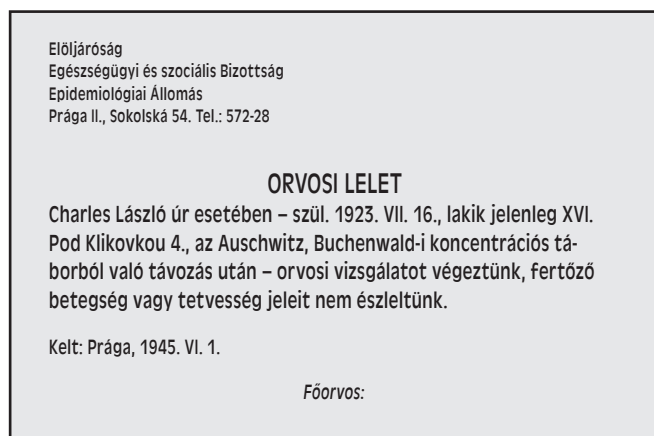
A Terezinben, 1945. május 25-én kiállított cseh nyelvű engedély

Az orosz nyelvű igazolás szerint a terezini városi kórházban dolgozik. 1945. május 26.

Cseh nyelvű, orvosi vizsgálati irat. 1945. június 1.

Az orvosi igazolás fordítása.

Комитетъ Краснаго Креста
COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE

DÉLÉGATION EN HONGRIE
Делегация в Венгрии.

Rappeler dans la réponse

BUDAPEST, Pécs, 1945. július 5.

Пись. 1945. 5/11

Igazolvány.

Igazoljuk, hogy László Károly, aki Pécsen 1923 július 16-án született, anyja neve Rosenberg Rézsi, a Comité International de la Croix Rouge szolgálatában áll azzal a feladattal megbízva, hogy a Dél-dunántúlról /Magyarország/ deportáltakat felkutassa, hazasegítse és a szükséges támogatásban részesítse.

Felkérjük az összes katonai és polgári hatóságokat, hogy nevezettet működésében támogatni, részére szabad mozgást biztosítani és amennyiben lehetséges, járműveket rendelkezésére bocsájtani szíveskedjenek.

Fentnevezett kiküldöttünk fényképes nyílt paranccsal van ellátva.

Удостоверение.

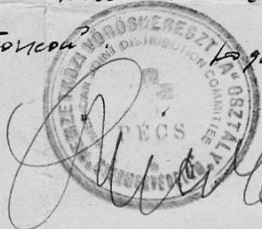

Сим удостоверяем, что Ласло Карой, родив. 16/11/1923 г. и мать: Розенберг Рози, состоит на службе Комитета Краснаго Креста с коруагием розыска и оказаніи вынужденно помощи на возвращении на родину насильственно удержанных из Югославии (Венгрия). На время всех воен. и гражд. потрясений и неслыханных воеаний оказывать ему содействие, обеспечить свободу передвижения и необходимые переворотные средства.

Доброволецъ съ службой крестаром с адресом: Карой Карой, родив. Карой

Варо
Социал

При слани: Коридан
Коридан

Приг Ласло
Председатель

Magyar és orosz nyelvű Vöröskereszt igazolvány.
Pécs, 1945. július 5.

COMITE INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS
C e r t i f i c a t e

We hereby certify that Mr. *Charles Káizlé*.....who
was born in the year of 1923 *July 16th*.....his mother's name is
Rosa Rosenberg.....

Mr. *Charles Káizlé*.....is servicing the Comitty of
the International ~~Red~~ Red Cross. His duty is to locate deported people
to arrange for the Deported to repatriate, and to give them the
necessary aid.

The Civil and Military Authorities including the Police, are
respectfully requested to aid and assist the holder of this Certificate
to grant him free movement and means of communication.

Our delegate named above owns an Open Order with his Photo.

Date: *Budapest, 1945. July 16th*.....

<p>DEGOB Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága</p>	<p>Fasiszták Által Elhurooltakat Segítő Bizottság</p>	<p>Комиссия Почтения о Депортированных Евреев Венгрии</p>	<p>Комиссия Помогающих Фашистами Вывезенный</p>	<p>DEGOB Magyarországi Zsidók Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsága</p>
<p>BUDAPEST VII., Bethlen Gábor-tér 2 Központi Városháza II. 52 kirendeltsége</p>		<p>Централа: Вудапешт, VII, пл. Ветлена Габора № 2 уполномоченные г. _____</p>		
<p style="text-align: right;">D/11589</p> <p>Igazolvány <i>Lakló Károly</i></p> <p>született <u>1923</u> évben <u>Pécs</u> n <u>Pécs</u>-i lakos részéről, akit Magyarországról elhurooltak és a <u>Quischwitz</u> táborból a dicsőséges Hadsereg szolgálatát fel. Nevezett lakóhelyére <u>Pécs</u> -re kíván visszatérni. Kérjük a katonai és polgári hatóságokat, hogy útjában őt támogatni sziveskedjenek. Budapest, 1945</p> 		<p style="text-align: right;">D/11589</p> <p>Удостоверение <i>Карол Ласло</i></p> <p>родом <u>1923</u> г. <u>Печ</u> место жительства из Венгрии вывезенный в Красной Армией боем <u>меден</u> из конц. ла- гера. Лицо возвращающийся в место жительства Простим военные и гражданские органы власти, поддерживающие отлучке лицо. Будапешт, <u>1945</u> г.</p> 		<p style="text-align: right;">D/11589</p> <p><i>Lakló Károly</i></p> <p>Név: _____ <u>1945. VI. 12 P. 1. 500.</u></p>

Magyar és orosz nyelvű DEGOB igazolvány. 1945. június 13.

potvrzení.

Potvrzujeme, že Lakló Károly
pan / paní / slečna Mária dostává ze zás.
úřadu města Aše poukázky ku ztravování v hotelu § 11 z
platnosti 3 dně.

V Aši dne 4. srpna 1945.

Élelmiszerjegyek kiadásáról szóló igazolás. 1945. augusztus 4.

Telegramm – Télégramme – Telegramma				
von – de – da	N ^o	Wörter	Aufgegeben den signé le segnato il	Stunde Heure Ora
4 + 8904 BRATISLAVA	1740 20 24/7	115	= RS	
Erhalten – Reçu – Ricevuto		Befördert – Transmis – Trasmesso		
von – de – da	Stunde – Heure – Ora	Name – Nom – Nome	nach – à – a	Stunde – Heure – Ora
	1110	OR		
				N ^o 559
= FRERES GONDRAND POUR LOEWENHEIM BASEL =				
CHARLES LASZLO BIE ARRIVE DE THERESIENSTADT ENVOYEZ NOUVELLES SZENDROE MAGYAR TEXTILIPAR = SCHINDLER DUNAJSKA 2 BRATISLAVA +				
CT SZENDROE MAGYAR DUNAJSKA 2 +				

Dunaszerdahelyről, illetve Pozsonyból feladott
távírat. 1945. július 27.

Telegramm – Télégramme – Telegramma				
von – de – da	N ^o	Wörter Mots Parole	Aufgegeben den Consigné le Consegnato il	Stunde Heure Ora
9C + 7090 PRAHA	1017 20 8/8	1711	= RS	
Erhalten – Reçu – Ricevuto		Befördert – Transmis – Trasmesso		
von – de – da	Stunde – Heure – Ora	Name – Nom – Nome	nach – à – a	Stunde – Heure – Ora
	T			
				N ^o 2541
MME LOEWENHEIM GONDRAND BASEL =				
CHARLES ATTEND SON DEPART POUR SUISSSE A FRANZENSBAD PARCEPQUE LA FRONTIERE TCHEQUE EST FERMEE = BARTOVA PRAGUE				
No 2ter. — L. 40.				

Távírat Prágából Bázélbe. 1945. augusztus 8.

▲ 5 (148×210). — Qu. O 70.

Nous certifions au Mr **Laszlo Charles** הונ'י מאשרים וזה שמר
 We certifie that Mr

né le **16. 7. 23.** נולד ביום
 born

a **Pécs**
 in

fut enregistré sous le No **109.** נרשם היום אצלנו תחת מספר
 has been to day registered by No

Bregenz, 10.9.1945

Comité Israélite de Bregenz

Comité Israélite de Bregenz
 יו"ד ועד פליטי ישראל
 President du comité Israélite
 President of the commitee

A Bregenz-i Zsidó Bizottság francia és héber nyelvű igazolványa. 1945. szeptember 10.

לשכת יד פליטי יוראנל
 COMITÉ ISRAËLITE DE BREGENZ
 THE ~~COMITÉ~~ COMMITTEE IN BREGENZ
 Jewish

תוודר
 CERTIFICAT
 CERTIFICATE

A bregenzi igazolvány borító lapja

Konzuli Hivatás **K.H. 1946**
 I. lapján **50** HUF
 1944

44 oldal tartalmaz.
 Contient 44 pages.

ÚTLEVÉL — PASSEPORT.
 MAGYARORSZÁG HONGRIE

Az útlevél száma: **197016 A - 1947**
 No du passeport: **Laszlo Karoly**

A tulajdonos neve: **Charles Laszlo**
 Nom du titulaire: **Charles Laszlo**

A vele utazó feleségének neve:
 Accompagné de sa femme:
 Vele utazik gyermeke.
 et de ses enfants:

Állampolgársága: magyar.
 Nationalité: hongroise.

Az útlevél iradjotásának sziltsza
 Signature du titulaire: **Laszlo**

Az utazóval ellátó hatóság aláírása és pecsétje (magyar pecsét):
 Signature et sceau de l'autorité ayant délivré le passeport.
BERN

Magyar útlevél 1947-ből

UNIVERSITÄT BASEL

Schriften-Empfangschein

Herr stud. *med. Karl Laszlo*
 Fräulein
 von *De's (Ungarn)* geboren *16. 7. 1923*

hat bei der Immatrikulation folgende Ausweisschriften abgegeben:

Maturitätszeugnis */*

Exmatrikel *Studienausweis der Elisabeth
 Universität (De's Ungarn)*

Leumundszeugnis

Nr. der Anmeldung beim Kontroll-Bureau *A:R. 12050*

BASEL, den *24. 10.* 19 *45*

Der Rektor:

C. Henken

Igazolás a pécsi érettségi bizonyítványnak
 az egyetemi anyakönyv számára való
 átadásáról. 1945. október 24.

Die deponierten Papiere werden beim Abgang von der Universität nur gegen
 Rückgabe dieses Schriften-Empfangschesines zurückerstaffet.

Kollegienbuch. Kiállítva 1945. október 23.

		<i>Sommer</i>	Semester 19 <i>46.</i>	
		Anmeldung auf der Quästur	Anmeldung beim Dozenten	Abmeldung beim Dozenten.
	Bezeichnung der Vorlesung			
	<i>histologisch-mikroskopischer</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	}	<i>Leidung.</i>
2	<i>88. Embryologie</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR		
3	<i>90. Experimentelle Physiologie</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Versai</i>	<i>Versai</i>
4	<i>91. Übungen im Physiologischen Laboratorium</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Versai</i>	<i>Versai</i>
5	<i>98. Physiologische Chemie</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Recler</i>	<i>Versai</i>
6	<i>100. Physiologisch-chemisches Praktikum</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Recler</i>	<i>Versai</i>
7	<i>423. Physikalische Chemie</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<hr/>	<hr/>
8	<i>93. Physiologisches Volloquium</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Versai</i>	<i>Versai</i>
9	<i>173. Histologisch-gewebliches Praktikum</i>	UNIVERSITÄT QUÄSTUR	<i>Hata.</i>	<i>Hata.</i>
10				

Az index felső lapjain
Verzár Frigyes aláírásai

MEDIZINISCHE FAKULTÄT DER UNIVERSITÄT BASEL

Akademisches Zeugnis

über die bestandene

NATURWISSENSCHAFTLICHE PRÜFUNG

ausgestellt für

Ferns Karl Keszler

von *Décs*, Land *Ungarn*, geboren *1923*

FACHER	NOTEN UND NAMEN DER EXAMINATOREN
1. Physik	<i>3</i> <i>Prof. Huber</i>
2. Chemie (anorganische und organische)	<i>4.</i> <i>Prof. Erbenmeyer</i>
3. Botanik	<i>4.</i> <i>Prof. Geiger</i>
4. Zoologie mit vergleichender Anatomie	<i>5</i> <i>P. D. Mishin</i>

1 Fachnoten unter *4*

Durchschnitt *4*

Der Dekan
der Medizinischen Fakultät:

Basel, den *14. März 1946*

Prof. Dr. W. Kubz

Die Prüfungen wurden abgelegt nach § 38 ff. der Ordnung für die Verleihung der Doktorwürde und die Ausstellung akademischer Zeugnisse an der Medizinischen Fakultät der Universität Basel vom 19. Oktober 1942 nach Erfüllung der Anforderungen des Reglementes für die eidgenössischen Medizinalprüfungen vom 22. Januar 1935.

6 ist die beste, 1 die geringste Note.

MEDIZINISCHE FAKULTÄT DER UNIVERSITÄT BASEL

Akademisches Zeugnis

über die bestandene

ANATOMISCH-PHYSIOLOGISCHE PRÜFUNG FÜR ÄRZTE

ausgestellt für

Herrn Karl L a s z l o

von Pecs, Land Ungarn, geboren 1923

PRAKTISCHE ABTEILUNG	NOTEN UND NAMEN DER EXAMINATOREN
1. Anatomische Präparation	4 <u>Prof. E. Ludwig</u>
2. Histologische Präparate	5 <u>Prof. E. Ludwig</u>
3. Praktische Aufgabe in Physiologie (ev. Klausurarbeit)	4 <u>Prof. E. Rothlin</u>
4. Physiologisch-chemische Aufgabe	5 <u>Prof. E. Rothlin</u>
_____ Noten unter _____	
Durchschnitt: <u>4,5</u>	
MÜNDLICHE ABTEILUNG	
1. Anatomie	4 <u>Prof. Wolf-Heidegger</u>
2. Histologie und Embryologie	6 <u>Prof. Wolf-Heidegger</u>
3. Animale Physiologie	5 <u>Prof. E. Rothlin</u>
4. Vegetative Physiologie inkl. physiologische Chemie	5 <u>P. D. Dr. Zeller</u>
_____ Noten unter _____	
Durchschnitt: <u>5</u>	

Basel, den 19. März 1948.

Der Dekan
der Medizinischen Fakultät:

Die Prüfungen wurden abgelegt nach § 38 ff. der Ordnung für die Verleihung der Doktorwürde und die Ausstellung akademischer Zeugnisse an der Medizinischen Fakultät der Universität Basel vom 19. Oktober 1942 nach Erfüllung der Anforderungen des Reglementes für die eidgenössischen Medizinalprüfungen vom 22. Januar 1935.

6 ist die beste, 1 die geringste Note.

Anatómiai és élettani vizsgák eredménye.
1948. március 19.

UNIVERSITÄT BASEL

Testatbuch *II (7. Nov. 1950)*

Matrikelnummer: *4116*

Herrn *Karl Laszlo, phil II*
Fräulein *et med*

geb. *14. Juli 1923*

aus *Pecs (Ungarn)*

Beauf. den *23. Oktober 1945*

Testatbuch II. 1950. november 7.

ZOOLOGISCHE ANSTALT
DER
UNIVERSITÄT BASEL

BASEL, den *11. VII 49*
Rheinsprung 9

C e r t i f i c a t :

Der Unterzeichnete bestätigt hiemit, dass Herr stud.phil.II. Carl Laszlo der in seinem Laboratorium wissenschaftlich gearbeitet hat als sein Assistent am Zoologen Kongress in Mainz teilnehmen sollte. Der Kongress findet vom 2. August bis 8. August 1949 statt. Für die Unterstützung der französischen Behörde sprechen wir den besten Dank aus:

Hochachtend:

H. Mislin
P. D. Dr. H. Mislin

Igazolás zoológiai kongresszusi részvételről 1949. július 11.

Universität Basel

B e s c h e i n i g u n g

Der Unterzeichnete bescheinigt hiemit, dass

Herr Carl Laszlo von Pecs (Ungarn)

im Wintersemester 1950/51

an der *Philosophisch-Naturwissenschaftlichen* Fakultät
unserer Universität als ordentlicher Studierender immatrikuliert ist
und studiert.

Herr Laszlo beabsichtigt

im kommenden *Sommer* - Semester *seiner* Studien an unserer Universität
fortzusetzen; dem steht unsererseits kein Hindernis im Wege.

Bemerkungen: _____

Basel, den *5. März 1951*

UNIVERSITÄT BASEL

Dr. P. J. J. J.

Altmann

László Károly a bölcsész-természettudományi kar hallgatója
1951. március 5.

SCHWEIZERISCHES
RORSCHACH-DIPLOM

DIE RORSCHACH-KOMMISSION DER
SCHWEIZERISCHEN GESELLSCHAFT FÜR PSYCHOLOGIE
ERKLÄRT HIEMIT, DASS

HERR CARL LASZLO

Z. ZT. IN BASEL (SCHWEIZ)

VOM 2. FEBRUAR BIS 12. FEBRUAR 1952

SICH DEN SCHRIFTLICHEN, PRAKTISCHEN UND MÜNDLICHEN
PRÜFUNGEN NACH VORSCHRIFT UNTERZOGEN UND DIESE
MIT ERFOLG BESTANDEN HAT.

DIE ERWERBUNG DIESES DIPLOMS GIBT IHM DAS RECHT,
SICH VON DER SCHWEIZERISCHEN RORSCHACH-KOMMISSION
ANERKANNTER RORSCHACH-KENNER
ZU NENNEN.

BERN, DEN 12. FEBRUAR 1952

DER PRÄSIDENT:

Dr. F. W. Bach

FÜR DIE EXPERTEN:

Dr. F. Braun

László Károly az 50-es évek elején

Szondi Lipót

BUND DER VEREINE DER
UNGARISCHEN HOCHSCHÜ-
LERSCHAFT

Budapest IV.,
Kaplony-u.7.

Bevollmächtigung

Wir bevollmächtigen hiemit Herrn Charles L á s z l ó
/: Basel, Mittlere Str. 14. ./, der im Sinne derselben das Recht
hat, anstatt und im Namen des Bundes der Vereine der Ungarischen
Hochschülerschaft bei den schweizerischen Universitäts- und Hoch-
schülerbehörden uns zu vertreten und zu verhandeln.

Budapest, den 27. März, 1946.

Beata Székely
Führerin des Auslantantes

A magyar felsőoktatási intézetek szövetségének megbízó levele. 1946. március 27.

UNION DES ETUDIANTS JUIFS DE SUISSE (U.E.J.S.)
UNION OF JEWISH STUDENTS IN SWITZERLAND (U.J.S.S.)
VERBAND JÜDISCHER STUDENTEN IN DER SCHWEIZ (V.J.S.S.)

EXEKUTIVE

Departement
VUK

Datum 21. Oktober 1948.

Briefadresse: Werdstr. 11, Zürich
I/Zeichen
II/Zeichen /N.

Firma
Intercontrol A.G.
Kapellenstr. 16
B a s e l

Betrifft: KLEIN Georg & Eva.

Durch Carl Laszlo haben wir erfahren, dass Sie für die Stu-
dienkosten und den Lebensunterhalt der Obgenannten aufkommen
werden.

Bevor wir jedoch eine Bestätigung zu Händen der Kantonalen
Fremdenpolizei ausstellen, müssen wir von Ihnen eine Garantie
für das laufende Semester für den Lebensunterhalt und die
Studienkosten besitzen.

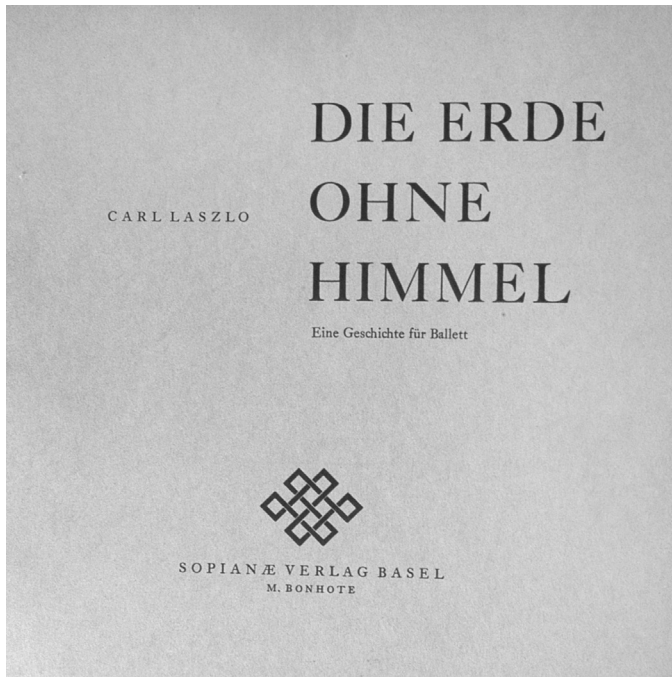
In der Erwartung Ihrer diesbezgl. Antwort, zeichnen wir

mit vorzüglicher Hochachtung

Der Verb. Fräs. der Dept. Chef.
i.V. i.V.
W. P. ... Gyöngyösi

A svájci zsidó egyetemi hallgatók szövetségének levele. Klein Györgyökre vonatkozó garancia kérése. 1948. október 21.

Ballett előadás számára írt könyve 1954

Színpadterv a baletthez.

P A N D E R M A

Basler Surrealistengruppe
Leitung: Carl Laszlo

Wenn Mitternacht die Uhren schlagen,
Warten auf einen Totenwagen.

Nicht fragen, wen sie da begraben,
Nur läuten mit den Klosterknaben.

In Silberzelten, schwarzen Bänken
Ein Kreuzifix als Büßer schwenken.

Stehen in Schmerz, in Silber drückend –
Vom Qualm der Fackeln fast erstickend.

Mit schleichenden Nachtmahren ringen,
Würgende Totenklagen singen.

Hören der Orgeln dunkles Dröhnen,
Der Sterbeglocken tiefes Tönen.

Schreiten über Gräber im Düstern,
Mit stummen Dienern, fahlen Priestern.

Mit Bangen, Beben, Gram und Grauen
Auf einen fremden Leichnam schauen.

Im Spuk der Mondnacht frierend schleichen,
In Weihrauchschwaden röchelnd keuchen.

Leugnend was war, die Brust zerschlagend,
Verhext, besessen, kniend, verzagend.

Beichten, bereun, Gelübde sprechen,
An einem Sarg zusammenbrechen.

Mit Flüchen gräßlich Gott verneinen
Und weinen, weinen, weinen, weinen.

Fr. 2.–
Reinertrag zu Gunsten
der Ungarn-Hilfe

Kiadvány Ady verssel, a magyar ügy javára.

P A N D E R M A

Liebe Zeltgenossen und Zeltgenossinnen!

Helft Hüte verbrennen! Wir, die Hüter der Hüte, sind auf der Hut und proklamieren hiermit feierlich, nicht ohne Rührung: Der Tag der Hüte ist angebrochen! Wir werden die Schafe und ihre Zylinder unter einen Hut bringen und sie so zärtlich hüten, als wären sie unsere liebsten Enkelkinder. Von heute an sind verbrannte Hüte keine Gebrauchsgegenstände mehr, sie sind feuer- und rauchspendend, sie werden zu den Quellen eines ätherischen Gestankes und sie werden bis zu den Wolken hinauf ihre fröhlichen Hutlieder singen. Es gibt keine Trennung mehr zwischen dem Hut und dem Kopf! Denn der Hut regiert die Welt und die Köpfe gelten als ihre blonden Unterlagen. D'rum hütet Euch vor blonden Frauen und ihren rosaroten Fingerhüten! Gebt endlich Euren Hüten das Recht behutsam zu brennen!

Wir fordern: 1. dass jeder volljährige Bürger das Recht zu einem blauen Hut habe, 2. dass es ihm erlaubt sei, seinen Hut im schönen Monat Mai zu verbrennen! Wir wollen jedem Bürger den Privileg verschaffen, sich im Schein seines Hutes sonnen zu dürfen. Und wenn dann im Hut-Schein der Mond mit seinen trüben Strahlen die Türkinke verführt, dann werden aus tausend Kehlen die Schreie laut werden:

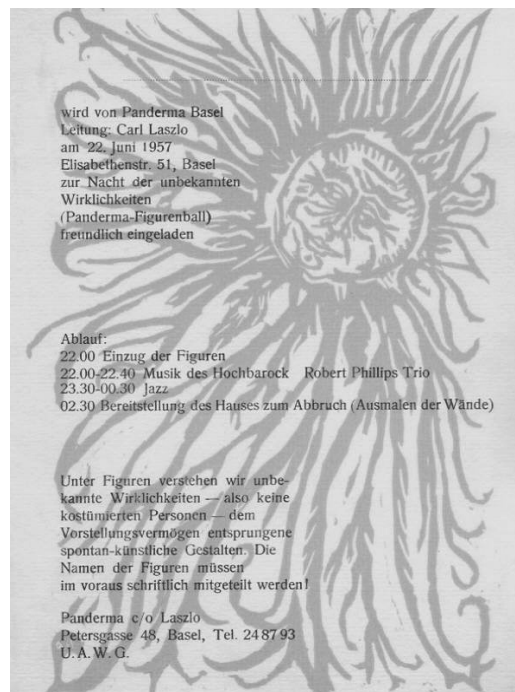
Hel ft Br ä n d e v e r h ü t e n !
Hel ft V e r b ä n d e v e r h ü t e n !
Hel ft Br ä n d e v e r b r e n n e n !
Hel ft H ü t e v e r h ü t e n !
Hel ft H ü t e v e r b r e n n e n !

Und das zarte Echo antwortet leise:

Hel ft H ü t e v e r b r e n n e n !

1957-es manifesztum

A bázei Népművészeti Múzeum köszönőlevele László Károlynak 1948. augusztus 10.

Figurenball meghívója 1957-ből

Panderma

Revue de la fin du monde

Inhalt

Arp siebzigjährig

Ungarns Blut

BILL-IGES oder LANGEWEILE ist SCHÖN

Betrachtungen über Bill von KRICKE

Steffen: 'Gestaltung' und Gemütskitsch

RODITI: LOB DES DANDYSMUS

KOECHLIN

Gedanken über den Anarchismus

DER ANTICHRIST, ein Mysterienspiel aus dem XII. Jahrhundert

ESTIENNE:

Ist abstrakte Kunst akademisch geworden?

Ein paar Worte über das Dressieren wilder Tiere oder

Die Evolution des Jazz von ROBERT SUTER

Panderma-Veranstaltungen

Musik, Mode, Theater, Aktualitäten

Unglücksfälle und Verbrechen

GESTERN WÄRE HEUTE

Abbildungen von: Hantal, Pollakoff, Man Ray, Arp,

Tauber-Arp, Fedler, Hausmann,

Mächler, Kemény, Beardsley,

Kolos-Vary

Abbildungen über Arp, Schür, „Bill in Form“,
die „falschen Propheten“, Panderma-
Veranstaltungen, Theater etc.

Texte von: Ball, Hilsenbeck, M. Jean, Laszlo, Vietta, Breton, Steffen,

Kricke, M. Oppenheim, Picabia, R. Hausmann, Roditi,

Gorelli, Ragon, Wilde, Fenkart, R. Suter, E. A. Waldor,

Chr. Schmidt, Man Ray, R. Guardini, Th. König,

Sélavy, Estienne

Gedichte von: Arp, Felgel, Picabia, R. Hausmann, Laszlo,

Chr. Schmidt, Enzensberger, Fat Charrière,

Axt, Herchenröder, Eitel, Mächler, Pörtner,

Salzbachner, M. Jean, P. Vogel, H. Meier

Billeter, Unica Zürn, Mon, E. Witz

1

Ausschnitt aus der unregelmässig erscheinenden
Doppelzeitschrift

Extrait de la nouvelle revue double

Die grosse Niemandszeit

(ADRIEN TUREL)

1

DADAI TÄIDMED
DER
DADALI UNIIER

(BAZON BROCK)

Herausgeber: Panderma Verlag, Basel

Redaktion: Bazon Brock und Carl Laszlo

Frs./NF./DM. 6.-

Panderma folyóirat 1. száma 1957

Die grosse Niemandszeit. Manifesztum. 1960

Bevor Neo-Dada da war, war Dada da

Zuerst war Dada da. Dann war's vorbei und blieb lange Zeit vergessen. Dann wurde es wiederentdeckt und gewürdigt.*

Für die jüngere Generation ist eine gewisse inspirative Kraft aus dieser archäologischen Entdeckung ausgegangen.

Dann aber eilten aus der psychanalytischen Praxis in New York, aus Gräbern und anderen Verstecken, oder des Schachspiels müde, Dadaisten her und hören nicht mehr auf, sich zu entdecken.

Sie verfaßten, einer nach dem andern, ihre Memoiren — wie alte Generäle nicht aufhören können, längst verlorene Kriege zu erörtern — die zuerst informativ und spannend, dann verwirrend und unterhaltend, zuletzt langweilig wirkten. Wieder einmal ist da der Versuch unternommen worden, die Anekdote zur Geschichte zu erheben. Parallel zum Anekdotenerzählen unternehmen heute weltweit die überlebenden Mitläufer der Zwanzigerjahre den Versuch, auf die Schultern der verstorbenen Pioniere zu klettern. (Das eklatanteste Beispiel liefert ein drittrangiger polnischer Maler und Typograph der Zwanzigerjahre, der mit der Entdeckung des Namens: Mechanofaktur für gewisse Strukturen — die nicht von ihm stammen —, sich mit Mondrian und Malewitsch gleichstellen möchte.) So auch manche Dadaisten, die plötzlich die Zwanzigerjahre mit Dada gleichsetzen wollen und vom Existenzialismus bis Ionesco alles in Dada aufzufinden meinen.

Man könnte unendlich Vieles gegen und für den Dadaismus sagen. In jeder Ablehnung und Kritik wird noch ein Kern von Bewunderung und Sympathie für die ehrenvollen Dadaisten übrig bleiben.

Nicht so liegt der Fall bei dem verheerenden Phänomen des Neo-Dadaismus unserer Tage.

Nicht gemeint sind hier etwa die braven Studenten, die in Berlin — unter dem Patronat eines greisen Dadaisten — sich in einem Keller versammeln, dort

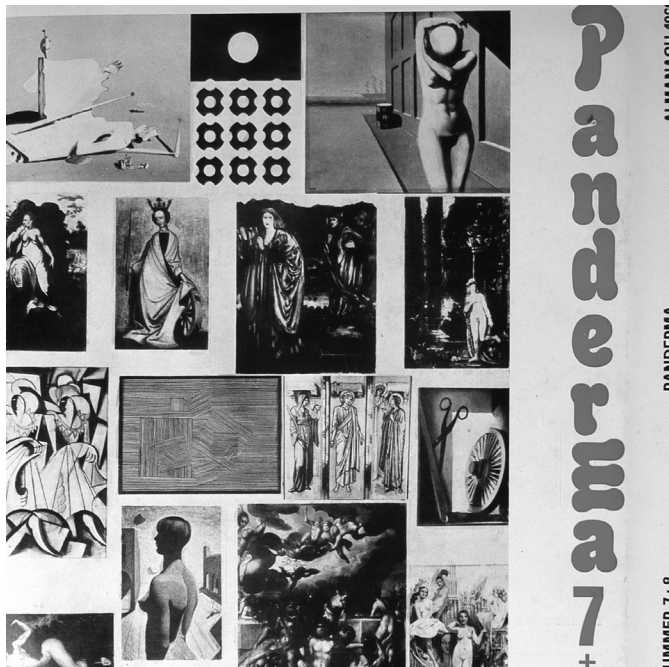
wieder einmal die End-Kunst entdecken und Gedichte rezitieren. Als Neo-Dadaismus soll ein Verhalten gewisser heutiger Künstler gelten, die ausschließlich die verhängnisvollen Eigenschaften der Dadaisten übernehmen oder neu entwickeln. Duchamp, Schwitters und Picabia sind dabei die drei führenden Verführer; von Schwitters im besonderen wird der Kult des Abfalls übernommen.

Kein noch so harmloser Einfall ist dem Neo-Dadaisten billig genug, um damit auffallen zu wollen. Lärmende Abfallmaschinen, Reste von Nahrungsmitteln, Mistkübel, schlecht verpackte alte Möbel, zerhackte Gebrauchsgegenstände, Montagen von Altwaren, ausgestopfte Tiere, weggeworfene Konservendosen als Skulpturen, blaue Zonen des Schweigens und der angeblichen Sensibilität, Feuerskulpturen, Körperabdrücke, alles was nur den Bourgeois epatieren könnte, wird hier ausprobiert.

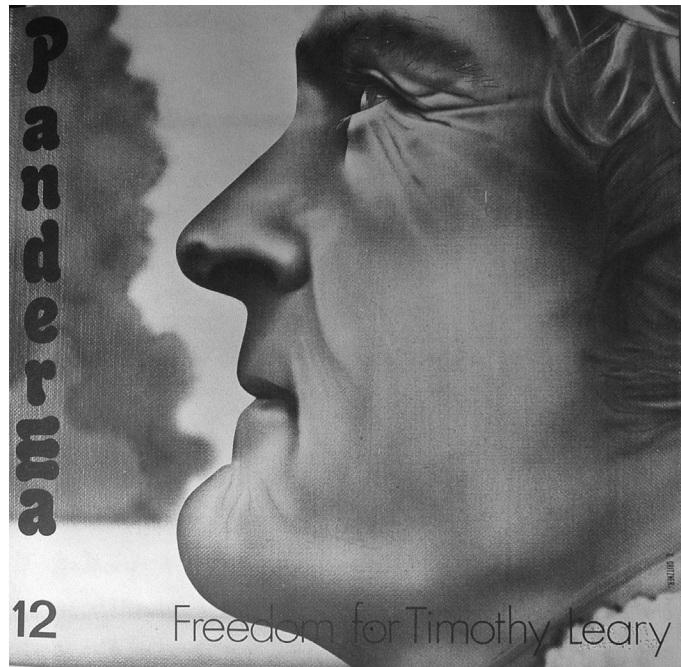
Alles ist in diesem Kreis ausschließlich auf das Auffallen-wollen gerichtet (wobei stets surrealistische Einflüsse zu den dadaistischen sich gesellen); Wirkung, Publizität, Ueberraschen-wollen, leere Gesten, halbverdaute Exotismen, Zen-Buddhismus, irgendwelche Gerüchte über den Templer-Orden oder Urbanismus, die ständige Verwechslung des Leitartikels mit dem Inseratenteil, Schlagworte statt Programme, Einfälle statt Theorie, Zufälle statt Praxis, Ausfälle statt Angriff, Unverbindlichkeit und Unerheblichkeit charakterisieren diese Eintagskünstler neo-dadaistischer Prägung unserer Tage.

Die Krise der Wertungen der Kunstgegenstände nähert sich seinem Kulminationspunkt. So manche Museumswerke werden bald im Museumskeller sich zu ihren Vorgängern gesellen. Die Kunst-Krise erhöht die Unsicherheit weiter Kreise, die Neo-Dadaisten profitieren von dieser allgemeinen Konfusion. Lassen wir sie kurz gewähren, soweit sie unterhalten. Doch unser wirkliches Interesse kann nur der Zukunft gelten.

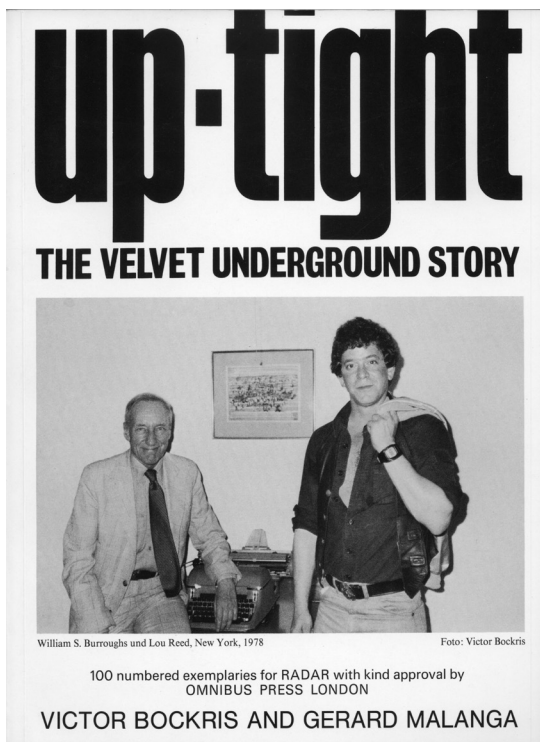
Carl Laszlo, Basel 1966

Panderma 7+8 szám címlap. 1966

Panderma folyóirat 12. száma, különszám 1974

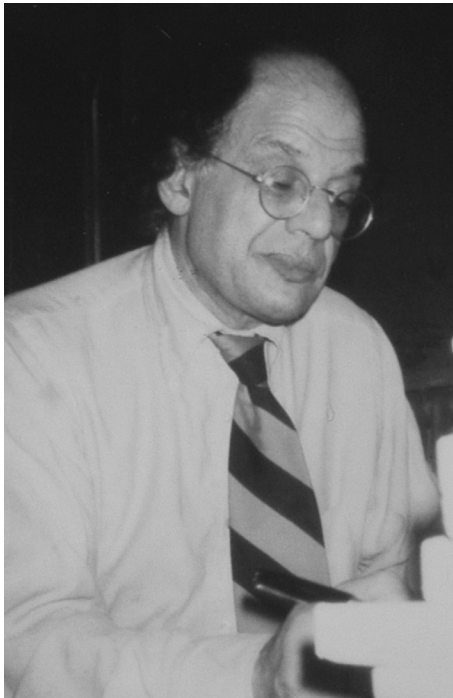
A Londonban 1983-ban kiadott „up-tight”-ból a Radar is forgalmazott példányokat

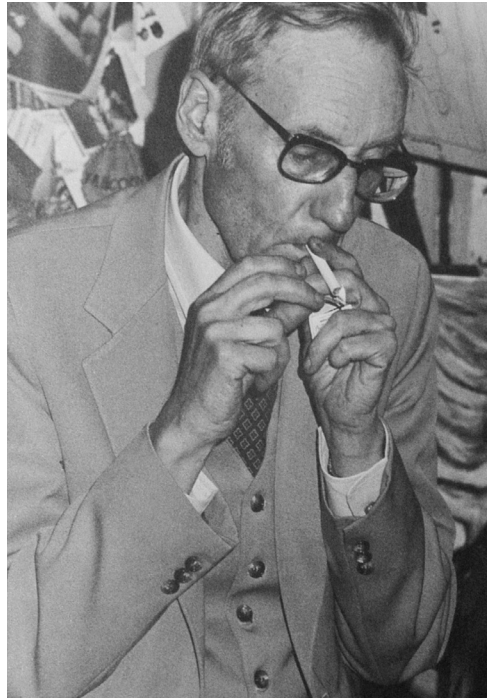
Maureen Tucker, Lou Reed és John Cale, a „The Velvet Underground” tagjai

New York-ban. Balról László, Michael Heitmann, John Giorno, William Burroughs

Allen Ginsberg

Burroughs a New York-i Radar party-n

László Károly az elmaradhatatlan szivarral

Signed for Carl László in his house Basel
December 4, 1980 1:30 pm after several days'
hospitality, by the recipient of these letters,
Allen Ginsberg
- A H ~

Ginsberg dedikációban köszöni meg a nyolc napi bázeli vendéglátást. 1980. december 4.

WILLIAM S. BURROUGHS

LETTERS TO ALLEN GINSBERG
LETTRES A ALLEN GINSBERG
1953 - 1957

Burroughs és Ginsberg levelezését tartalmazó könyv címlapja

For Carl László
all the best
from
the Old Man
William S. Burroughs

Burroughs dedikációja Lászlónak

Andy Warhol

Warhol fényképez

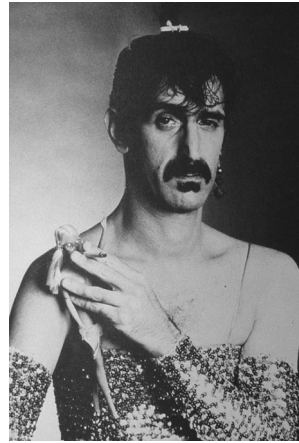
László Károly punk korában

Andy Warhol és László Károly 1975-ben

Mapplethorpe-pal New Yorkban

Frank Zappa

László Károly és Victor Bockris fotográfus

László Károly Mapplethorpe-ot fotográfálja. 1981

Patricia Highsmith

*Der talentierte
Mr. Ripley*

Roman

*Aus dem Amerikanischen
von Barbara Bortfeldt*

Greetings to Carl
and love from
Pat Highsmith
18 August 1981

Diogenes

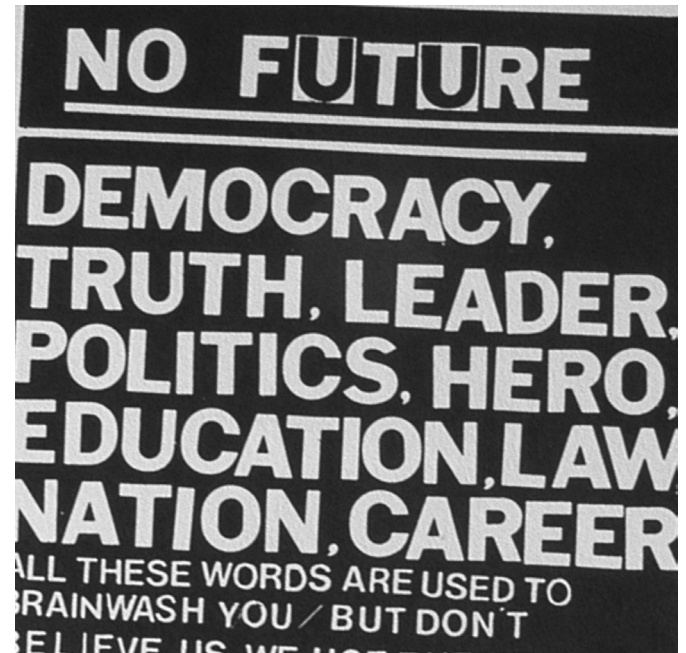
Patricia Highsmith dedikációja 1981-ben

Patricia Highsmith

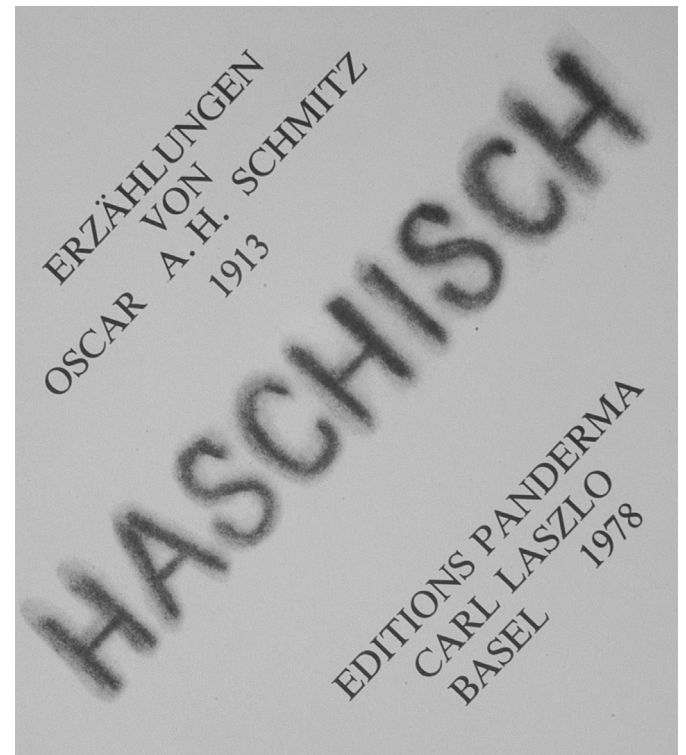
Az 1982-ben kiadott „No future” címlapja

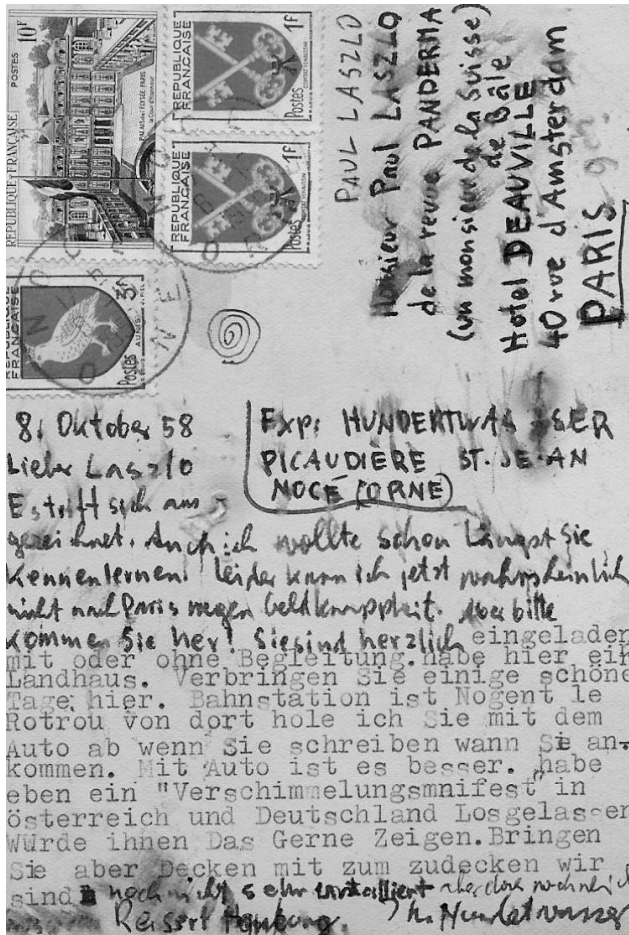
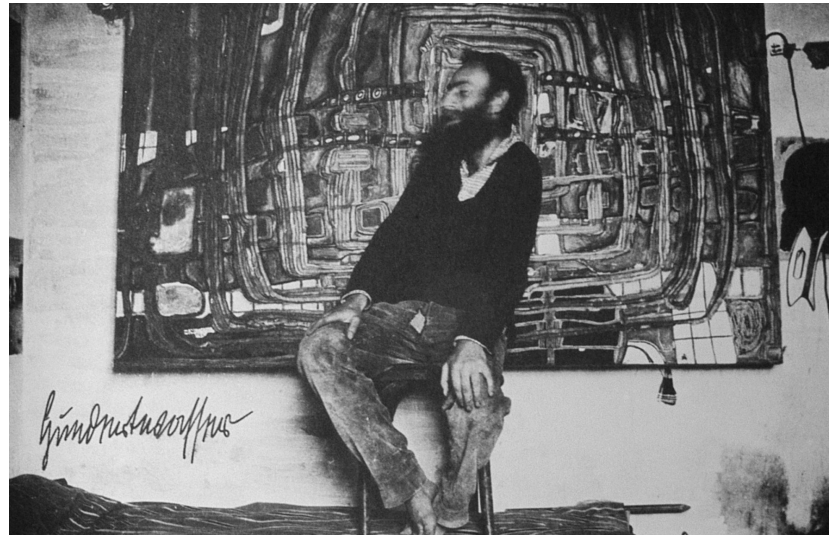
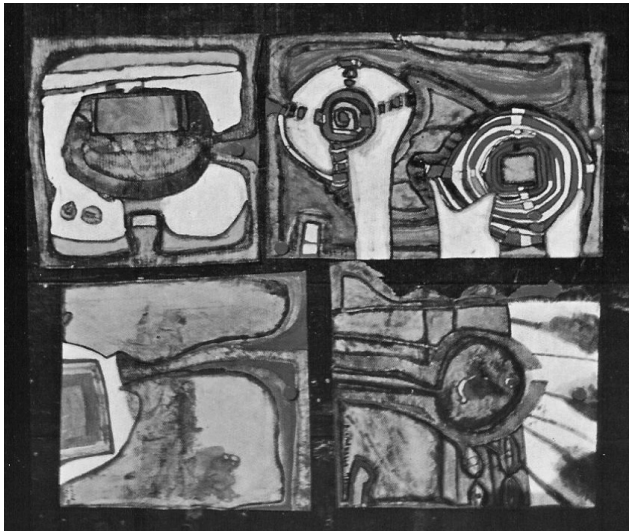
Szöveg a „No future” egyik belső lapjáról

The Clash - 1976 és 1986 között működött angol rock banda

Haschisch kötet címlapja. 1978

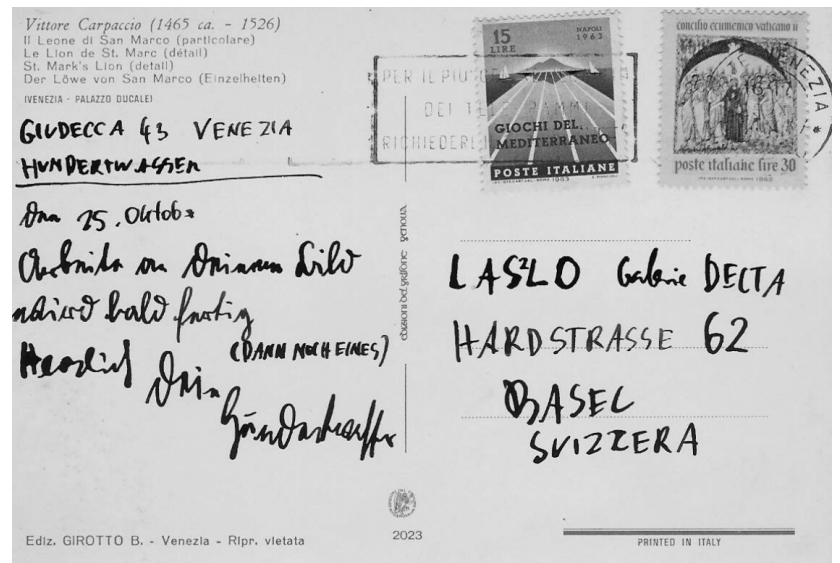

Hundertwasser László Károlynak ajánlott alkotása levelezőlapon

Friedensreich Hundertwasser 1960 körül

A hátoldalon: Hundertwasser sorai Franciaországból László Károlynak Párizsba 1958. október 8.

Hundertwasser levelezőlapja a velencei Giudecca szigetről.
Érdekesség a Laszlo névben alkalmazott játékosság a „z” betűvel

den 6. Juli 1959

Lieber Laszlo,

Ihren Brief und Telegramm erhalten.

Die Lithographie geht gut ist aber leider noch nicht fertig bei Paris.

ferner muss ich unbedingt noch 2 Bilder fertigmalen für die Biennale Paris und für Premio Bissone und beide müssen bis 15. Juli fertig sein. Ferner möchte Brauer mit mir zusammen nach Basel fahren. Da ich denke dass Ihre Drucker, der sich den Arm gebrochen hat sich noch Rekonvaleszent ist, denke ich dass das sicher so gehen wird.

Sie habe mit leider nicht geschrieben, ob sie die besen kleinen Aquarelle auch wirklich von der Concierge abgeholt und mit nach Basel gebracht haben und was draus geworden ist, denn jetzt haben Sie 2 Aquarelle, ein kleine ölbild und das grosse für Sie.

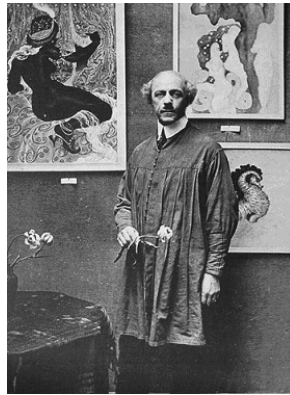
Giacometti vom Övre grave interessiert sich eine Lithographie mit mir zu machen telephonierte mit eben Paris.

Oharu war eine Woche in Paris und ist jetzt wieder in Mailand.

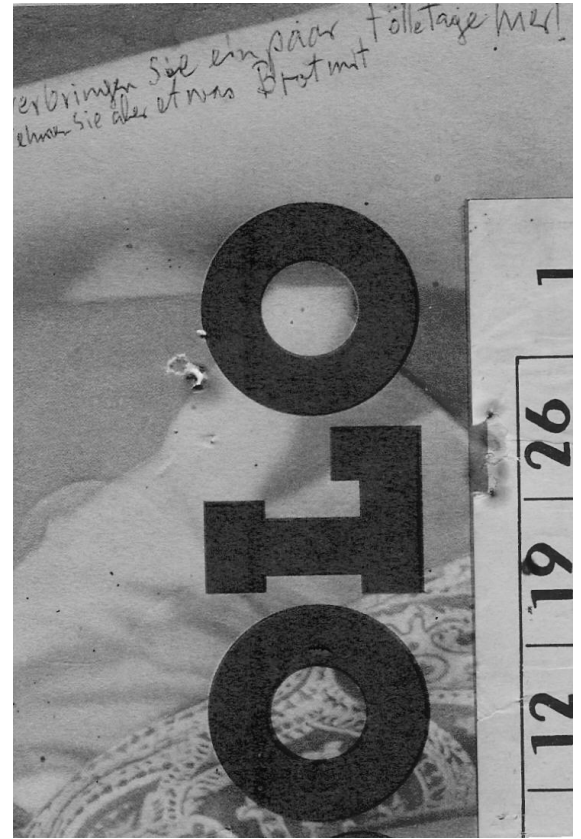
Dafür ist jedoch meine Mutter hier... ich habe sie aufs Land geschickt. Den Stempel werde ich heute holen. Er kostet jedoch 4.500 fr etwas teuer.

liebe Grüsse

Hundertwasser fura sorai:
„töltsön itt pár szép napot, de hozzon magával kenyeret”

Nicholas Kalmakoff 1928-ban, Párizsban

Beöthy István: Öröm (1929) gipsz. László-gyűjtemény

Kedves László,

Egy fémpyramis el lett végre adva Amerikában 50.000 Fr-ért. Három közvetítőre, azonkívül magára, meg énram, tehát öt főre 10 - 10.000 Frs jut. Adóssága ezennel csökken 10.000-el. En sohasem hozom be még a költségeimet sem, mert a többi művek sárgulnak, rozsdásodnak. 12 fémlapocskát kellett küldeni a pyramis javítására.

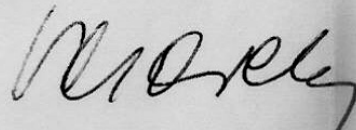
Lelkem, az elküldött nyomtatványok (cipőkrémmel nyomták?) oly gyengék, hibásak, legközönségesebb reprodukció jellegűek, hogy azokat szignálni nem lehet. Vagy visszaküldöm.., de mit is csinálna vele? Magát is, engem is lejárát - vagy megveszem és megsemmisítem.

Megyek Amerikába, semmi örömet nem okoz, unom a hirnevet, unom a pénzt, rohadt a világ! Csak otthon van melegség és béke, csak a szinformákra hajolva vagyok boldog.

Maga mit csinál? Es Palika? Milyen vicces volt négy-öt évvel ezelőtt, emlékszik? Csak akkor Hundertwasser konkurrált le, azért nem csinált nekem komoly szerződést. Gombház, sej...!

Üdvözli, Buék,

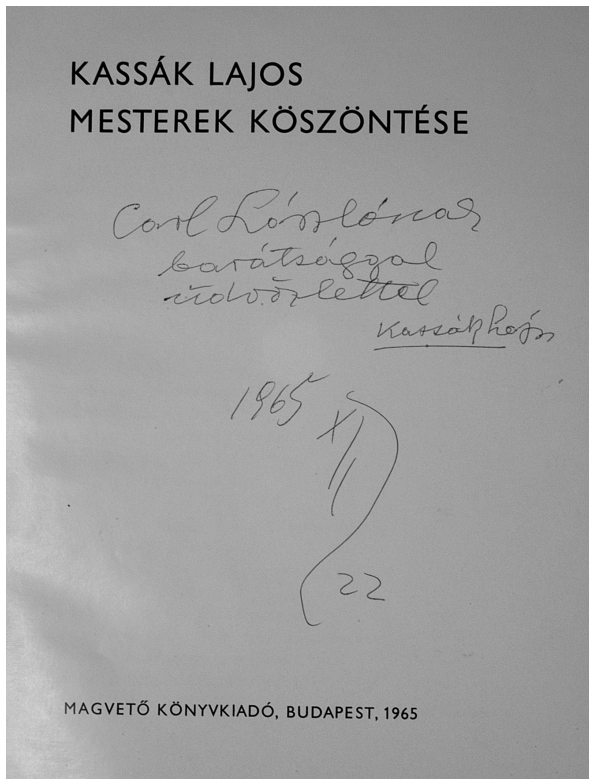
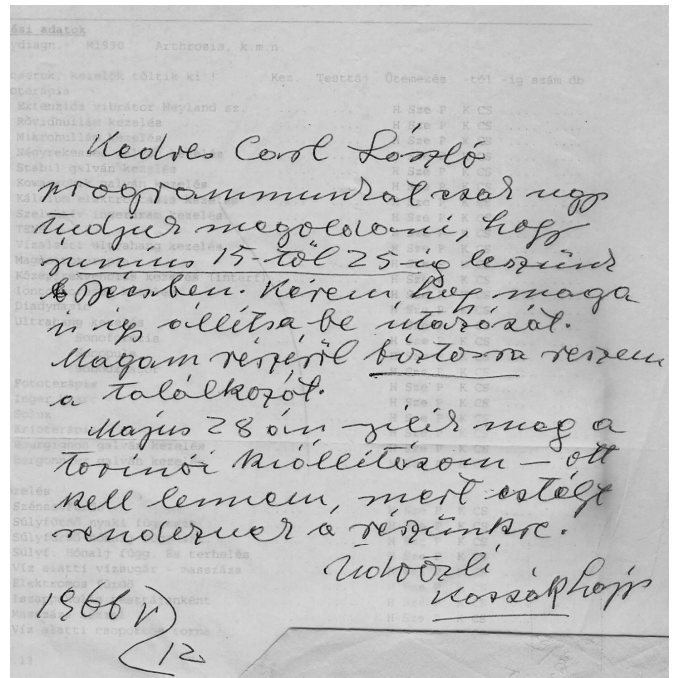
V. VASARELY

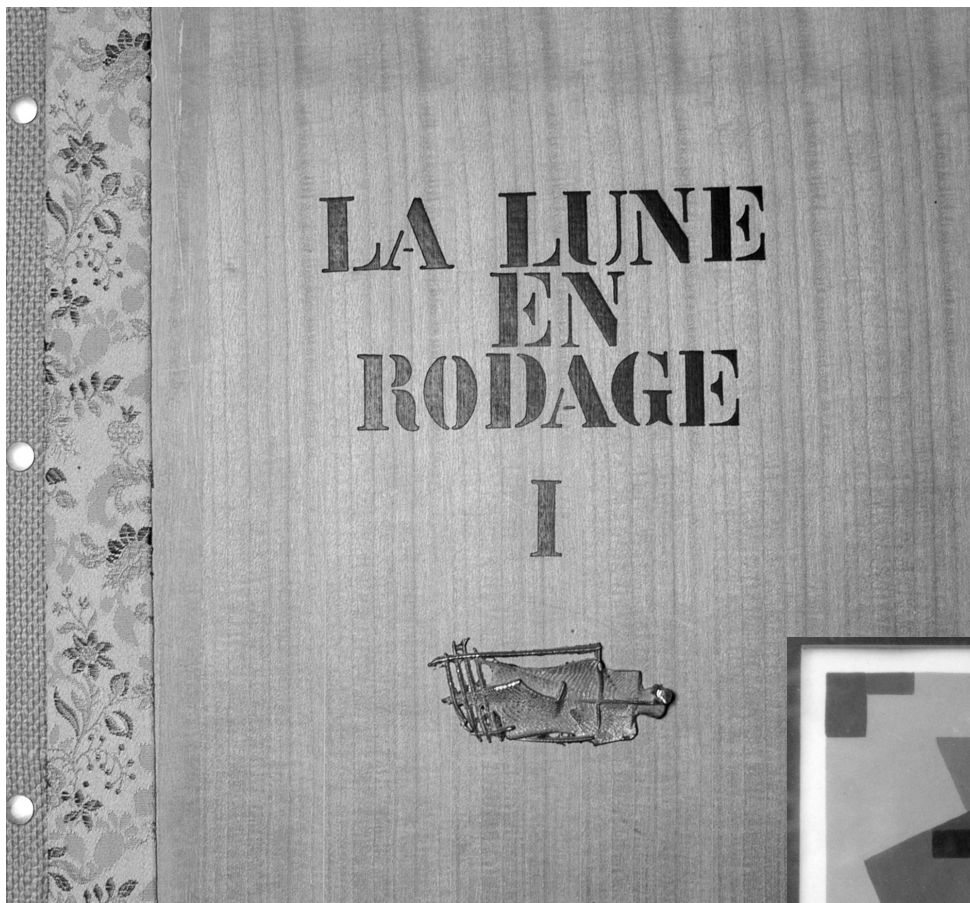

Kassák levele László Károlyhoz 1966. május 12.

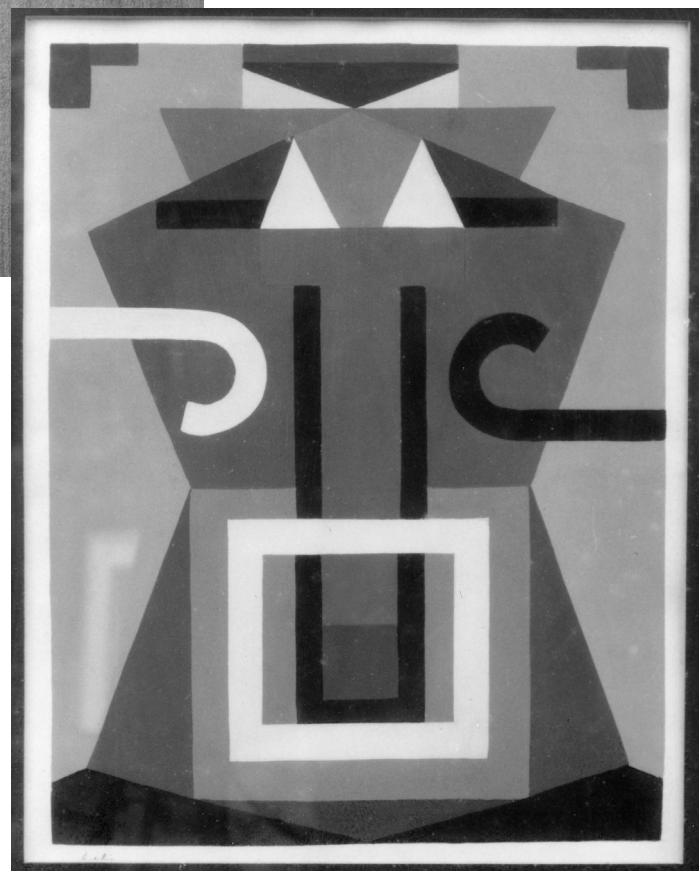
Kassák dedikációja László Károlynak 1965. december 22.

MA – Kassák kötet borítója. 1968

La Lune en Rodage I. kötet 1960

Auguste Herbin: Kompozíció (1921) olaj, papír,
László-gyűjtemény

Johannes Grützke: Körtánc (1974)
papír, színezett nyomat,
László-gyűjtemény

Johannes Grützke, 1 Berlin 31, Güntzelstraße 53

Herrn
Carl Laszlo

Sonnenweg 24
Basel / Schweiz

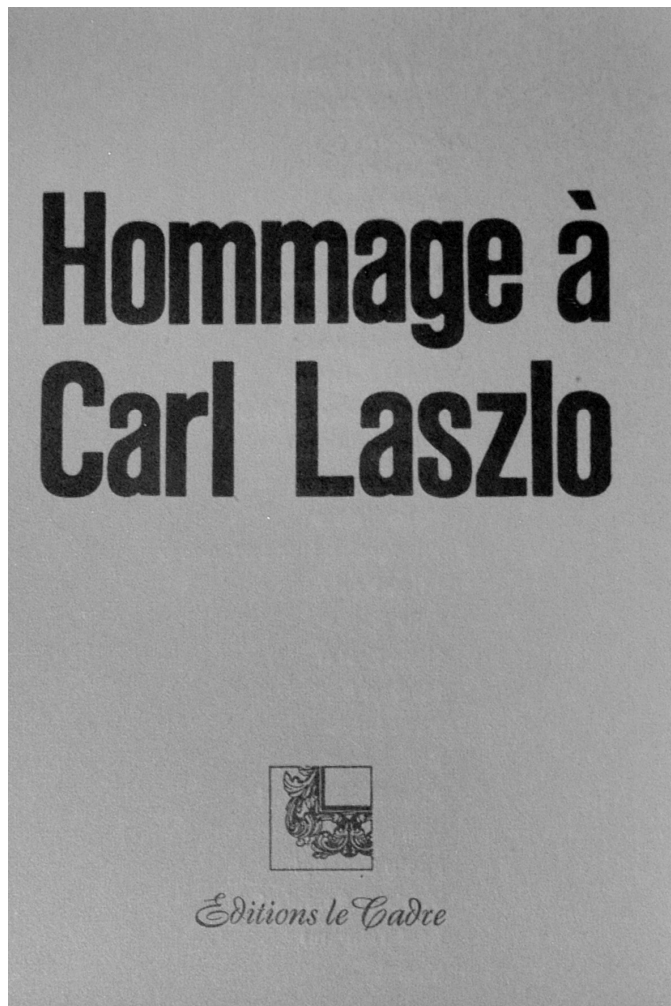
Lieber Herr Laszlo,

der Text, den Sie seinerzeit über mich schrieben,
(Panderma 1969) hat auf meinen Hasen einen so starken
Eindruck gemacht, daß er den einzigen, den ich
hatte, fast gänzlich aufgeknabbert hat. Man kann
fast nichts mehr lesen. Ich hätte nun die große
Bitte an Sie, daß Sie mir die "Texte über Künstler"
vielleicht einmal zuschicken.

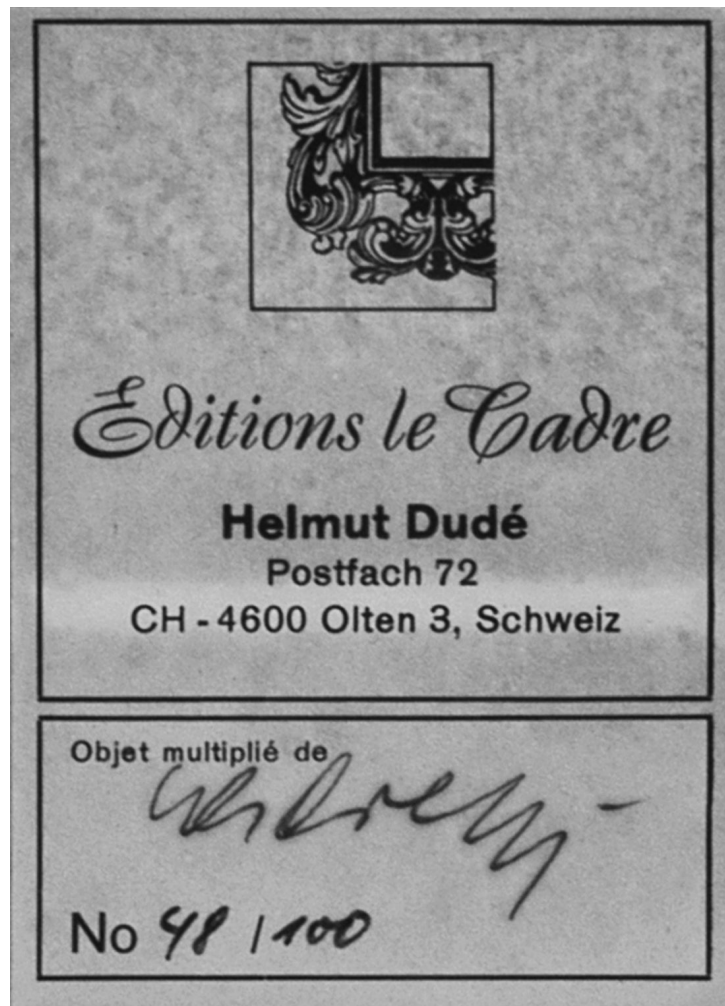
Vielen Dank im voraus, ich grüße Sie sehr herzlich,

Ihr
Johannes Grützke

Johannes Grützke levele László Károlyhoz

Hommage à Carl Laszlo

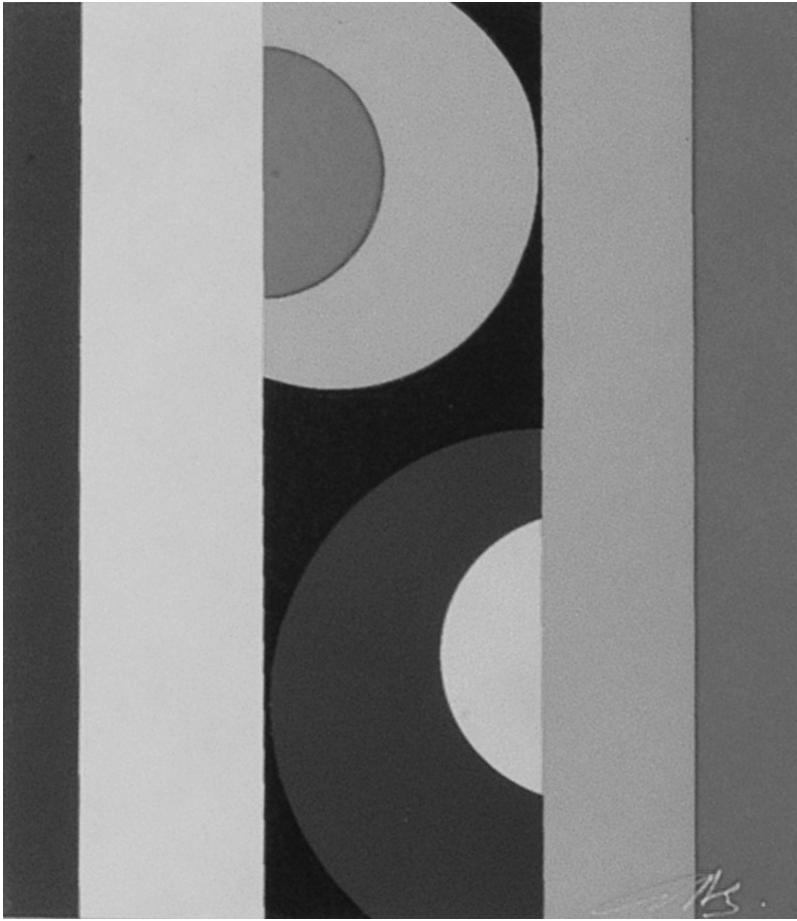
A kiadó megnevezése és Vasarely aláírása a 48-as példányban

mit Beiträgen von :
Getulio Alviani
Arman
Carlo Belloli
Guido Biasi
Erich Brauer
Enrico Castellani
Gianni Colombo
Walter Dexel
Jan Vandyken
Gudmundur G. Erró
Günter Fruhtrunk
Lily Greenham
Hans Hanko
Friedereich Hundertwasser
Lajos Kassák
Fritz Köthe
Hans Krenn
Markus Kutter
Yves Laloy
Christian Megert
Marcello Morandini
Willy Müller, Brittnau
Paolo Scheggi
Wieland Schmied
Paul Talmann
Yves

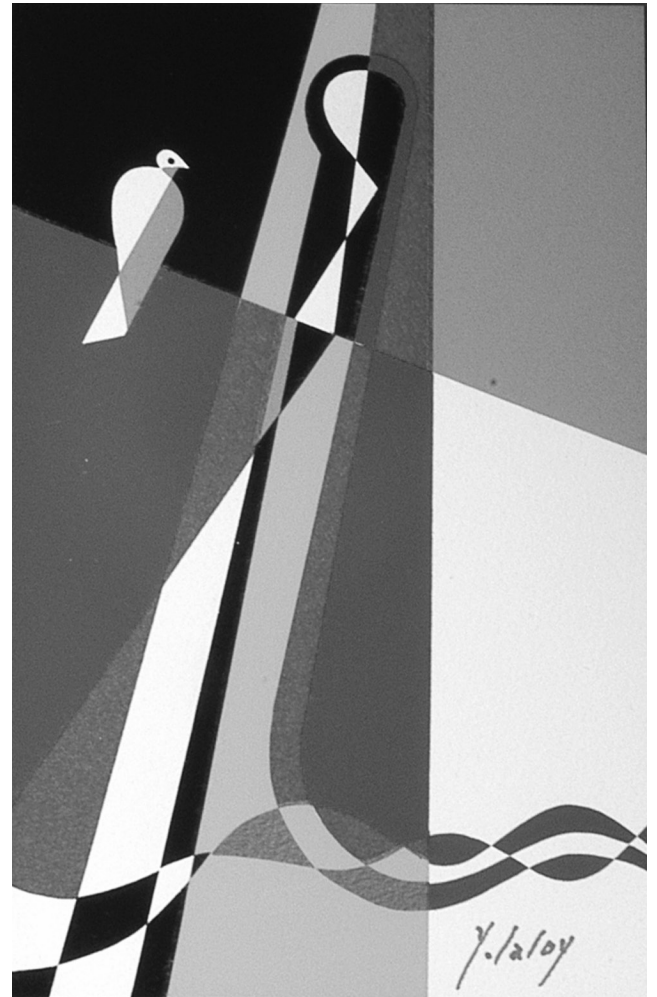

Carl Lenz

Az I. kötetben közreműködő művészek névsora

Anne Beothy-Steiner lapja a II. albumból

Yves Laloy alkotása a II. albumból

① ~~Am Anfang des Stückes ist der Motor ausgesetzt. Zuerst den Clüster mit Händen und Unterarmen niederdrücken, dann den Motor einschalten (Stöhrer wird eventuell vom Assistenten ausgelöst). Wegen der grossen Zahl der eingeschalteten Register baut sich der Klang allmählich - der Luftdrucknahme gemäß - auf. Es entsteht ein unregelmässige Crescendo mit Störungen (Kampf zwischen Motorleistung und Luftverbrauch) bis zum grössten *ffff*.
Lange in *ffff* verharren!
Registerator zu Abschnitt D, schon im Voraus einschalten.~~

② ~~...~~

ffff Register-diminuendo, poco a poco

ffff Register-diminuendo (wie im Manual)

Pedal:
W rechter Fuss
W linker Fuss

~~...~~

~~...~~

böide H
Hände
auf
demselben
Niveau
recht
mit
Stärke
Händ
schmecken
schmecken
Handen

György Ligeti: Erste Seite der Skizzen zu „Volumina“ (1969)
gehört Carl Larylo.

hergeleitet von Gy.L., Wien, P.S. 1972

György Ligeti

Ligeti György lapja az albumból

Laszlo

Galerie Carl Laszlo

CH-4052 Basel
Sonnenweg 24
Tel. 061-41 06 07

Halle/Stand Nr. 11.245

Stand Telefon 061-26 04 23

Galerie-Information Renseignements sur la galerie

Konstruktive Kunst
Kunst der 20er und 30er Jahre
Surrealisten
Symbolisten
Realisten
Einige junge Künstler

Verlag:

Panderma (Zeitschrift)
La Lune en Rodage
Kleines Museum
Grafik
Panderma Reihe (Bücher)

Information from the gallery Informazioni sulla galleria

Verzeichnis ausgestellter Künstler Répertoire des artistes exposés

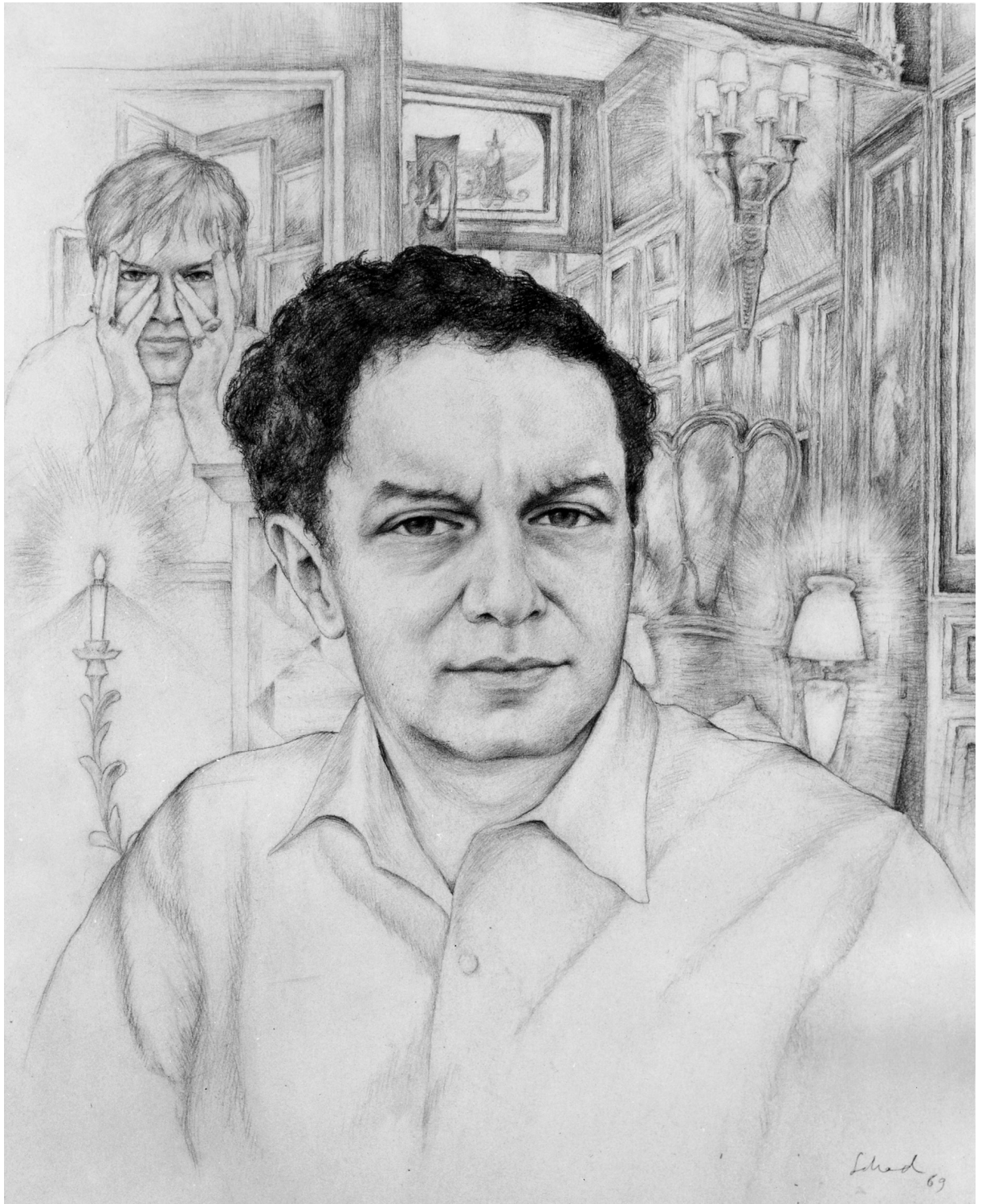
Béothy
Bortnyik
Raphael Delorme
Johannes Grützke
Béla Kádár
Lajos Kassák

Index of exhibited artists Elenco degli artisti esposti

Tamara de Lempitzka
Thilo Maatsch
Anton Prinner
Christian Schad
Húgo Scheiber
William Wauer

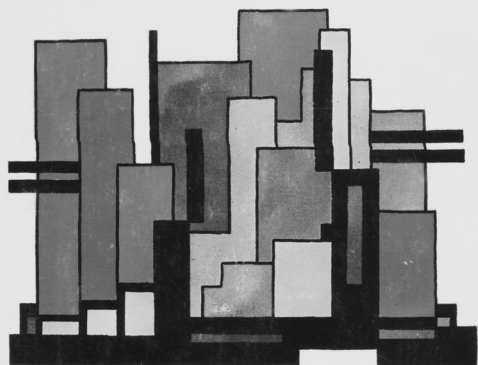

A kiállított Lempitzka kép

Christian Schad: Carl Laszlo
(1969) ceruza, papír
László-gyűjtemény

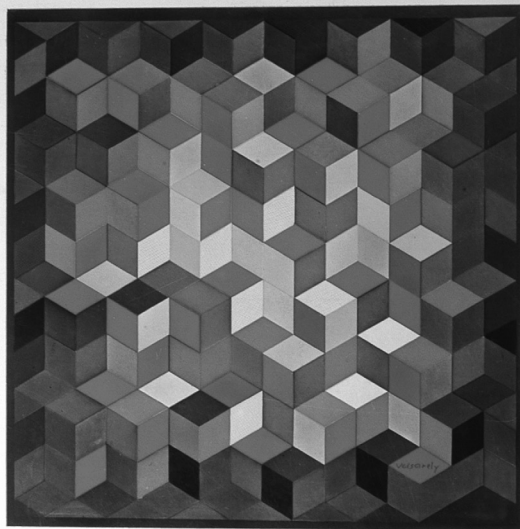
THILO MAATSCH

Editions Panderma Carl Laszlo, Basel 1974

Thilo Maatsch kötet, 1974

Avantgarde

Progressive ungarische Kunst
des 20. Jahrhunderts

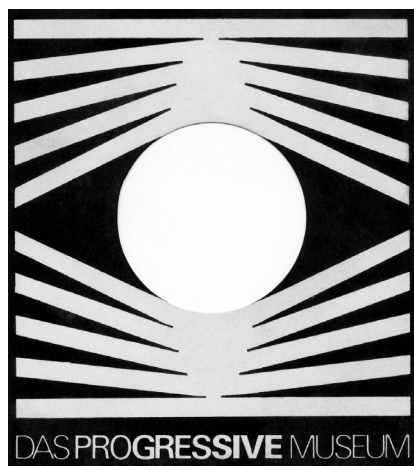
Az 1976-os magyar avantgárd kiállítás katalógusának címlapja Vasarely művével

William Wauer: Nell Walden (1918)
bronz, László-gyűjtemény

Christian Schad: Szeretkező fiúk (1929) rézkarc László-gyűjtemény

A kérész életű múzeum belépőjegye

Markus Kutter László Károlylyal

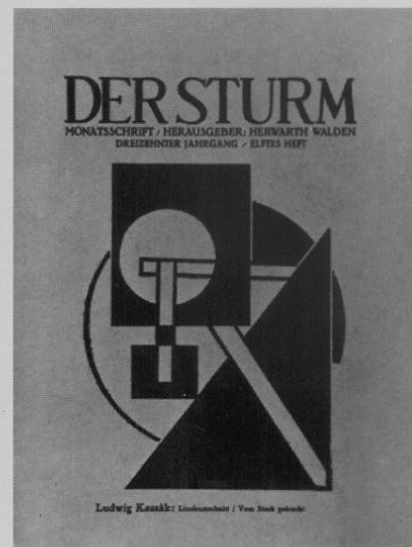
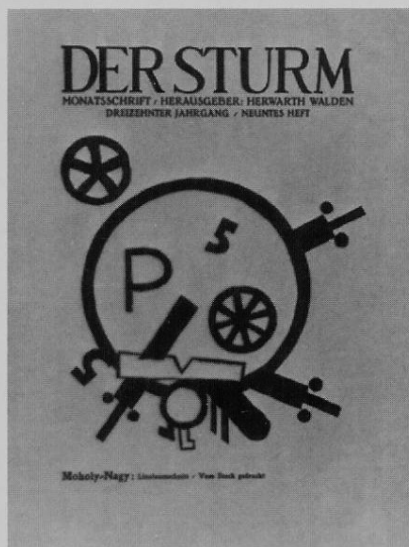
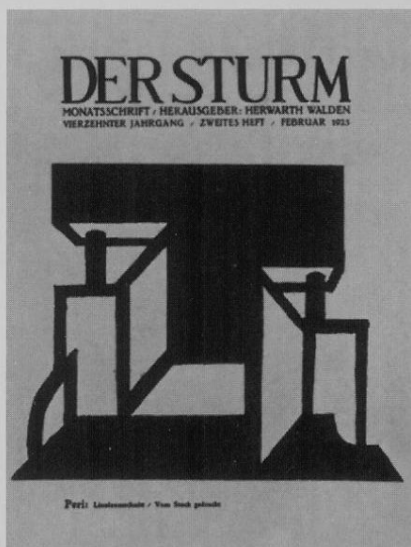
DER STURM

Miklos von Bartha und Carl Laszlo

Die ungarischen Künstler am Sturm

Bartha Miklós és László Károly

Magyar művészek és a Sturm

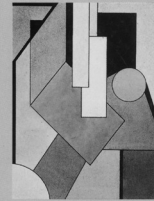

Edition Galerie von Bartha, Basel ■ Panderma Kft. – László Károly, Budapest ■ Budapest, 1998

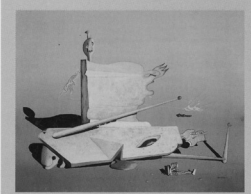

Dr. Schiffer János főpolgármester helyettes üdvözli
László Károlyt a Múcsarnokban. 1996. szeptember 11-én.
A mikrofonnál dr. Beke László

A LÁSZLÓ KÁROLY-GYŰJTEMÉNY

KASÁK LAJOS

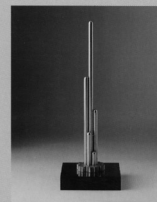
YVES TANGUY

KASÁK BÉLA

FRANZ VON STUCK

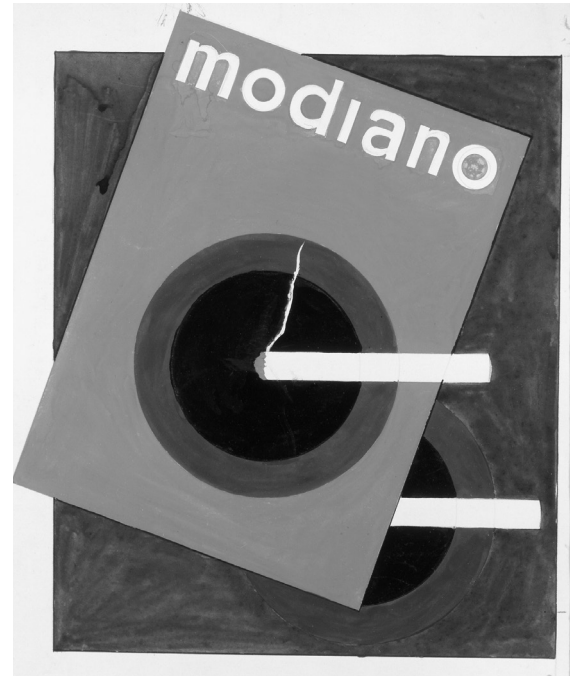
BÖHM ISTVÁN

TIBETI SZOBOR XIX. sz.

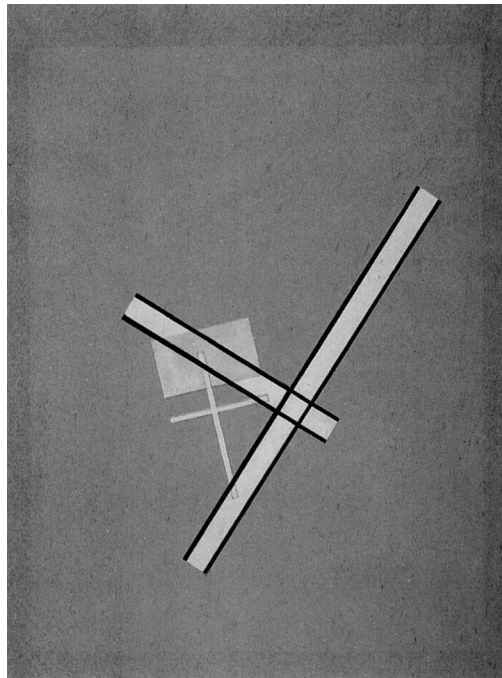
Jány József: Néger család olaj, vászon 30-as évek, László-gyűjtemény

Kassák Lajos Modiano (plakátterv) (1926) gouache, papír
László-gyűjtemény

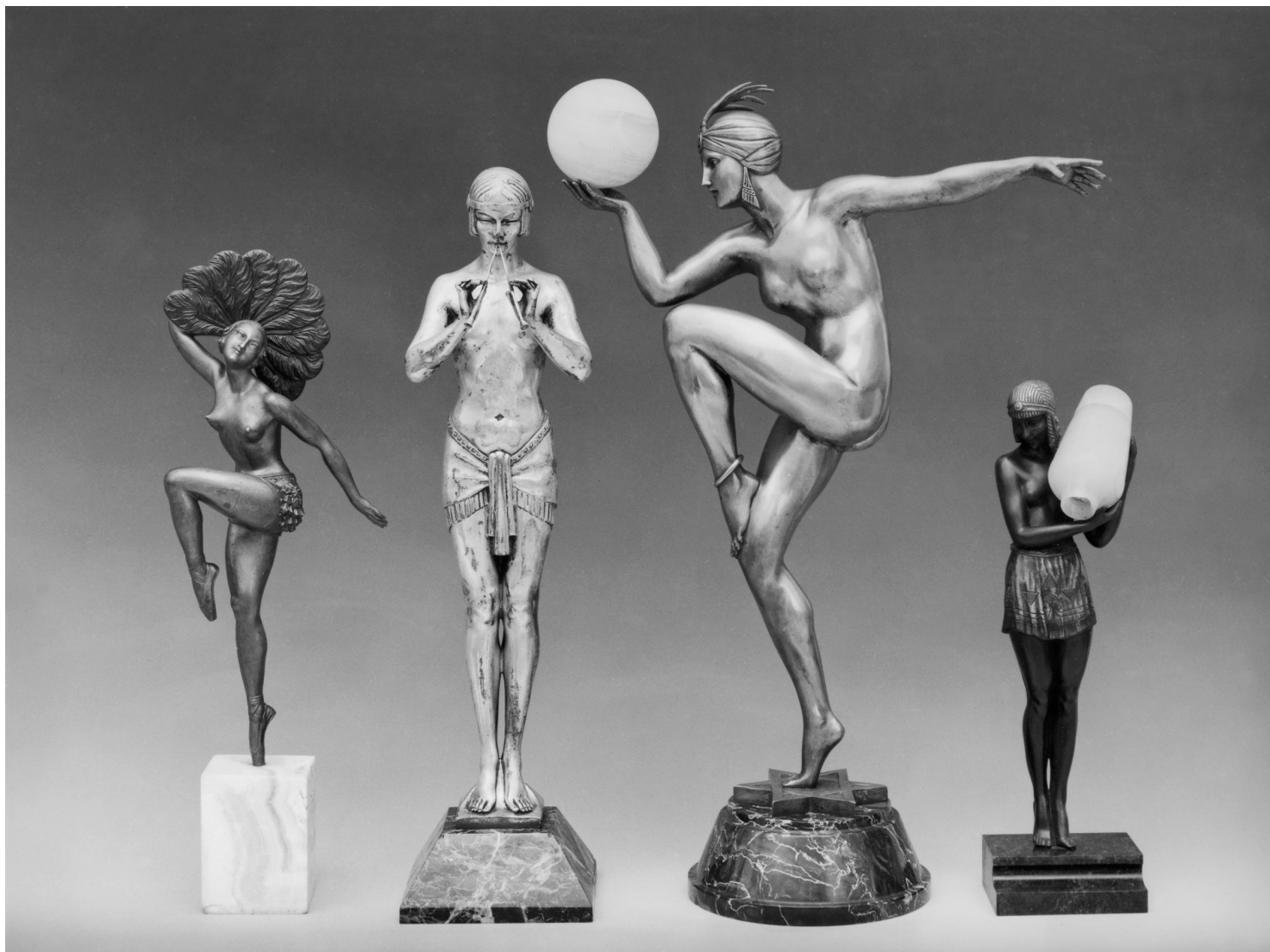
Csáky József: Fej (1914) bronz, László-gyűjtemény

Moholy-Nagy László: Kompozíció (1922) gouache, kollázs, papír
László-gyűjtemény

Miklós Gusztáv: Női fej, kerámia, László-gyűjtemény

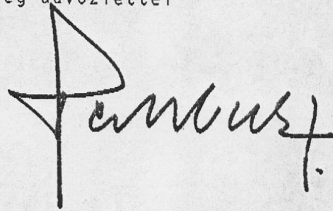

Art deco szobrok, László-gyűjtemény

Kedves László Úr!

Hálás köszönettel vettem dokumentációját a magyar zsidók nemzetiségi státuszára vonatkozó alkotmánymódosításról. Én teljesen osztom az Ön véleményét: történelmi perspektívából tekintve, a zsidóság sohasem volt náünk egy kisebbség, hanem egy egyenjogú csoport a magyar nemzet összességében. Ebben az értelemben én ezt a döntést nagyon is hamisnak tekintem és ennek folytán kércm, vegyék fel az én nevem is a tiltakozók listájára.

Meleg üdvözlettel

HABSBURG OTTÓ

Habsburg Ottó levele, 1990. május 21.
Csatlakozik a László Károly által indított
- alkotmánymódosítás elleni - tiltakozáshoz

No. III TRR Misc.1/73

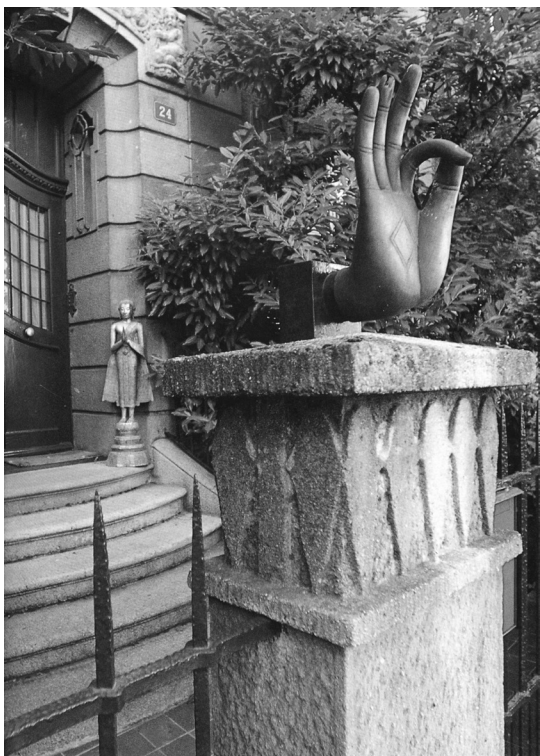
Office of
III TRR S
Cauvery V
Bylakuppe
Dated Jan

P E R M I S S I O N

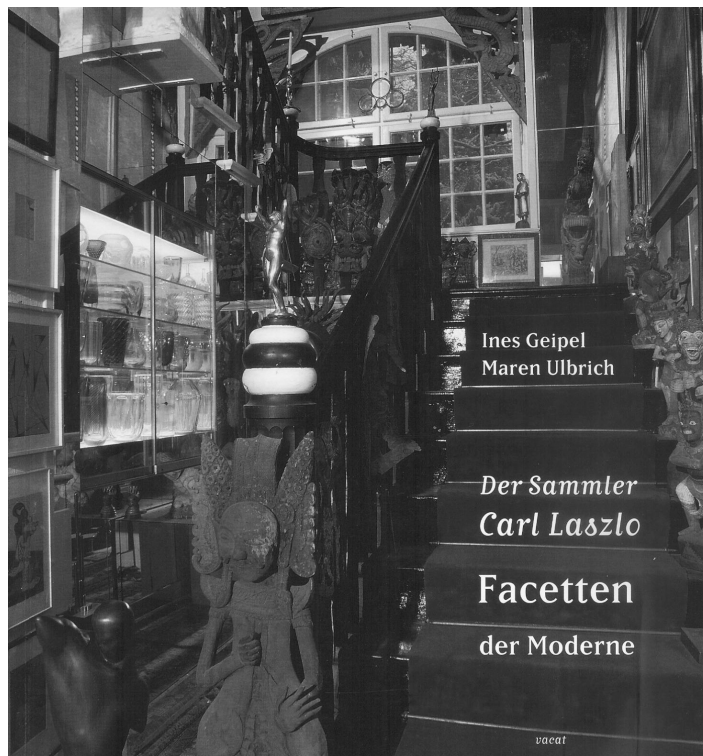
Refce: Application dated 2-1-1973 from Mr.
of Swiss Nationals requesting for p
the Tibetan Settlement, Bylakuppe.

Permission is hereby accorded to M
Swiss nationals to visit the Tibetan Settl
hours on 2-1-1973 in their vehicle No. MYA
They should not take any photograp

Rendőrségi engedély a tibeti városba való belépésre.
1973. január 2.

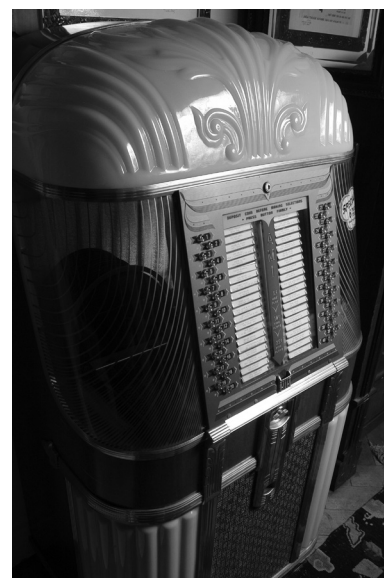
László Károly bázeli házának bejárata

Az 1998-as németországi kiállítások alkalmából kiadott szép kiadvány

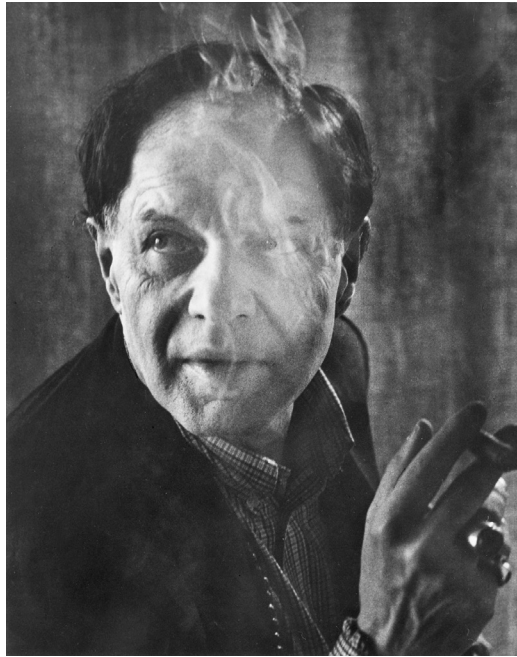
Ma is a bázeli ház falán látható századfordulós szecessziós kiállítási plakát.

Wurlitzer a bázeli házból

Albert Hofmann, Bazel, 1981. Ulrich Hillebrand felvétele

Balla Demeter felvétele László Károlyról (1985), László-gyűjtemény

Cserháti József püspökkel Pécsett, 1991

Alexander Schönburggal a bázeli Art-on

Marc Eemans és felesége a Laszlo-standon

László Károly a névrokon utcatáblája előtt Kecskeméten

László Károly pécsváradi cigányok körében.
Michael Heitmann felvétele 1985

PICKERING CLOSE
Valley Park Road
Williams' Corner
Phoenixville, Pennsylvania 19460

1994 március 24.

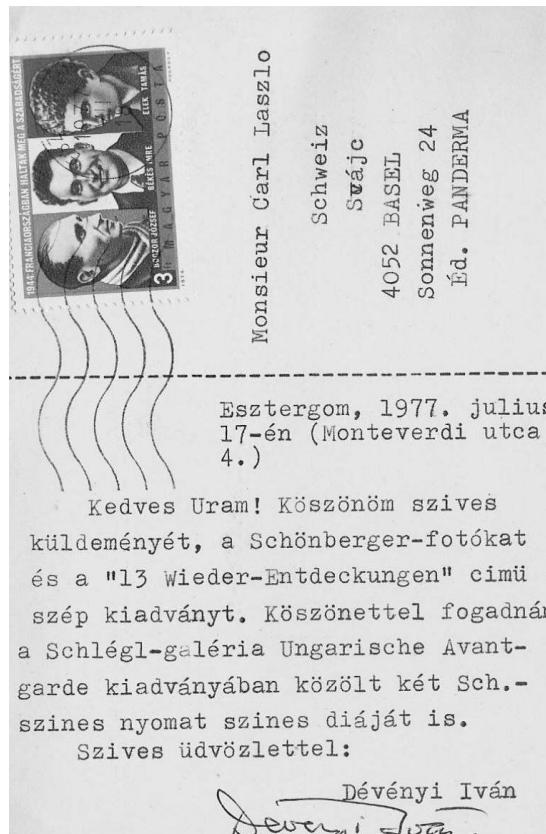
Kedves Barátom!

Örömmel ismertelek meg Zichyeknél. Köszönöm az akkor átadott irasaidat. Nagy figyelemmel olvastam mindhamat hosszú repuloutam alatt. Független, becsületes, érdekes — es sokszor melyenszanto — irasaid osztonoznek arra, hogy valamikor újtol találkozassunk, s tobbet diskuralhassunk majd. Megigertem, h. elkuldom svajci gyalogutamrol irt cikkekcskenet. A lehető viszontlatasig is legjobbakat kíván,

barátod és pólvárod,

Lukács János.

Lukács János levele 1994

Dévényi Iván köszönő sorai, a László Károlytól kapott könyv, dia miatt

*Der Fürst und die Fürstin
von Thurn und Taxis*

biten

Herrn Laszlo

zum

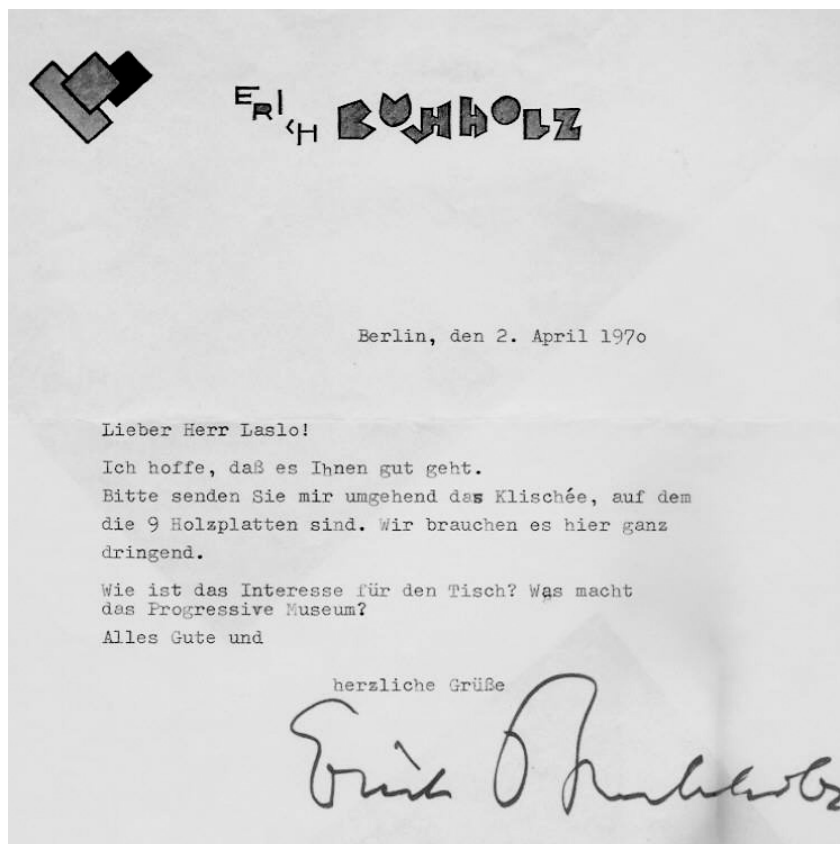
Abendessen

*anlässlich einer Ausstellung mit Werken von
Ivold Granato (Sao Paulo) und Ted Victoria (New York)
am Freitag, dem 21. November 1986, um 20.00 Uhr
nach Schloß Regensburg*

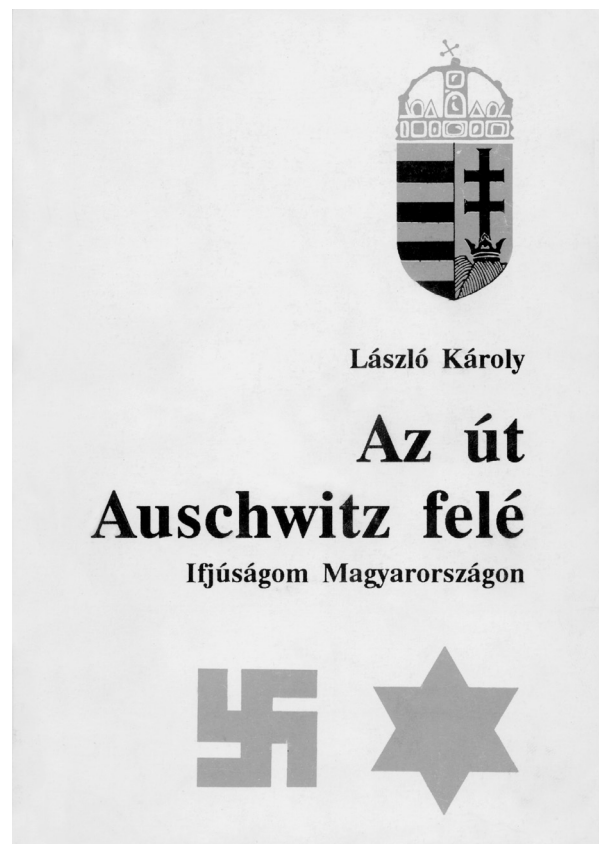
*U. A. v. g. bis 3. Nov. 1986
auf beiliegender Karte
Telefon: 0941/5048180
Teleax: 65 171 tul d*

*Im König
Abendkleid*

A Thurn und Taxis hercegi pár vacsorameghívása

Erich Buchholz 1970. április 2-i levelét a díszítő grafikák műalkotássá emelik

Az út Auschwitz felé. A fogházban megírt család-, és helytörténeti könyv magyar kiadásának borítója. 1992

Kieselbach Tamás budapesti galéria-tulajdonos
vizitben a Sonnenwegen

A könyv szerzője interjú beszélgetésen
László Károssal. Bazel, 2006. május
Gömör Tamás felvétele

László Károly a 70-es években

Maria Resnick felvétele 1981

Reprodukció az „Így isztok ti...” kötetből. GMR Bt. 1998. Gömör Tamás felvétele

A búcsúkép. A bázei Murano pizzériában. 2006. június 1. Gömör Béla felvétele

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Elsősorban László Károlynak mondok köszönetet, hogy lehetőséget adott a sok-sok faggató kérdésre, hogy a házat felturkálva, soha nem látott dokumentumokat adott át bemutatásra, s teljesen rám bízta, hogy mi fog e könyvben megjelenni.

A bázeli adatok és tárgyak átadásában Izsák Sipos Szilárd nagy szorgalommal volt segítségemre. A fotoreprodukciók túlnyomó többségét Cömör Tamás készítette. Somogyh Katalin segítsége a szöveg technikai gondozásban nélkülözhetetlen volt.

Köszönetet mondok a cseh, orosz szövegek, illetve a francia szövegek fordításáért dr. Bartalos Jánosnak, illetve Cserba Elemérnek, a Múcsarnoki kiállításon szerepelt fotóanyag átadásáért a Fővárosi Képtárnak és a Kassák-adatok biztosításáért dr. Csaplár Ferencnek.

A SZERZŐ

Dr. Gömör Béla orvos (belgyógyász, reumatológus), egyetemi tanár, író, lapszerkesztő, könyvkiadó. Nyolc orvostudományi kötet szerzője, szerkesztője. További tizenegy művészeti, ismeretterjesztő, illetve riportkötet szerzője. Jelen portré kötete dokumentumokon, László Károly pontosan idézett véleményein és főleg a több mint negyedszázados barátságon alapul.

LÁSZLÓ KÁROLY

83 éves. Író, szerkesztő, folyóirat- és könyvkiadó, műgyűjtő, műkereskedő. 21 év Magyarországon, deportálás Auschwitzba, 61 év Svájcban. Mialatt folyamatosan részt vett az aktuális szellemi avantgárdban (dadaizmus, punk, stb.), elfelejtett művészek sorát fedezte (újra) fel, megőrizte neveltetéséből adódó konzervatív gondolkodását. A kötet egyéni véleményét tartalmazza történelemről, vallásról, zsidóságról, arisztokráciáról, kábitószerekről, művészetéről és műkereskedelemről.

